

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Ilona JONELYTĖ

**MOKESČIŲ REFORMOS ĮTAKA LIETUVOS RESPUBLIKOS
EKONOMIKAI**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Aš, Ilona Jonelytė, teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas

(parašas)

Magistro darbo autorius Ilona Jonelytė

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas doc. dr. Angelė Lileikienė

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas lekt. Janina Šeputienė

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Ilona Jonelytė

Mokesčių reformos įtaka Lietuvos Respublikos ekonomikai

Magistro darbas

Magistro darbe taikant kiekybinių sprendimų metodus išanalizuotos ir aprašytos pagrindinės priežastys, kurios turėjo neigiamos įtakos 2009–2010 m. Lietuvos nacionalinio biudžeto mokesčių pajamų surinkimui. Įvertinus neigiamus mokesčių pajamų surinkimo aspektus, suprojektuoti teoriniai ir pateikti praktiniai modeliai gyventojų pajamoms ir įmonių pelnui taikant progresinį apmokestinimą. Perėjus prie gyventojų pajamų ir pelno progresinio apmokestinimo, sumažėtų mokesčių našta mažas pajamas gaunantiems žmonėms, sustiprėtų vidurinis gyventojų sluoksnis, padidėtų biudžeto pajamos, supaprastėtų mokesčių administravimas. Tyrimas taip pat atskleidė, kad akcizų didinimas neįvertinus realių Lietuvos verslo galimybių ir ekonominės šalies situacijos padidino kontrabandos mastus ir sustiprino šešėlinę ekonomiką. Patvirtinta autorės suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė – skubotai ir nepagrįstai teisės aktais sureguliuotas apmokestinimas pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, pelno, akcizo mokesčiu turi neigiamos įtakos į nacionalinį biudžetą surenkamoms mokesčinėms pajamoms.

Ilona Jonelyte

Influence of the tax reform on the economics of the Republic of Lithuania

Master's thesis

Using methods of quantitative decisions the main reasons that had negative influence on the budget tax return in 2009-2010 were analyzed in the master's thesis. Having assessed the negative aspects of tax return theoretical models were designed and practical models were presented for application of progressive taxation of the income of residents and profit of companies. Having changed over to progressive taxation of the income of residents and profit of companies, tax burden for people with low income would decrease, the middle class would get stronger, tax return would increase, administration of taxes would become more simple. The research also disclosed that increasing the excise without assessment of real possibilities of Lithuanian business and the economic situation of the country increased smuggling and black economy. Hypothesis of scientific research formulated by the author was confirmed- hastily and groundlessly regularized taxation with VAT, income, profit, excise taxes has negative influence on tax return.

TURINYS

IVADAS	6
1. FISKALINĖS POLITIKOS FORMAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1. Mokesčių samprata, klasifikavimas.....	9
1.2. Lietuvos Respublikos mokesčių sistema.....	11
1.3. Apmokestinimo uždaviniai ir principai.....	19
1.4. Mokesčių sistemos vertinimas.....	22
1.4.1. Mokesčių sistemos vertinimas pagal klasikinius apmokestinimo principus.....	24
1.4.2. V. Tanzi kvalifikaciniai diagnostiniai rodikliai.....	26
1.4.3. J. B. S. Gillo diagnostiniai pajamų surinkimo rodikliai.....	27
1.4.4. Mokesčių tarifų ir mokestinių įplaukų priklausomybė (Laffero kreivė).....	29
1.5. Mokesčių reikšmė ir būtinumas vykdant valstybės funkcijas.....	30
1.6. Mokesčių reformos apžvalga Lietuvoje.....	34
2. MOKESČIŲ REFORMOS ANALIZĖ LIETUVOS RESPUBLIKOJE	39
2.1. Mokesčių reformos tyrimo metodologija.....	39
2.2. Pagrindinių LR mokesčių, turinčių įtakos Lietuvos Respublikos ekonomikai, analizė... 41	
2.2.1. Pelno mokesčio įtaka Lietuvos Respublikos ekonomikai.....	46
2.2.2. Gyventojų pajamų mokesčio įtaka Lietuvos Respublikos ekonomikai.....	49
2.3.3. Pridėtinės vertės mokesčio įtaka Lietuvos Respublikos ekonomikai.....	55
2.3.4. Akcizo mokesčio įtaka Lietuvos Respublikos ekonomikai.....	59
3. MOKESČIŲ SISTEMOS TOBULINIMAS	68
3.1. Gyventojų pajamų mokesčio tobulinimo galimybės.....	69
3.2. Pelno mokesčio tobulinimo galimybės.....	73
3.3. PVM ir akcizų tobulinimo galimybės.....	75
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	83
LITERATŪRA	87
PRIEDAI	96

PRIEDAI

1 Priedas Mokesčių klasifikavimas.....	97
2 Priedas Lietuvos Respublikos mokesčių sistema.....	98
3 Priedas Juridiniams asmenims taikomi mokesčiai, tarifai ir jų mokėtojai.....	99
4 Priedas Apdraustieji privalomuoju sveikatos draudimu.....	101
5 Priedas Lietuvoje ir ES taikomi akcizų tarifai.....	102
6 Priedas Sumokėtas 2008–2009 m. GPM į nacionalinį biudžetą nuo su darbo santykiais susijusių A klasės pajamų pagal EVRK 2.0.....	104
7 Priedas Sumokėtas 2009–2010 m. GPM į nacionalinį biudžetą nuo su darbo santykiais susijusių A klasės pajamų pagal EVRK 2.0.....	105
8 Priedas VMI administruojamos pajamos iš PVM pagal ekonominės veiklos rūšis pagal EVRK2.0, struktūra, jų pokytis, tūkst. litų arba %.....	106
9 Priedas VMI administruojamos pajamos iš PVM pagal ekonominės veiklos rūšis pagal EVRK2.0, struktūra, jų pokytis, tūkst. litų arba %.....	107
10 Priedas Mokestinių pajamų koreliacinė analizė.....	108
11 Priedas GPM pajamų koreliacinė analizė.....	110
12 Priedas PVM ir jam įtaką darančių rodiklių koreliacinė analizė.....	112
13 Priedas Akcizo pajamas lemiančių rodiklių koreliacinė analizė.....	113
14 Priedas Akcizo pajamų už energetinius produktus ir jas lemiančių rodiklių koreliacinė analizė.....	115
15 Priedas Akcizo pajamų už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus koreliacinė analizė.....	116
16 Priedas Akcizo pajamų už apdorotą tabaką koreliacinė analizė.....	117
17 Priedas ES šalyse taikomi GPM tarifai 2006–2010 m.....	118
18 Priedas ES šalyse taikomi PVM tarifai 2006–2010 m.....	119
19 Priedas ES šalyse taikomi pelno mokesčio tarifai 2006–2010 m.....	120
20 Priedas ES šalių mokestinių pajamų pokytis procentais 2006–2009 m.....	121
21 Priedas Darbuotojų skaičius šalies ūkio sektoriuose (be individualių įmonių) pagal bruto darbo užmokesčio dydį 2008–2010 m.....	122
22 Priedas Lietuvos pasienyje sulaikyta tabako kontrabanda (pakeliai).....	124
23 Priedas Lietuvos Respublikos 2011 metų valstybės biudžetas.....	125
24 Priedas Darbo rinka, darbo užmokestis ir kainos.....	126
25 Priedas Mažmeninės degalų vidutinės mėnesinės kainos 2009–2010 m. (litas).....	127
26 Priedas Minimali mėnesinė alga Europos Sąjungos šalyse 2006–2010 m.....	128

LENTELĖS

1 lentelė. Lietuvos vieneto apmokestinamojo pelno apskaičiavimas.....	12
2 lentelė. J. B. S. Gillo diagnostiniai pajamų surinkimo rodikliai.....	28
3 lentelė. 2009–2010 m. ES šalyse padidinti/sumažinti mokesčių tarifai.....	31
4 lentelė. 2006–2010 m. mokesčių pajamos pagal mokesčių rūšis.....	42
5 lentelė. 2006–2010 m. mokesčių pajamų struktūra pagal mokesčių rūšis.....	43
6 lentelė. Mokestinių pajamų kitimo tempai 2006–2010 m.	44
7 lentelė. Mokesčio elastingumo koeficientas.....	44
8 lentelė. Mokestinių pajamų koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika.....	45
9 lentelė. Pelno mokesčio surinkimas į nacionalinį biudžetą 2006–2010 m.	47
10 lentelė. Pelningų ir nuostolingų įmonių dinamika.....	48
11 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio pajamos 2006–2010 m.	50
12 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio dalis nuo BVP 2006–2010 m.	53
13 lentelė. VMI administruojamo pridėtinės vertės mokesčio surinkimas į valstybės biudžetą.	55
14 lentelė. Akcizo pajamų kitimo tempai 2006–2010 m.	60
15 lentelė. Akcizo pajamų koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika.....	61
16 lentelė. 2006–2010 m. cigarečių pardavimų dinamika.....	62
17 lentelė. 2006–2010 m. etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų pardavimų dinamika.....	64
18 lentelė. Akcizo pajamų už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika.....	64
19 lentelė. 2006–2010 m. didmeninės prekybos akcizu apmokestinamais degalais pardavimų dinamika.....	65
20 lentelė. Akcizo pajamų už energetinius produktus koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika.....	66
21 lentelė. Prognozuojamos GPM pajamos dėl MMA padidinimo.....	70
22 lentelė. Gyventojų pajamų mokestis (progresinis).....	72
23 lentelė. GPM pajamų palyginimai taikant proporcinį ir progresinį GPM tarifą 2012 m.	72
24 lentelė. Pelno mokestis (progresinis).....	74
25 lentelė. Progresinio mokesčio pelnui palyginimas.....	75
26 lentelė. Akcizų tarifų taikymas Lietuvoje.....	76
27 lentelė. Duomenys trendo koeficientams skaičiuoti.....	79
28 lentelė. Benzino pardavimų įvertinimas.....	80
29 lentelė. Lietuvoje gaminamos degtinės vidutinės mažmeninės kainos dekomponavimas.....	81

ILIUSTRACIJOS

1 paveikslas. Pelno mokesčio tarifai.....	13
2 paveikslas. Gyventojų pajamų mokesčio objektas.....	14
3 paveikslas. Proliberalios mokesčių sistemos apmokestinimo principai.....	22
4 paveikslas. Laffero kreivė.....	29
5 paveikslas. Valstybės vykdomos funkcijos.....	33
6 paveikslas. Šešėlinės ekonomikos dalis BVP, proc.	36
7 paveikslas. ES šalių mokesčių pajamų procentinis pokytis 2008–2009 m.	37
8 paveikslas. Nacionalinio biudžeto ir mokesčių pajamos 2006–2010 m.	42
9 paveikslas. Pagrindinių mokesčių lyginamasis svoris nacionalinio biudžeto mokeskinėse pajamose 2006–2010 m.	46
10 paveikslas. 2010 m. sumokėtas pelno mokestis pagal įmonių rūšis.....	47
11 paveikslas. Laffero kreivė – pelno mokesčio pajamų priklausomybė nuo mokesčio tarifo.....	48
12 paveikslas. Vidutinio bruto darbo užmokesčio dinamika pagal sektorius.....	51
13 paveikslas. Nedarbo lygio dinamika 2006–2010 m.	52
14 paveikslas. PVM pajamų dalis BVP, mln. litų	55
15 paveikslas. Laffero kreivė – PVM pajamų priklausomybė nuo mokesčio tarifo.....	58
16 paveikslas. Akcizų įplaukų dinamika pagal akcizais apmokestinamų prekių grupes.....	61
17 paveikslas. Akcizo pajamos už apdorotą tabaką	62
18 paveikslas. Akcizo pajamos už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus.....	63
19 paveikslas. Akcizų pajamos už energetinius produktus.....	65
20 paveikslas. Mokeskinės nacionalinio biudžeto pajamos 2008–2011 m.	68
21 paveikslas. 2011 m. PVM, GPM, akcizo, pelno mokesčio planuojamos pajamos.....	69
22 paveikslas. Įmonių pasiskirstymas pagal 2009 m. deklaruotą pelną.....	74
23 paveikslas. Mažmeninės degalų vidutinės kainos 2009–2010 m.	78
24 paveikslas. Kelių transporto priemonių skaičius 2006–2010 m.	78
25 paveikslas. Pirmą kartą Lietuvoje užregistruotų kelių transporto priemonių skaičius pagal naudojamus degalus 2006–2010 m.	79
26 paveikslas. ES taikomi akcizo tarifai etilo alkoholiui.....	81

ĮVADAS

Fiskalinė politika – valstybės veiksmai, tiesiogiai darantys įtaką biudžeto formavimui, mokesčių koregavimui ar valstybės skolos reguliavimui. Tokios politikos tikslas – reguliuoti vyriausybės išlaidas ir įplaukas. Tad vienas iš fiskalinės politikos elementų yra mokesčiai, todėl didžiausia dalis fiskalinės politikos yra mokesčių koregavimas.

Lietuvoje įstatymiškai pirmą kartą mokesčių sąvoka įtvirtinta 1995 m. birželio 28 d. Pagal Mokesčių administravimo įstatymo 2 straipsnio 23 dalį mokesčiai – tai „mokesčio įstatyme mokesčio mokėtoju nustatyta piniginė prievolė valstybei“ (LR mokesčių administravimo įstatymas, 2004).

B. Sudavičiaus teigimu (2006), remiantis Mokesčių administravimo įstatymu, mokesčiai – tai piniginė prievolė valstybei, kurios turinį sudaro pagal mokesčių įstatymą atsirandanti mokesčių mokėtojų pareiga teisingai apskaičiuoti ir deklaruoti mokesťį, laiku jį sumokėti, o valstybės teisė reikalauti iš mokesčio mokėtojo tinkamo jam nustatytų pareigų, susijusių su mokesčių apskaičiavimu, deklaravimu ir mokėjimu, vykdymo.

Kiek išsamiau mokesčio teisinis apibrėžimas buvo suformuluotas Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimu Nr. 23-585: „mokesčiai – tai valstybės nustatyti privalomi ir individualiai neatlygintini juridinių ir fizinių asmenų mokėjimai į valstybės (savivaldybės) biudžetą, nurodant jų dydį bei mokėjimo terminą“ (Konstitucinis Teismas, 2000).

Mokesčiai, kaip piniginė prievolė valstybei, būdami svarbiausiu Lietuvos valstybės pajamų šaltiniu, pasižymi įvairove, kas sąlygoja jų klasifikavimą pagal įvairius požymius: apmokestinimo objekto giminiškumą, mokesčio ėmimo būdą, mokesčio tarifų pobūdį, pagal nustatymą, rinkimą ir įplaukų pasiskirstymą. Įvairių rūšių mokesčiai, kuriais įgyvendinami tam tikri principai, sudaro Lietuvos Respublikos mokesčių sistemą.

Tam, kad didelis ir sudėtingas valstybės mechanizmas veiktų, reikalingos lėšos ir materialus turtas. Todėl Lietuvos piliečiai, institucijos ir verslo įmonės, mokėdamos mokesčius, prisideda prie valstybės finansinių išteklių formavimo.

Valstybės finansiniams ištekliams formuoti reikalinga efektyvi mokesčių sistema, kuri skatintų reikiamą gamybinio aktyvumo ir asmeninio vartojimo lygį, laiduotų, kad į valstybės biudžetą numatytais dydžiais reguliariai įplauks piniginės lėšos ir jų sumos didės augant apmokestinamosioms pajamoms.

Temos aktualumas. Lietuvos mokesčių sistema nuo jos sukūrimo pradžios patyrė ne vieną reformą: buvo išplėsta apmokestinimo bazė, sumažinti, padidinti mokesčių tarifai, priimti nauji mokesčių įstatymai, sugriežtintas mokesčių administravimas, pakeistos ir papildytos kai kurių mokesčių nuostatos, apmokestintos naujos veiklos kryptys.

Visos Lietuvos mokesčių sistemos reformos buvo vykdomos siekiant valstybės pajamų padidinimo, mokesčių naštos perskirstymo, šalies konkurencingumo didinimo.

Mokesčių sistemos reforma, kurią apžvelgiu magistro darbe, buvo vykdoma ypatingomis sąlygomis. Dėl prasidėjusio ekonomikos nuosmukio sumažėjo valstybės pajamos, padidėjo emigracija, ženkliai išaugo nedarbo lygis, pradėjo mažėti darbo užmokestis, sumažėjo įmonių pelningumo rodikliai, išaugo įmonių skolos, padidėjo mokesčių našta ir šešėlinė ekonomika, išaugo kontrabandos mastai.

Todėl esant tokiai situacijai išryškėja mokesčių sistemos problemos, kai nesurenkami mokesčiai ir valstybės finansai tampa nestabilūs.

Mokslinio darbo **tyrimo objektas** – Lietuvos Respublikos mokesčių sistema. **Tyrimo dalykas** – pelno, gyventojų pajamų, pridėtinės vertės, akcizo mokesčių surinkimo tendencijos.

Moksliniame darbe keliamas **darbo tikslas** – įvertinti, kokią įtaką mokestinių pajamų surinkimui padarė skubotai 2008 m. pabaigoje parengta mokesčių sistemos reforma, ir pateikti mokesčių sistemos tobulinimo galimybes.

Tiksliui pasiekti ir hipotezei pagrįsti keliami **šie uždaviniai**:

1. Išanalizuoti fiskalinės politikos formavimą teoriniu aspektu.
2. Išanalizuoti pagrindinių mokestinių įplaukų į nacionalinį biudžetą struktūrą ir kitimo tendencijas 2006–2010 m. laikotarpiu.
3. Identifikuoti neigiamus veiksnius, turėjusius įtakos pelno, gyventojų pajamų, pridėtinės vertės, akcizo mokesčių surinkimui.
4. Pateikti gyventojų pajamų, pelno, pridėtinės vertės mokesčių, akcizų tobulinimo galimybes.

Mokslinio tyrimo metu iškelta **hipotezė** – skubotai ir nepagrįstai teisės aktais sureguliuotas apmokestinimas pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, pelno, akcizo mokesčiu turi neigiamos įtakos į nacionalinį biudžetą surenkamoms mokestinėms pajamoms.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros šaltinių, Lietuvos Respublikos teisės aktų, statistinių Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos, Statistikos departamento, Eurostato, Ūkio ministerijos duomenų analizė, palyginimas, apibendrinimas, statistiniai metodai, sintezė, grafinis vaizdavimas, prognozavimas, modeliavimas.

Darbo struktūra. Darbas sudarytas iš įvado, trijų dalių ir baigiamosios dalies, kurioje pateiktos išvados ir rekomendacijos, taip pat nurodytas literatūros sąrašas, pagrindinių sąvokų, vartotų darbe, analizė, priedai, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Darbe išskiriami trys skyriai pagal nagrinėjamų klausimų ir sprendžiamų uždavinių pobūdį.

Pirmą skyrių sudaro šeši poskyriai. Jame apžvelgiama mokesčių samprata, klasifikavimas, Lietuvos Respublikos mokesčių sistema, apsvarstomi apmokestinimo uždaviniai ir principai,

aprašomi keturi mokesčių sistemos vertinimo metodai, įvertinama mokesčių reikšmė ir būtinumas, ir skyrius baigiamas „naktinės“ mokesčių reformos Lietuvoje apžvalga.

Antras skyrius sudarytas iš dviejų poskyrių. Pirmiausia aprašoma tyrime taikyta metodologija. Antrame poskyryje apžvelgtos pridėtinės vertės, pelno, gyventojų pajamų, akcizo mokesčių surinkimo tendencijos.

Trečias skyrius sudarytas iš trijų poskyrių, kuriuose pateiktos pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, pelno mokesčių ir akcizų tobulinimo galimybės.

1. FISKALINĖS POLITIKOS FORMAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI

Fiskalinė politika – valstybės veiksmai, turintys tiesioginės įtakos biudžeto formavimui, mokesčių koregavimui ar valstybės skolos reguliavimui. Šios politikos tikslas – reguliuoti vyriausybės išlaidas ir įplaukas. Todėl fiskalinės politikos du pagrindiniai elementai yra išlaidos ir mokesčiai. Mokesčiai – pagrindinis įplaukų šaltinis, tad didžiausia dalis fiskalinės politikos yra mokesčių koregavimas [58]. Šiame magistro darbe apžvelgsiu, kokią įtaką mūsų šalies ekonomikai padarė 2008 m. pabaigoje valstybės priimti fiskalinės politikos sprendimai dėl mokesčių koregavimo.

Rinkos ekonomikos sąlygomis mokesčiai yra pagrindinis ekonominės politikos vykdymo įrankis. Fiskalinėmis priemonėmis siekiama įvairių tikslų – paspartinti šalies ūkio plėtrą, pakeisti ūkio struktūrą, sušvelninti socialinę atskirtį, padidinti ekonomikos konkurencingumą.

Mokesčiai yra ūkio subjektų ir gyventojų privalomieji mokėjimai valstybei. Jie atsirado tada, kai tik susikūrė valstybė.

Renkant mokesčius gaunama lėšų valstybės institucijoms išlaikyti, jos funkcijoms finansuoti.

Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme pateiktas toks mokesčio apibrėžimas: „Mokestis – mokesčio įstatyme mokesčių mokėtojui nustatyta pinigine prievolė valstybei.“

Mokesčiai kaip pagrindinis valstybės pajamų formavimo būdas susiję tiek su valstybės, tiek su visų krašto ūkio subjektų ir gyventojų materialiniais interesais. Todėl teisę nustatyti valstybinius mokesčius turi tik įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, veikianti visos valstybės (tautos) vardu. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą valstybinius mokesčius nustato Seimas, priimdamas mokesčių įstatymus [28]. Tokiu būdu Seimas nustato Lietuvos Respublikos mokesčių sistemą, mokesčio mokėtojus, reguliuoja kitus mokesčių surinkimą užtikrinančius santykius [40].

Prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, Lietuvos valstybė, kad išvengtų finansinės krizės, pradėjo reformuoti mokesčių sistemą.

Lietuvoje mokesčių reforma prasidėjo be aiškaus sąryšio su ekonominiais procesais, su bendra valstybės pinigų ir fiskaline politika. Tai skaudžiai palietė verslą. Bendra mokesčių našta verslui nuo šių reformų tik padidėjo.

1.1. Mokesčių samprata, klasifikavimas

Mokesčiai – pagrindinis valstybės pajamų gavimo būdas, istoriškai atsiradęs kartu su valstybe. Taip surenkamos lėšos valstybės institucijoms išlaikyti, jos funkcijų įgyvendinimui finansuoti.

Vienu atveju mokestis suprantamas kaip ekonomikos, rinkos reguliavimo svirtas, kitu – kaip pajamų išlyginimo priemonė, trečiu – kaip valstybės grynųjų pajamų forma.

Lietuvos Respublikos įstatymai mokesčius traktuoja kaip visus privalomo pobūdžio fiskalinius instrumentus, su kurių pagalba iš organizacijų ir fizinių asmenų surenkamos lėšos viešiesiems poreikiams tenkinti [40]. Tai patvirtina ir Mokesčių administravimo įstatymo [24] 2 straipsnio 23 dalis, kurioje teigiama, kad įstatyme vartojama mokesčių sąvoka apima ir Mokesčių administravimo įstatymo 13 straipsnyje nurodytas įmokas ir rinkliavas. Todėl prie mokesčių pagal Lietuvos Respublikos įstatymus priskiriamos ir tokios individualiai atlygintino pobūdžio įmokos: valstybės rinkliavos, konsulinis ir žyminis mokesčiai, mokesčiai už pramonės nuosavybės objektų registravimą.

Kaip jau minėta, Lietuvoje įstatymiškai pirmą kartą mokesčio sąvoka įtvirtinta 1995 m. birželio 28 d. Pagal Mokesčių administravimo įstatymo 2 straipsnio 23 dalį mokestis – tai „mokesčio įstatyme mokesčių mokėtoji nustatyta pinigine prievole valstybei“ (LR mokesčių administravimo įstatymas, 2004).

Pagal Mokesčio administravimo įstatymą mokestis – tai pinigine prievole valstybei, kurios turinį sudaro remiantis mokesčių įstatymu atsirandanti mokesčių mokėtojo pareiga teisingai apskaičiuoti ir deklaruoti mokestį, laiku jį sumokėti ir vykdyti kitas su mokesčių apskaičiavimu, deklaravimu ir sumokėjimu susijusias pareigas, ir valstybės teisė reikalauti iš mokesčių mokėtojo tinkamo jam nustatytų pareigų, susijusių su mokesčių apskaičiavimu, deklaravimu ir mokėjimu, vykdymo [52].

Kiek išsamesnis mokesčio teisinis apibrėžimas buvo suformuluotas Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarime [16]: „mokesčiai – tai valstybės nustatyti privalomi ir individualiai neatlygintini juridinių ir fizinių asmenų mokėjimai į valstybės (savivaldybė) biudžetą, nurodant jų dydį bei mokėjimo terminą“ (Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. 23-585, 2000).

Mokesčiai, kaip pinigine prievole valstybei, būdami svarbiausiu valstybės pajamų šaltiniu, pasižymi įvairove, kas sąlygoja jų klasifikavimo galimybę ir būtinumą. Kaip klasifikavimo pagrindas gali būti taikomi labai įvairūs kriterijai – mokesčių grupavimas pagal įvairius požymius: apmokestinimo objekto giminiškumą (pajamų ir pelno, socialinio draudimo, turto, prekių ir paslaugų ir t. t.), mokesčių ėmimo būdą (tiesioginiai ir netiesioginiai), tarifų pobūdį (proporcingi, progresyviniai, vienetiniai, regresiniai), pagal nustatymą, rinkimą ir įplaukų paskirstymą (valstybiniai, vietiniai). Mokesčių klasifikavimas pateikiamas 1 priede.

Pagal nustatymą, rinkimą ir įplaukų paskirstymą mokesčiai skirstomi į valstybinius ir vietinius. Valstybiniai mokesčiai mokami į valstybės išdą arba nebiudžetinius fondus, vietiniai – į savivaldybių išdus.

Pagal ėmimo būdą mokesčiai būna tiesioginiai ir netiesioginiai (2 priedas). Tiesioginiams mokesčiams priskiriami pajamų, pelno, o netiesioginiams – per kainų sistemą gauti mokesčiai. Pastariesiems priklauso pridėtinės vertės mokestis, akcizai, muitai. Šie mokesčiai įtraukiami į prekės kainą ir paaimami iš pirkėjo, o juos paėmusi įmonė sumoka į iždą.

Pagal apskaičiavimo būdą mokesčiai skirstomi į vienetinius, procentinius ir mišriuosius. Procentiniai gali būti proporciniai, progresiniai ir regresiniai.

Vienetiniai mokesčiai yra tokie, kai taikoma konkreti suma apmokestinimo vienetui. Vienetiniams mokesčiams priskiriami verslo liudijimai, valstybinės ir vietinės rinkliavos, konsulinis mokestis, mokestis už valstybinius gamtos išteklius.

Proporciniai mokesčiai – kai vienodu tarifu apmokestinamas visas objektas. Jiems priskiriamas pelno mokestis, įmokos į valstybinio socialinio ir privalomojo sveikatos draudimo fondus, įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis.

Progresiniai yra tokie mokesčiai, kai, didėjant objekto pajamoms, turto vertei, didėja mokesčio tarifas. Tokie mokesčiai mažina gyvenimo lygio diferenciaciją.

Regresiniai – kai, didėjant objekto apimčiai, mažėja mokesčio tarifas. Šie mokesčiai skatina pajamų neslėpimą.

Pagal apmokestinamąjį objektą mokesčiai klasifikuojami į pajamų, turto ir vartojimo. Dalis mokesčių turi kelis apmokestinimo objektus, todėl įgauna dviejų ar trijų klasifikacinių grupių bruožus. Pajamų mokesčiams priskiriami pelno ir gyventojų pajamų mokesčiai; turto mokesčiams priklauso žemės, įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto, paveldimo ir dovanojamo turto mokesčiai; vartojimo mokesčiams priskiriami muitai, akcizai, pridėtinės vertės mokesčiai [6].

Mokesčiai, kaip piniginė prievolė valstybei, būdami svarbiausiu valstybės pajamų šaltiniu, pasižymi įvairove, kas sąlygoja jų klasifikavimo galimybę ir būtinumą. Kaip klasifikavimo pagrindas gali būti taikomi labai įvairūs kriterijai – mokesčių grupavimas pagal įvairius požymius: apmokestinimo objekto giminiškumą, mokesčių ėmimo būdą, tarifų pobūdį, pagal nustatymą, rinkimą ir įplaukų paskirstymą.

1.2. Lietuvos Respublikos mokesčių sistema

Lietuvos Respublikos mokesčių sistema yra derinama prie visame pasaulyje taikomų mokesčių. Ji nuolat keičiama ir tobulinama: tikslinamos mokesčių rūšys, mokesčių objektai, keičiamos tam tikros nuostatos, tarifai.

Po įstojimo į Europos Sąjungą mūsų šalies mokesčių sistema derinama su šioje Sąjungoje funkcionuojančia mokesčių sistema, priimtais prioritetais, apmokestinimo principais ir kitais mokesčių sistemos kūrimo aspektais.

Lietuvos mokesčių sistema – vienas su kitu susijusių mokesčių visuma. Pagal Mokesčių administravimo įstatymą šiuo metu administruojami (2 priedas) mokesčiai, rinkliavos, privalomos įmokos ir atskaitymai, kuriuos reglamentuoja atitinkami Lietuvos Respublikos įstatymai.

Veiksminga mokesčių sistema turėtų būti siektinas kiekvienos valstybės tikslas, kad būtų geriau surinktos ir paskirstytos gautos biudžeto lėšos.

Plačiau darbe apžvelgiami tiesioginiai mokesčiai: pelno, gyventojų pajamų, privalomojo sveikatos draudimo, ir netiesioginiai: pridėtinės vertės, akcizo. 3 priede pateikta susisteminta informacija, kokie mokesčių tarifai taikomi juridiniams asmenims ir kas juos moka.

Lietuvos Respublikos Seimas 2001 m. gruodžio 20 d. priėmė Pelno mokesčio įstatymą (Nr. IX-675), kuris įsigaliojo nuo 2002 m. sausio 1 d.

Pelno mokestį moka Lietuvos ir užsienio vienetai, išskyrus biudžetines įstaigas, Lietuvos banką, valstybę ir savivaldybes, valstybės ir vietos savivaldos institucijas, įstaigas, tarnybas ar organizacijas, valstybės įmonę „Indėlių ir investicijų draudimas“ ir Europos ekonominių interesų grupes.

Lietuvos vieneto mokesčio bazė yra visos Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybėse uždirbtos pajamos, kurių šaltinis Lietuvos Respublikoje ir ne Lietuvos Respublikoje. Pajamos – visos iš Lietuvos ir ne Lietuvos šaltinių uždirbtos ir gautos visų rūšių pajamos pinigais ir ne pinigais.

Laivybos įmonėms nustatytas fiksuotas pelno mokestis, kurio bazė – laivo naudingoji talpa.

Pelno mokesčio objektas – apmokestinamasis pelnas. Pelno mokesčio nustatymo metodika parodyta 1 lentelėje. Pelno mokesčio įstatyme įteisintos sąvokos, reiškiančios sąnaudas – leidžiami, ribojami leidžiami ir neleidžiami atskaitymai.

1 lentelė

Lietuvos vieneto apmokestinamojo pelno apskaičiavimas

Eil. Nr.	Rodikliai
1.	Visos pajamos
2.	Neapmokestinamosios pajamos
3.	Apmokestinamosios pajamos (1-2)
4.	Leidžiami atskaitymai
5.	Ribojami leidžiami atskaitymai
6.	Apmokestinamasis pelnas (3-4-5)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Pelno mokesčio įstatymu, 2001.

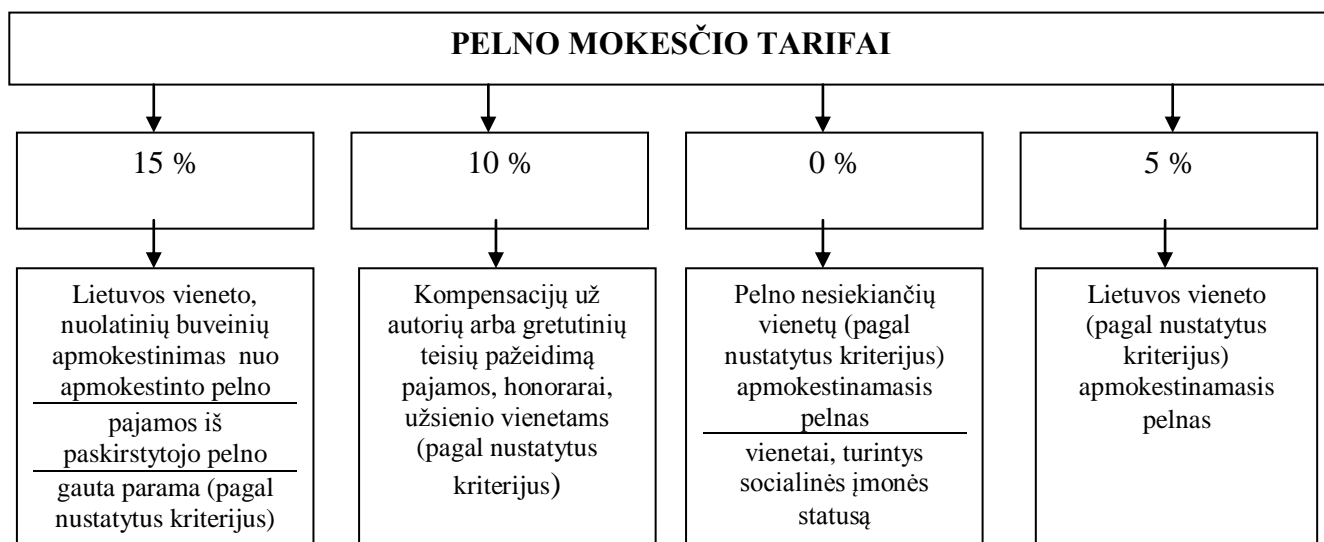
Skaičiuojant apmokestinamasias pajamas, reikia žinoti, kokios mokesčio mokėtojo uždirbtos ir gautos pajamos pelno mokesčiu yra neapmokestinamos, ir tai reglamentuoja šio mokesčio įstatymo 12 straipsnis.

Leidžiami atskaitymai yra visos faktiškai patirtos įprastinės tokiai veiklai vieneto sąnaudos, būtinos vieneto pajamoms uždirbti ar vieneto ekonominei naudai gauti. Leidžiamiesiems atskaitymams priskiriamos žaliavų sąnaudos, pirktos prekės, skirtos perparduoti, darbo apmokėjimo sąnaudos,

palūkanos, audito vertinimo, konsultavimo paslaugų išlaidos, specialistų rengimo, kvalifikacijos kėlimo ir kitos išlaidos [53].

Ribojami leidžiami atskaitymai yra sąnaudos, kurių dydis mokesčių apskaitoje ribojamas. Šių atskaitymų sąrašas pateiktas šio mokesčio įstatyme.

Pelno mokesčio įstatymo 5 straipsnyje yra nustatyti mokesčio tarifai (1 pav.).

1 pav. Pelno mokesčio tarifai

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Pelno mokesčio įstatymu, 2010.

Visiems užsienio vienetais nuo 2010 m. sausio 1 d., kurie yra įregistruoti ar kitaip organizuoti Europos ekonominės erdvės valstybėje, su kuria sudaryta ir kuriai taikoma dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartis, išmokamos palūkanos pelno mokesčiu neapmokestinamos.

Vienetų, kuriuose vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir kurių mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 500 tūkstančių litų, apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 5 procentų tarifą, išskyrus įstatyme nustatytus atvejus.

Pelno nesiekiančių vienetų, kurių mokestinio laikotarpio pajamos iš ūkinės ir komercinės veiklos neviršija 1 milijono litų, apmokestinamojo pelno dalis, atitinkanti 25 tūkstančių litų sumą, apmokestinama taikant 0 procentų mokesčio tarifą [23].

Palyginusi Lietuvos pelno mokesčių tarifus su ES, padariau išvadą, kad ES šalyse 2010 m. buvo taikomi tokie didžiausi pelno mokesčio tarifai: Maltoje 35 proc., Prancūzijoje 34,4 proc., Belgijoje 34 proc., Italijoje 31,4 proc., Ispanijoje 30 proc., Vokietijoje 29,8 proc. Mažiausi pelno mokesčio tarifai taikyti Bulgarijoje, Kipre (10 proc.), Airijoje (12,5 proc.), Lietuvoje, Latvijoje (15 proc.), Rumunijoje (16 proc.) (19 priedas).

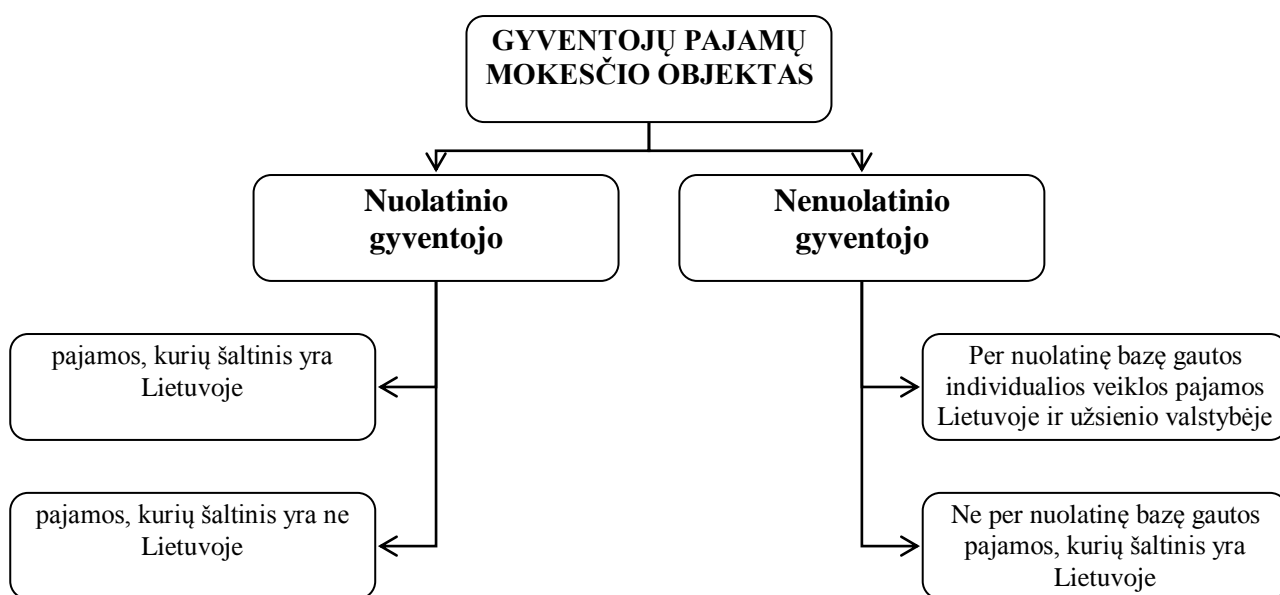
19 priede matome, kad per 2008–2009 m. pelno mokesčio tarifus keitusios šalys visos juos mažino: Čekija iš 21 proc. į 19 proc., Graikija iš 25 proc. į 24 proc., Liuksemburgas iš 29,6 proc. į 28,6 proc., Slovėnija sumažino 2 proc. punktais, Vengrija iš 21,3 proc. į 20,6 proc., Švedija nuo 28

proc. sumažino iki 26,3 proc., Jungtinė Karalystė – nuo 30 proc. iki 28 proc. Tik vienintelė Lietuva šį tarifą 2009 m. padidino nuo 15 proc. iki 20 proc., tačiau negavusi norimo efekto nuo 2010 m. vėl sugrįžo prie anksčiau galiojusio 15 proc. pelno mokesčio tarifo.

2002 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą (Nr. IX-1007), kuris įsigaliojo nuo 2003 m. sausio 1 d.

Gyventojų pajamų mokestį privalo mokėti pajamų gavę mokėtojai, kurie pagal apmokestinimo tvarką skirstomi į nuolatinius ir nenuolatinius Lietuvos gyventojus.

Pajamų mokesčio objektas yra gyventojų pajamos (2 pav.). Pajamos – pozityvios pajamos, taip pat per mokestinį laikotarpį gautas atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, perduotas ar suteiktas teises, už parduotą arba kitaip perleistą, investuotą turtą ar lėšas ir kita gauta nauda pinigais arba natūra.

2 pav. Gyventojų pajamų mokesčio objektas

Šaltinis: Šapalienė L., 2008, p. 47.

Individuali veikla – savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį.

Individualios veiklos rūšys:

2. įsigijus verslo liudijimą;
3. įsigijus individualios veiklos pažymėjimą.

Verslo liudijimas – tai dokumentas, patvirtinantis fiksuoto pajamų mokesčio sumokėjimą verčiantis individualia veikla [53].

Įsigijus individualios veiklos pažymėjimą pajamų mokestis sumokamas pasibaigus mokestiniam laikotarpiui, pateikiant metinę pajamų mokesčio deklaraciją.

Nuo 2009 m. sausio 1 d. nustatytas visoms pajamoms, išskyrus pajamas iš paskirstytojo pelno, vienodas – 15 proc. – gyventojų pajamų mokesčio tarifas.

Pagal naujos redakcijos GPM įstatymo 6 straipsnio 3 dalį, apskaičiuojant už 2010 m. pajamas iš individualios veiklos pagal pažymą, jau gali būti taikomas ne tik 15, bet ir 5 proc. tarifas. Sumažinto tarifo taikymas yra ribotas. 5 proc. tarifas negali būti taikomas:

- pajamoms iš laisvųjų profesijų veiklos;
- pajamoms iš vertybinių popierių ir išvestinių finansinių priemonių, kai tokia veikla laikoma individualia veikla [55].

Pagal GPM įstatymo pakeitimo įstatymą kitoks – 20 proc. – pajamų mokesčio tarifas nustatytas pajamoms iš paskirstytojo pelno. Tokioms pajamoms priskiriami dividendai (įskaitant skirstant vieneto pelną ar mažinant įstatinį kapitalą vieneto dalyvio gautas lėšas ar gauto turto tikrąją rinkos kainą).

Gyventojas per kalendorinius metus gali gauti pajamų, kurios nėra apmokestinamos šiuo mokesčiu. Neapmokestinamąsias pajamas reglamentuoja Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 17 straipsnis. Apskaičiuojant pajamų mokestį gyventojų pajamoms, susijusioms su darbo santykiais, yra taikomi neapmokestinamieji pajamų dydžiai.

Už pajamas, gautas iš veiklos, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą, mokamas savivaldybių tarybų nustatytas fiksuoto dydžio pajamų mokestis.

Europos Sąjungos šalyse 2010 m. didžiausi taikyti GPM tarifai: Švedijoje 56,4 proc., Belgijoje 53,7 proc., Nyderlanduose 52 proc., Jungtinėje Karalystėje 50 proc., Danijoje 51,5 proc., Austrijoje 50 proc., Suomijoje 48,6 proc., Vokietijoje 47,5 proc. Mažiausi GPM tarifai buvo Bulgarijoje (10 proc.), Čekijoje (15 proc.), Lietuvoje (15 proc.), Rumunijoje (16 proc.), Slovakijoje (19 proc.) (17 priedas).

Per 2008–2010 m. labiausiai GPM tarifus pakeitė: Danija sumažino 7,5 proc. punkto, Graikija padidino nuo 40 proc. iki 45 proc., Latvija 2009 m. sumažino iki 23 proc., o 2010 m. padidino 3 proc., Lietuva, kaip jau žinome, sumažino nuo 24 iki 15 proc., Lenkija sumažino 8 proc., Suomijoje šis mokestis sumažėjo nuo 50,1 proc. iki 48,6 proc., Jungtinėje Karalystėje GPM tarifas buvo padidintas 10 proc. ir sudarė 50 proc. [7].

2002 m. gruodžio 3 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Sveikatos draudimo įstatymo naują redakciją (Nr. IX-1219), kuri įsigaliojo nuo 2003 m. sausio 1 d.

Sveikatos draudimas Lietuvoje yra privalomasis ir papildomasis.

Privalomasis sveikatos draudimas – valstybės nustatyta asmens sveikatos priežiūros ir ekonominių priemonių sistema, garantuojanti privalomuoju sveikatos draudimu draudžiamiesiems asmenims, įvykus draudimui įvykiui, sveikatos priežiūros paslaugų teikimą ir išlaidų už suteiktas paslaugas, vaistus ir medicinos pagalbos priemones kompensavimą.

Papildomasis sveikatos draudimas – papildomojo sveikatos draudimo sutartyse nustatytos asmens sveikatos priežiūros paslaugos, atlyginamos po papildomojo sveikatos draudimo įvykio.

Privalomuoju sveikatos draudimu yra draudžiami Lietuvos Respublikos piliečiai ir kitų valstybių piliečiai bei asmenys be pilietybės, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje, taip pat laikinai Lietuvos Respublikoje gyvenantys kitų valstybių piliečiai bei asmenys be pilietybės, jeigu teisėtai dirba Lietuvos Respublikoje, ir nepilnamečiai jų šeimos nariai. Apdraustieji privalomuoju sveikatos draudimu pateikti 4 priede.

Draudžiamuosius privalomuoju sveikatos draudimu registruoja ir jų įskaitą tvarko teritorinės ligonių kasos [26].

Privalomojo sveikatos draudimo įmokų tarifai:

1. Dirbantieji pagal darbo sutartis, valstybės tarnautojai, politikai moka 6 proc. nuo darbo užmokesčio ir kitų su darbo santykiais susijusių pajamų, bei 3 proc. nuo šių pajamų už minėtus asmenis moka draudėjas. Šie įmokų dydžiai (9 proc.) taikomi ir tais atvejais, kai asmuo gauna autorinį atlyginimą, sporto veiklos ir atlikėjų pajamas.

2. Individualiųjų įmonių savininkai, ūkinių bendrijų nariai, fiziniai asmenys, kurie vykdo individualią veiklą, patys už save moka 9 proc. dydžio privalomojo sveikatos draudimo įmokas nuo per kalendorinius metus iš tokios individualiosios įmonės apmokestinto pelno gautų pajamų.

3. Ūkininkų ir kitų žemės ūkio veiklą vykdančių gyventojų privalomojo sveikatos draudimo įmokų dydis priklauso nuo šių gyventojų žemės ūkio valdos ekonominio dydžio, išreikšto europinio dydžio vienetais (EDV).

- Žemės ūkio veiklą vykdančios gyventojai, kurių žemės ūkio valdos ekonominis dydis pagal valstybės įmonės Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro atliktus skaičiavimus už praėjusių metų laikotarpį nuo sausio 1 d. iki gruodžio 31 d. yra 2 ir mažiau EDV, patys už save kas mėnesį moka fiksuotas 3 procentų minimaliosios mėnesinės algos, galiojančios mėnesio, už kurį mokama įmoka, paskutinę dieną, dydžio privalomojo sveikatos draudimo įmokas.

- Žemės ūkio veiklą vykdančios gyventojai, kurių žemės ūkio valdos ekonominis dydis pagal valstybės įmonės Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro atliktus skaičiavimus už praėjusius metus yra didesnis negu 14 EDV, patys už save kas mėnesį moka fiksuotas 9 procentų minimaliosios mėnesinės algos, galiojančios mėnesio, už kurį mokama įmoka, paskutinę dieną, dydžio privalomojo sveikatos draudimo įmokas.

4. Visi fiziniai asmenys, kurie vykdo individualią veiklą įsigiję verslo liudijimą, kas mėnesį moka fiksuotas 9 procentų minimaliosios mėnesinės algos, galiojančios mėnesio, už kurį mokama įmoka, paskutinę dieną, dydžio privalomojo sveikatos draudimo įmokas.

5. Nuolatiniai Lietuvos gyventojai, kaip jie apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, netgi jei yra apsidraudę privalomuoju sveikatos draudimu kitoje kategorijoje, gaunantys kitas, negu Sveikatos draudimo įstatymo 17 straipsnio 1, 2, 3, 4, 5 ar 6 dalyse nurodytos pajamos, nuo kurių Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo nustatyta tvarka turi būti išskaičiuotas ir sumokėtas

gyventojų pajamų mokestis, nuo šių pajamų, išskyrus išmokas, mokamas pasibaigus ar nutraukus gyvybės draudimo ar pensijų kaupimo sutartį, moka 6 procentų dydžio privalomojo sveikatos draudimo įmokas [26].

PVM yra vartotojų mokestis, nuo jo dydžio priklauso vartojamo produkto kiekiai. Nuo PVM dydžio priklauso galutinė produkto kaina.

Šio mokesčio mokėtojas yra Lietuvos Respublikos arba užsienio apmokestinamasis asmuo, mokesčio administratoriaus įregistruotas pridėtinės vertės mokesčio mokėtoju.

Pridėtinės vertės mokestį administruoja dvi institucijos – Valstybinė mokesčių inspekcija ir Lietuvos muitinė. Daugiausia PVM surenka Valstybinė mokesčių inspekcija, nes, Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, ūkio subjektams, kurie įsiveža prekes iš kitų Europos Sąjungos valstybių narių, nebereikia mokėti importo PVM – jie patys apskaičiuoja PVM nuo įsivežtų prekių ir nurodo šiuos duomenis PVM deklaracijoje [25].

PVM tarifai:

1. Standartinis PVM tarifas – 21 proc.

2. Lengvatinis 9 procentų PVM tarifas taikomas:

1) iki 2011 m. gruodžio 31 d. šilumos energijai, tiekiamai gyvenamosioms patalpoms šildyti, į gyvenamąsias patalpas tiekiamam karštam vandeniui arba šaltam vandeniui karštam vandeniui paruošti ir šilumos energijai, sunaudotai šiam vandeniui pašildyti;

2) vadovėliams, pratybų sąsiuviniams, enciklopedijoms, žodynams, žinyrams, informacinėms brošiūroms, nuotraukų ir reprodukcijų albumams, vaikiškoms knygelėms su paveikslėliais, piešimo ir spalvinimo knygelėms, spausdintoms ar rankraštinėms natoms, žemėlapiams, schemoms ir brėžiniams bei kt. panašioms spaudiniams;

3) iki 2011 m. gruodžio 31 d. viešbučio tipo ir specialaus apgyvendinimo paslaugoms.

3. Iki 2011 m. gruodžio 31 d. lengvatinis 5 procentų PVM tarifas taikomas vaistams ir medicinos pagalbos priemonėms, kai šių prekių įsigijimo išlaidos visiškai ar iš dalies kompensuojamos Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka.

4. 0 procentų PVM tarifas taikomas šio įstatymo VI skyriuje nurodytais prekių tiekimo, paslaugų teikimo ir prekių įsigijimo iš kitos valstybės narės atvejais [25].

ES šalyse 2010 m. buvo taikomi didžiausi standartiniai PVM tarifai: Danijoje, Švedijoje, Vengrijoje 25 proc., Graikijoje, Suomijoje 23 proc., Lenkijoje 22 proc., Belgijoje, Airijoje, Latvijoje ir Lietuvoje 21 proc. Mažiausius standartinius PVM tarifus taiko ES šalys Kipras, Liuksemburgas (15 proc.), Jungtinė Karalystė (17,5 proc.), Malta (18 proc.) (18 priedas).

2008–2010 m. PVM standartinius tarifus pakeitė šios ES šalys: Čekija iš 19 proc. į 20 proc., Estija iš 18 proc. į 20 proc., Airija 2009 m. 0,5 proc. punkto padidino, o nuo 2010 m. vėl grįžo prie buvusio 21 proc., Graikija padidino nuo 19 proc. iki 23 proc., Ispanija padidino nuo 16 proc. iki 18

proc., Latvija ir Lietuva nuo 18 proc. iki 21 proc., labiausiai PVM tarifą padidino Vengrija – nuo 20 proc. iki 25 proc., Suomija padidino 1 proc. punktu, o Jungtinė Karalystė 2009 m. sumažino iki 15 proc., bet nuo 2010 m. grįžo prie anksčiau galiojusio 17,5 proc. tarifo (18 priedas)[7].

Kaip matome, visos ekonomiškai stipresnės šalys PVM tarifų per ekonomikos nuosmukį nekeitė, o keitė, t. y. didino, ekonomiškai silpnesnės šalys, tarp jų ir Lietuva.

Nuo 1994 m. gegužės 1 d. Lietuvoje pradėtas taikyti Akcizų įstatymas. Šio mokesčio įvedimas fiskaline prasme turėjo didžiulės įtakos valstybės finansų politikai. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, įsigaliojo pagrindinis akcizų apmokestinimo principas – prekės turi būti apmokestinamos akcizais toje ES valstybėje, kurioje jos faktiškai suvartojamos.

2001 m. spalio 30 d. priimtas Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas (Nr. IX-569), kuris įsigaliojo nuo 2002 m. liepos 1 d. 2004 m. gegužės 1 d. priimta nauja Akcizų įstatymo redakcija (Nr. IX-1987). Akcizais yra apmokestinamos šios prekės:

1. etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai;
2. apdorotas tabakas;
3. energetiniai produktai;
4. elektros energija;
5. akmens anglis, koksas, lignitas [19].

Lietuvoje akcizus administruoja dvi institucijos – VMI ir muitinė:

- VMI kontroliuoja akcizų sumokėjimą už šalies viduje pagamintas ar iš ES šalių atgabentas ir Lietuvoje realizuotas akcizais apmokestinamas prekes.

- Muitinė kontroliuoja akcizų už importuojamas prekes (t. y. įvežamas iš Europos Bendrijos teritorijai nepriklausančių valstybių) sumokėjimą. Akcizų už importuojamas prekes, kurios nugabenamos į VMI kontroliuojamus akcizais apmokestinamų prekių sandėlius, sumokėjimo kontrolę muitinė perduoda VMI.

Akcizų mokėtojas: akcizais apmokestinamųjų prekių sandėlio savininkas, t. y. asmuo, kuriam mokesčio administratorius yra suteikęs teisę steigti akcizais apmokestinamų prekių sandėlį. Akcizais apmokestinamų prekių sandėlio savininkais laikomi ir asmenys, kuriuos jais pripažino kitų valstybių kompetentingos institucijos.

Akcizais apmokestinamų prekių sandėlis – patalpa ir teritorija, kuriuose leidžiama laikyti (gaminti, perdirbti, maišyti, saugoti), taip pat į jas atgabenti ar iš jų išgabenti Europos Bendrijos muitų teritorijoje laisvai cirkuliuojančias akcizais apmokestinamas prekes, kurioms taikomas akcizų mokėjimo laikino atidėjimo režimas [19].

ES mastu yra nustatomi minimalūs tarifai, kuriuos valstybė narė privalo pasiekti. Taikyti didesnius nei minimalūs tarifus – kiekvienos šalies narės apsisprendimas. Akcizų tarifai nustatomi

tvirtomis sumomis už atitinkamo akcizais apmokestinamo produkto kiekį arba taikant kombinuotą akcizo tarifą.

Lietuva taiko kai kurioms akcizais apmokestinamoms prekėms didesnius akcizo tarifus nei ES nustatyti akcizų tarifų dydžiai: alui 31 proc., etilo alkoholiui 133 proc., rūkomam tabakui 61 proc., variklių benziniui – bešviniam 21 proc., turinčiam švino 38 proc., naftos dujoms ir dujinams angliavandeniams 143 proc., gamtinėms dujoms, naudojamoms kaip variklių degalams, 152 proc.

Mūsų šalis užima apytiksliai vidurines pozicijas kitų ES šalių atžvilgiu pagal taikomus akcizų tarifus, tačiau darbo užmokestis pas mus yra vienas mažiausių ES: mažesnis nei Lietuvoje metinis neto darbo užmokestis, skaičiuojant eurais, 2008 m. tarp ES narių, kaip ir 2007 m., buvo tik Rumunijoje ir Bulgarijoje. Kuo mažesnis darbo užmokestis, tuo vartotojai yra jautresni didesniems akcizams, kuriuos jie turi sumokėti pirkdami akcizais apmokestinamą prekę [34].

Valstybinę mokesčių politiką Lietuvoje įgyvendina Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos (centrinis mokesčių administratorius) ir jos teritorinės valstybinės mokesčių inspekcijos (vietos mokesčių administratoriai).

Lietuvos valstybei kuriant ir reformuojant mokesčių įstatymus labai svarbu atsižvelgti į tai, kas, kaip ir iš kokių šaltinių tuos mokesčius mokės, koks mokėtojų finansinis pajėgumas, ar mokesčiai netaps sunkia našta, stabdančia visą šalies ūkio plėtojimąsi. Tinkamai vykdoma apmokestinimo politika stiprina šalies ekonomiką, padeda kurti naujas darbo vietas, sąlygoja pajamų ir turto perskirstymą.

Mokesčių sistema yra tarpusavyje susijusių, vienas kitą papildančių, ribojančių ir sąlygojančių mokesčių visuma. Visi mokesčiai Lietuvoje įteisinti įstatymais.

1.3. Apmokestinimo uždaviniai ir principai

Šiuolaikinė demokratinė valstybė negali išsiversti be mokesčių, nes jie yra jos ekonominio gyvenimo pagrindas. Kiekviena mokesčių sistema turėtų būti neutrali ir teisinga. Ypač svarbūs yra mokesčių sistemos teisingumas, grindžiamas tuo, kad vienodomis sąlygomis veikiantys mokesčių subjektai turi būti vienodai apmokestinami, ir lygybė.

Įvairių rūšių mokesčiai, kuriais įgyvendinami tam tikri principai, sudaro šalies mokesčių sistemą. Mokesčių sistema formuojama atsižvelgiant į apmokestinimui keliamus uždavinius. Įvairiose valstybėse tie uždaviniai gali būti skirtingi, nes priklauso nuo konkrečios šalies ekonominių sąlygų, ekonominės politikos tikslų. Tačiau pagrindinis apmokestinimo uždavinys visur tas pats – gauti valstybei pajamų, reikalingų jos valdymui, nacionalinei apsaugai, švietimui, sveikatos apsaugai, transferiniams išmokėjimams. Mokesčiai gali būti ir valstybės fiskalinės politikos poveikio ekonomikai bei ūkio stabilizavimui priemonė.

Apmokestinimas neturi stabdyti ūkio plėtros ar neigiamai jo veikti. Gali pakenkti per dideli mokesčiai arba netinkama jų sistema. Apmokestinimas turi padėti kurti naujas darbo vietas, nuolat stiprinti ir plėsti šalies ekonomiką, prisidėti prie pajamų ir turto perskirstymo. Kuriant mokesčių įstatymus ir vykdant ekonominę politiką, labai svarbu atsižvelgti į tai, kas, kaip ir iš kokių šaltinių tuos mokesčius mokės, koks mokėtojų finansinis pajėgumas, ar mokesčiai nebus nepakeliama našta, stabdanti viso ūkio plėtojimąsi. Todėl tuo tikslu reikia laikytis ir bendrųjų apmokestinimo principų.

Šių laikų ekonomistai išskiria pagrindinius apmokestinimo principus:

- teisingumas;
- ekonominis efektyvumas;
- administravimo paprastumas;
- mokesčių įplaukų produktyvumas ir elastingumas [43].

Teisingumas. Remiantis šiuo principu, mokesčiai turėtų būti nustatomas pagal bendras objektyvias taisykles, kurias visuomenės dauguma pripažįsta kaip teisingas ir protingas.

Vienas iš apmokestinimo teisingumo principų yra reikalavimas, kad mokesčius mokėtų tie, kurie naudojami valstybės teikiamomis paslaugomis. Pagal kitą teisingumo aspektą reikalaujama, kad apmokestinant būtų atsižvelgiama į mokėtojo mokumą, t. y. gebėjimą mokėti. Mokumas pripažįstamas daugelyje pasaulio valstybių ir laikomas apmokestinimo teisingumo etalonu pagal du aspektus: horizontalųjį – asmenys, turintys lygias galimybes (pajamas, turtą) mokėti mokesčius, vienodai apmokestinami; vertikalųjį – skirtingas galimybes turintys asmenys apmokestinami skirtingai, taip, kaip atrodo teisinga visuomenei.

Ekonominis efektyvumas. Remiantis šiuo principu, mokesčiai turi ne trukdyti ekonomikai, o skatinti ją ir visus su ja susijusius procesus. Ekonomikos teorijos požiūriu ekonomikos efektyvumas pasiekiamas tada, kai neiškreipiamas optimalus išteklių paskirstymas. Tačiau dauguma mokesčių sukelia šalies išteklių perskirstymą, nes tiesiogiai veikia prekių ir paslaugų kainas.

Apmokestinimas neturi veikti minimalaus vartojimo dydžio, mažinti žmonių darbingumo lygio. Labai svarbu įvertinti apmokestinimo įtaką ekonominėms paskatoms. Ji sukelia vadinamuosius pajamų ir pakeitimo efektus. Pajamų efektas – tai jų dydžio dėl mokesčio mokėjimo sumažėjimas, skatinantis daugiau ir geriau dirbti, taupyti, kad būtų galima atkurti prarastas pajamas, išlaikyti įprastą pragyvenimo lygį ar net pasiekti aukštesnį. Pakeitimo efektas – toks santykinis pajamų lygio mažėjimas, kai prarandamos paskatos dirbti ir taupyti [43].

Administravimo paprastumas. Šio principo esmė – lengvas mokesčių surinkimas. Su mokesčių surinkimu susijusios sąnaudos turi būti minimalios ir pagrįstos. Pažymėtini tokie aspektai: paprastumas, apibrėžtumas, pigumas ir patogumas mokėtoju. Išsivysčiusių šalių praktika rodo, kad itin sudėtingi ir nepakankamai apibrėžti mokesčiai paprastai visi nesurenkami ir yra ne tokie teisingi bei efektyvūs, kaip tikisi valstybė [43].

Mokesčių surinkimo sąnaudos turi būti minimalios. Kiekvieną mokestį reikia numatyti tokį, kad jo rinkimo sąnaudos sudarytų kuo mažesnę surinkto mokesčio dalį. Svarbu, kad mokesčiai būtų imami patogiausiu mokėtojui būdu ir laiku.

Mokestinių įplaukų produktyvumas ir elastingumas. Mokesčių produktyvumas – tai pajamų valstybės išlaidoms padengti užtikrinimas.

Valstybei naudinga ir patogu turėti mokesčių sistemą su elastingomis įplaukomis, kai, neįvedant naujų mokesčių ir nedidinant esamų mokesčių tarifų, įplaukos iš mokesčių didėja sparčiau nei nacionalinės pajamos [43].

Elastingumas, arba įplaukų automatinis reagavimas į ekonomikos sąlygas, yra naudingas ekonomikos augimo požiūriu. Mokestinių įplaukų automatinis didėjimas leidžia išvengti dažno mokesčių didinimo, į kurį mokesčių mokėtojai paprastai reaguoja neigiamai. Elastinga mokesčių sistema yra ta, kurioje vyrauja pajamų ir vartojimo, o ne turto mokesčiai.

Šalia tradicinių apmokestinimo principų ekonomistai išskiria neutralumą ir tikslingumą. Neutralumo principas reiškia, kad mokesčiai turi kuo mažiau trukdyti laisvosios rinkos veikimui. Bet kol bus renkami mokesčiai, tol sunkiai įmanomas apmokestinimo neutralumas. Vis daugiau mokslininkų pritaria mokesčio tikslingumo principui, teigdami, kad praktinėje veikloje tikslingumas svarbesnis už teisingumą.

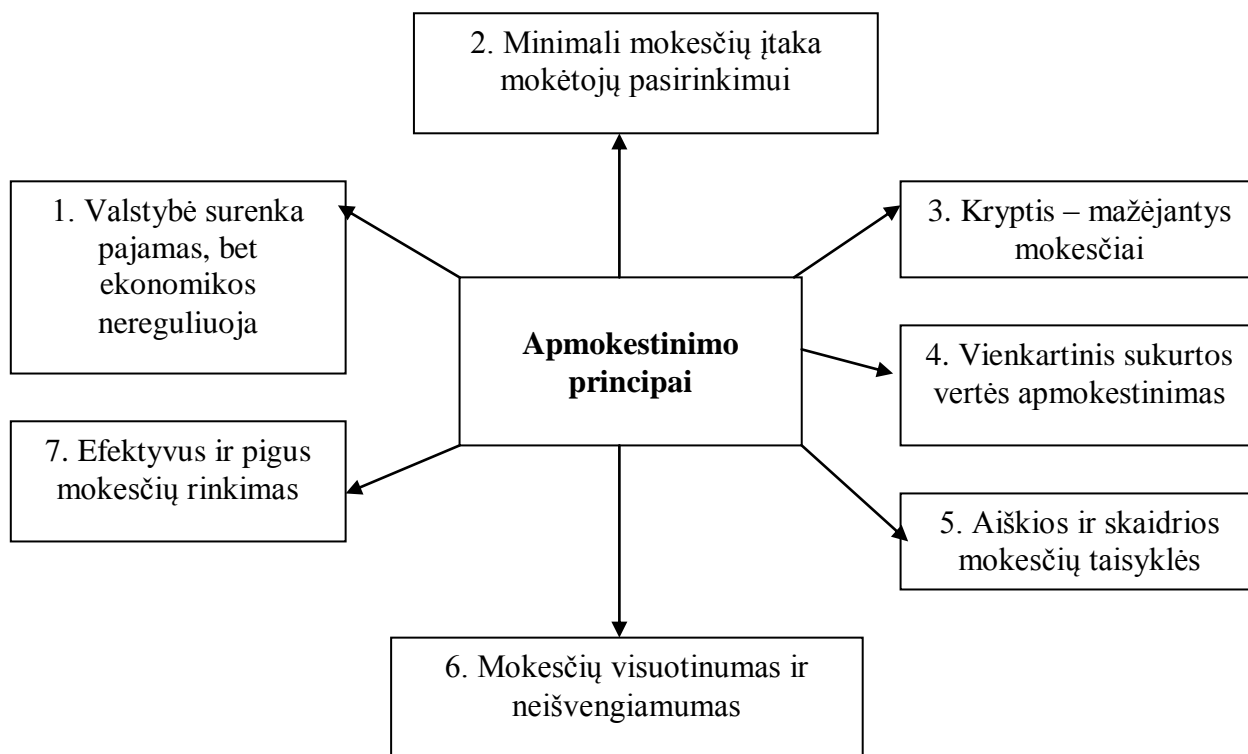
Suderinti minėtus apmokestinimo principus sunku, nes jie dažnai vienas kitam prieštarauja. Kartu pasiekti kuo didesnių mokestinių įplaukų, aukštesnio ekonominio efektyvumo ir didesnio teisingumo principo sudėtinga. Juk, taikant vertikalaus teisingumo principą, neretai iškreipiamas išteklių paskirstymas. Apmokestinimo taisyklės, atitinkančios mokesčių teisingumo ir ekonominio efektyvumo principų reikalavimus, gali būti sudėtingos ir brangios mokesčio ėmimo požiūriu [6].

Apmokestinimo principai (3 pav.) ir uždaviniai yra sunkiai suderinami ir net prieštarauja vienas kitam. Todėl sunku sukurti tokią mokesčių sistemą, kuri padėtų sėkmingai spręsti visus apmokestinimui keliamus uždavinius ir laikytis visų apmokestinimo principų.

Šiuolaikiniu vertinimu, mokesčių sistema yra efektyvi, jei atitinka šiuos reikalavimus:

- skatina reikiamą gamybinio aktyvumo ir asmeninio vartojimo lygį;
- laiduoja, kad į biudžetą numatytais dydžiais reguliariai įplauks piniginės lėšos ir jų suma didelės augant apmokestinamosioms pajamoms;
- suderina centrinės ir vietos valdžios interesus formuojant jų biudžetų pajamas [43].

Apmokestinimas neturi stabdyti ūkio plėtros. Per dideli mokesčiai arba netinkamai parengta mokesčių sistema, kokia dabar yra Lietuvoje, kenkia. Didžiulis nedarbas, rodos, šalyje įsigalėjo ilgiems laikams, nes kol kas nesimato jokių objektyvių veiksnių jam sumažėti bent artimiausiu metu: dėl sumažėjusio vartojimo verslas nesiplėtoja, tad ir nekuria naujų darbo vietų, o Vyriausybės veiksmai šioje srityje visiškai neefektyvūs.

3 pav. **Proliberalios mokesčių sistemos apmokestinimo principai**

Šaltinis: Buškevičiūtė E., 2006, p.182.

Formuojant ir tobulinant mokesčių sistemą, dažnai kuriam nors apmokestinimo uždaviniui teikiama pirmenybė, nes tarp kai kurių mokesčių politikos tikslų yra neįveikiamų prieštaravimų ir vienu metu visko pasiekti neįmanoma. Todėl kuriant mokesčių sistemą svarbu gerai žinoti, kokias galimybes teikia mokesčiai, kokie jų pranašumai ir trūkumai.

Šių laikų ekonomistai išskiria pagrindinius apmokestinimo principus: teisingumas; ekonominis efektyvumas; administravimo paprastumas; mokesčių įplaukų produktyvumas ir elastingumas. Ypač svarbūs yra mokesčių sistemos teisingumas, grindžiamas tuo, kad vienodomis sąlygomis veikiantys mokesčių subjektai turi būti vienodai apmokestinami.

1.4. Mokesčių sistemos vertinimas

Kadangi nelengvą mokesčių naštą neša kiekvienas šalies gyventojas, reikšmingi fiskalinės politikos pokyčiai ar planai visuomet sulaukia didelio visuomenės dėmesio. Todėl prieš kiekviena rinkimus, kai politinė atmosfera įkaista, siūlymai vienaip ar kitaip keisti esamą Lietuvos mokesčių sistemą pradeda byrėti kaip iš gausybės rago – jie tampa svarbiu rinkimų kampanijos bruožu. Tą patvirtina ir dabartinis laikotarpis: aptariamasi ir skubotai priimamos įvairios mokesčių įstatymų pataisos, vieni politikai ragina mokesčių tarifus kelti, kiti – mažinti.

Tačiau pernelyg dažnas mokesčių sistemos kaitaliojimas yra kur kas žalingesnis nei jos stabilumas: trikdomas įmonių veiklos planavimas, prarandamas pasitikėjimas šalies valdžia, atbaidomi užsienio investuotojai, skatinamas kapitalo išvežimas. Todėl išsivysčiusios šalys mokesčių tarifus ir administravimo procedūras koreguoja itin atsargiai ir apgalvotai – fiskalinis stabilumas laikomas didele vertybe.

Mūsų šalyje įsivyravo ydinga tendencija – ilgai ir karštai aptarinėti vieną ar kitą mokesčių visumos elementą, tuo pat metu ignoruojant sisteminį požiūrį. Juk pirmiausia reikia aiškiai apibrėžti valstybės politikos strateginius tikslus ir prioritetus, o paskui stengtis kurti suderintą mokesčių sistemą, kuri efektyviausiai padėtų pasiekti šiuos tikslus per apibrėžtą laikotarpį. Lietuvos strateginis tikslas yra senokai įvardytas ir tarytum nekelia abejonių – kuo greičiau pasiekti Vakarų Europos valstybių ekonomikos išsivystymo lygį.

Pasaulyje nėra visuotinai priimtos valstybės mokesčių sistemos vertinimo metodikos. Vienos ar kitos šalies mokesčių sistema dažniausiai vertinama pagal tai, kaip ji sprendžia apmokestinimui keliamus uždavinius ir įgyvendina apmokestinimo principus.

Mokesčių sistemos vertinimas iš pirmo žvilgsnio neturėtų sukelti didelių keblumų: mokesčių rūšys, mokėtojai, administratoriai, mokėjimo ir deklaravimo tvarka yra apibrėžti įstatymų ir poįstatyminių aktų. Tačiau praktikoje, vertinant tokį sudėtingą reiškinį, kaip mokesčių sistema, susiduriama su problemomis. Didžiausia jų ta, kad nėra sukurtos daugumai teoretikų ir praktikų priimtos mokesčių sistemos vertinimo metodikos – nuolat kintančios mokesčių sistemos vertinimo kriterijus sudėtinga išreikšti aiškiai išmatuojamais parametrais [46].

Susisteminsi specialiojoje literatūroje randamus metodinio pobūdžio mokesčių sistemos vertinimo siūlymus, išskyrčiau keturis savo esme skirtingo turinio metodus:

1. Klasikiniai apmokestinimo principai ir juos apibūdinantys rodikliai.
2. V. Tanzi kvalifikaciniai diagnostiniai rodikliai.
3. J. B. S. Gillo diagnostiniai rodikliai.
4. Laffero kreivė.

Taikant pirmąjį metodą, kiekybiniais rodikliais vertinamas klasikinis mokesčių teorijoje išskiriamas apmokestinimo principas (teisingumas, efektyvumas, elastingumas, mokesčių administravimo paprastumas), paskui atliekama lyginamoji analizė. Antruoju metodu mokesčių sistemos veiksmingumas vertinamas pagal atsakymus į pasiūlytus kvalifikacinius diagnostinius rodiklių klausimus. Panašiai, tik jau per pajamų surinkimo prizmę, mokesčių sistemos veiksmingumas vertinamas trečiuoju metodu. Ar mokesčiai nėra per dideli mokesčių mokėtojams, padeda atskleisti ketvirtasis metodas, t.y. Laffero kreivė.

Kiekvienas iš šių metodų leidžia įvertinti skirtingus mokesčių sistemos aspektus.

1.4.1. Mokesčių sistemos vertinimas pagal klasikinius apmokestinimo principus

Mokesčių sistemos vertinimas – svarbiausia konstruktyvaus mokesčių sistemos tobulinimo sąlyga.

Pagrindiniai mokesčių sistemos klasikiniai apmokestinimo principai: teisingumo, efektyvumo, elastingumo, administravimo paprastumo.

Apmokestinimo teisingumo principas. Mokesčių teorijoje teisingumo principas apima du reikalavimus:

1. mokesčius turi mokėti tie asmenys, kurie naudojami valstybės teikiamomis paslaugomis;
2. apmokestinant privaloma atsižvelgti į mokesčio mokėtojo gebėjimą mokėti.

Teisingumo principas išreiškia dvi taisykles: horizontalaus teisingumo ir vertikalios teisingumo. Horizontalaus teisingumo taisyklė teigia, kad asmenys, vykdančios veiklą vienodomis sąlygomis ir gaunantys vienodas pajamas, turi mokėti vienodo dydžio mokesčius. Vertikalios teisingumo taisyklė reikalauja diferencijuotai apmokestinti nevienodas pajamas gaunančius asmenis. Mokesčių tarifai turi priklausyti nuo gaunamų pajamų: augant mokesčių mokėtojo pajamoms, didėja mokesčio tarifas [4].

Apmokestinimo efektyvumo principas. Specialiojoje literatūroje efektyvumui matuoti siūlomi įvairūs metodai, kurie pasirenkami atsižvelgiant į nagrinėjamą situaciją, tikslus. Plačiausiai taikomi trys efektyvumo įvertinimo metodai: lyginamoji analizė, regresinė analizė, duomenų apvalkalinė analizė.

Lyginamoji analizė leidžia įvertinti pažangą, palyginti su ankstesniais metais ar su panašiomis organizacijomis, įvertinti alternatyvas išskeltiems tikslams pasiekti. Šį metodą taikyti paprasta, jo taikymo išlaidos nedidelės, tačiau lyginamoji analizė neatskleidžia veiksnių, darančių įtaką rezultatams.

Regresinė analizė susieja produktą su išteklių deriniu ir paaiškina reiškinio pokyčius. Šio metodo toks pat trūkumas kaip ir lyginamosios analizės – neatskleidžiamos reiškinio elementų pokyčius lemiančios priežastys. Priežastis galima nustatyti tik papildžius tyrimą kitais empiriniais tyrimais ar tyrėjo subjektyviu vertinimu. Efektyvumo įvertinimas taikant regresinę analizę yra labiau nukrypimų nuo vidurkio nei geriausio rezultato įvertinimas [4].

Duomenų apvalkalinė analizė taikoma efektyvumui vertinti uždavinį formuluojant kaip tam tikro produkto priklausomybę nuo keleto rūšių išteklių, kai priklausomybės turinys nėra aiškiai apibrėžtas. Šis efektyvumo vertinimo metodas leidžia nustatyti tiriamų objektų padėtį efektyvumo aibės ribų atžvilgiu, palyginti produktų priklausomybes nuo išteklių su rasta ekstremumais ir išsiaiškinti efektyvumo didinimo galimybes efektyvumo aibėje.

Mokesčių teorijoje ekonominio efektyvumo principas, reikalaujantis, kad mokesčių sistema netrukdytų siekti ekonominių šalies tikslų ir kuo mažiau iškreiptų išteklių pasiskirstymą, apima ekonomikos teorijoje išskirtas techninio efektyvumo ir paskirstymo efektyvumo kategorijas. Paprastai mokesčių teorijoje vertinamasis efektyvumo praradimas dėl mokesčių sistemos sukeltų iškreipimų vadinamas perviršine mokesčių našta.

Mokesčių sistema, užtikrinanti maksimalias surenkamas pajamas, traktuotina kaip efektyvi.

Apmokestinimo elastingumo principas. Mokesčių elastingumas apibrėžiamas kaip valstybės pajamų iš mokesčių pokyčio ir apmokestinamosios bazės pokyčio santykis. Elastingumas priklauso nuo mokesčių tarifų struktūros ir apmokestinamosios bazės turinio.

Mokesčiai, kaip autonominiai stabilizatoriai, iš dalies išlygina svyravimus: augant ekonomikai apmokestinamosios pajamos didėja lėčiau nei mokestinės pajamos išde, o ekonomikos nuosmukio metu mokestinės pajamos mažėja didesniu tempu, nei mažėja apmokestinamosios pajamos [46].

Apmokestinimo administravimo paprastumo principas. Administravimo paprastumo principu siekiama įtvirtinti aiškias ir nesudėtingas mokesčių sistemos administravimo nuostatas. Jei mokesčių sistema nesudėtinga, tai sumažėja netyčinis mokesčių vengimas, atsirandantis dėl kai kurių mokesčių taisyklių nuostatų nesupratimo, sumažėja mokesčių mokėtojų laiko ir lėšų sąnaudos, vykdant mokestines prievoles, sumažėja mokesčius administruojančių institucijų išlaikymo išlaidos. Mokesčių sistema turi būti paprasta, tačiau kiekvienais metais ji tampa sudėtingesnė.

Mokesčių sistemos sudėtingumą lemiantys veiksniai skirstomi į tris pagrindines grupes:

1. Mokesčių politikos tikslų nesuderinamumas. Siekiant priešingų apmokestinimo tikslų, mokesčių sistemos sudėtingumas didėja. Didindamos mokesčių sistemos teisingumą, daugelis valstybių mokesčių naštos dydį derina prie individualių mokesčių mokėtojų savybių, todėl mokesčių sistema tampa gremėzdiška ir sudėtinga.

2. Šalyje vykstantys politiniai procesai – politikai, interesų grupės, lobistai, siekdami tam tikrų tikslų, mažina mokesčius kai kurioms mokesčių mokėtojų grupėms ar veikloms. Taip sparčiai gausėja specifinių mokesčių taisyklių, sukuriama skirtumų tarp mokesčių mokėtojų prievolių, reikia sudėtingesnių valstybės pajamų iš mokesčių apskaitos ir fondinių išteklių paskirstymo taisyklių.

3. Siekimas sumažinti legalaus mokesčių mokėjimo vengimo galimybes. Kiekvienas mokesčių mokėtojas turi teisę planuoti savo mokestinių prievolių vykdymą ir taip legaliai sumažinti privalomus mokesčius valstybei [13].

4. Mokesčių sistemos administravimo sudėtingumas dažniausiai vertinamas išlaidų aspektu. Sudėtingumo per išlaidų prizmę nagrinėjimas leidžia gauti kiekybinius įvertinimus, pagal kuriuos galima lyginti įvairius mokesčių sistemų variantus ir taip diagnozuoti jų silpnesnius aspektus.

Mokesčių administravimo efektyvumo rodiklis plačiai naudojamas lyginant įvairių šalių mokesčių sistemas. Mokesčių administravimo efektyvumas vertinamas dviem rodikliais: mokesčių atotrūkiu ir normalizuotu mokesčių pajamingumu. Mokesčių atotrūkio ir mokesčių pajamingumo rodiklių analizė atskleidžia šalių mokesčių administravimo problemas.

1.4.2. V. Tanzi kvalifikaciniai diagnostiniai rodikliai

Kitas mokesčių sistemos vertinimo metodas – V. Tanzi pasiūlytas kvalifikacinių diagnostinių rodiklių klausimynas. Tarptautinio valiutos fondo atstovas yra pasiūlęs aštuonis mokesčių sistemos vertinimo kvalifikacinius diagnostinius rodiklius [39]: koncentracijos indeksą, dispersijos indeksą, erozijos indeksą, atsilikimo renkant mokesčius indeksą, specifiškumo indeksą, objektyvumo indeksą, prievartos indeksą, mokesčių ėmimo išlaidų indeksą.

V. Tanzi pateikia indeksų kokybines charakteristikas klausimų ir atsakymų pavidalu, bet remiantis jomis galima pateikti kiekvieno indekso supaprastintą skaičiavimo metodiką.

Koncentracijos indeksas parodo, kurią dalį mokestinių pajamų gauna valstybė, taikydama santykinai nedidelį mokesčių skaičių. Manoma, kad mokesčių sistemą turėtų sudaryti 5–6 pagrindiniai mokesčiai: asmeninių pajamų mokestis, įmonių mokestis, apyvartos arba pridėtinės vertės mokestis, akcizai, muitai ir keli vietinės valdžios lygio mokesčiai.

Dispersijos indeksas parodo, kurią mokestinių įplaukų dalį sudaro mokesčiai, iš kurių gaunama mažai pajamų, o administravimo išlaidos didelės. Kuo didesnis dispersijos indeksas, tuo neefektyvesnė mokesčių sistema.

Erozijos indeksas apskaičiuojamas kaip faktiškai egzistuojančios ir potencialios mokesčių bazės santykis. Kuo šios mokesčių bazės viena nuo kitos labiau nutolusios, tuo didesnis erozijos indeksas, ir atvirkščiai. Šis indeksas glaudžiai susijęs su šešėlinės ekonomikos mastais.

Atsilikimo renkant mokesčius indeksas parodo, ar mokesčiai mokami laiku, ir gali būti išreiškiamas pavėluotai surinktų mokestinių įplaukų santykiu su visomis mokestinėmis įplaukomis.

Specifinis indeksas išreiškiamas santykiu mokesčių, kurių tarifai turi specifinį pobūdį, t. y. nustatyti atsižvelgiant į prekės fizines charakteristikas, su visais mokesčiais. Kuo specifiškumo indeksas didesnis, tuo sudėtingiau administruoti mokesčius ir tuo neefektyvesnė mokesčių sistema.

Analizuojant Lietuvoje esančių mokesčių visumą matyti, kad yra gana daug mokesčių, kurių tarifai nepriklauso nuo apmokestinamo objekto vertės: akcizai, prekyviečių mokestis, mokestis už valstybinius gamtos išteklius, naftos ir dujų išteklių mokestis už aplinkos teršimą. Todėl pagal šį rodiklį mūsų šalies mokesčių sistema vertintina neigiamai.

Objektyvumo indeksas išreiškiamas santykiu mokesčių, nustatytų remiantis objektyviais principais, su visais mokesčiais. Šį santykį apskaičiuoti labai sudėtinga, nes nevienodai suvokiamas principų objektyvumas.

Prievartos indeksas – faktiškai surenkamos mokesčių sumos santykis su pagal įstatymą galima surinkti mokesčių suma. Kuo didesnis prievartos indeksas, tuo efektyvesnė mokesčių sistema.

Mokesčių ėmimo išlaidų indeksas apskaičiuojamas kaip mokesčių ėmimo išlaidų santykis su surinktomis mokesčiais įplaukais. Kuo šis santykis mažesnis, tuo mokesčių sistema efektyvesnė [46].

Išanalizavus pateiktus aštuonis rodiklius manytina, kad patys svarbiausi yra prievartos indeksas ir mokesčių ėmimo išlaidų indeksas, nes mokesčių sistemos veikimo efektyvumą nulemia atotrūkis tarp pagal įstatymą galimų surinkti mokesčių sumų ir faktiškai surenkamų mokesčių sumų bei minimalus mokesčių administravimo tarnybų išlaidų dydis. Teigiamai vertinama tokia mokesčių sistema, kai surenkama daugiau kaip 85–90 proc. potencialios mokesčių sumos, o mokesčių administravimo tarnybų išlaidos sudaro apie 0,5 proc. surinktos mokesčių sumos.

Pagal apskaičiuotus indeksus iki galo įvertinti mokesčių sistemos efektyvumo negalima, nes tam reikalinga palyginimo bazė.

1.4.3. J. B. S. Gillo diagnostiniai pajamų surinkimo rodikliai

Pajamų surinkimo rodiklių rinkinį siūlo ir J.B.S. Gillas [46]. Autorius išskiria tris rodiklių, išreiškiančių pajamų surinkimą, grupes: prigimtinių mokesčių sistemos savybes, efektyvumo ir našumo grupes. Joms įvertinti siūlo kiekybinių ir kokybinių rodiklių rinkinį (2 lentelė).

Tokių diagnostinių rodiklių analizė galėtų atskleisti sritis, kuriose pajamų administravimas nėra pakankamas ir neatitinka vyriausybės bei mokesčių mokėtojų lūkesčių. Tarptautinė lyginamoji siūlomų rodiklių analizė parodytų sritis, kuriose pajamų administravimas yra žemiau vidutinio lygio. Tačiau šis metodas orientuotas tik į vieno mokesčių sistemos elemento – administravimo – detalesnę analizę. Kiti elementai nagrinėjami tik per administravimo prizmę [14].

J.B.S. Gillo metodu mokesčių sistema vertinama naudojant rodiklių rinkinį, tačiau koncentruojamasi į pajamų surinkimo aspektą.

Manytina, kad šio metodo trūkumas – siauras mokesčių sistemos vertinimas, nenustatyti rodiklių apskaičiavimo principai ir vertinimo skalės. J.B.S. Gillo metodu neįvertinamas bendras mokesčių administravimo lygis, nėra nustatyta aiški rodiklių hierarchija ir nepateiktas apibendrinamasis rodiklis, integruojantis dalinių rodiklių reikšmes ir leidžiantis įvertinti mokesčių administravimo lygį [14].

Analizė pagal J.B.S. Gillo diagnostinius rodiklius kryptingai orientuota valstybės pajamų iš mokesčių surinkimo ribojantiems aspektams atskleisti, visi mokesčių sistemos elementai nagrinėjami tik per mokesčių surinkimo prizmę, ignoruojant kitus apmokestinimo principus.

2 lentelė

J. B. S. Gillo diagnostiniai pajamų surinkimo rodikliai

1. Prigimtiniai mokesčių sistemos požymiai	Kiekybiniai rodikliai 1. Mokesčių įvairovė. 2. Mokesčių mokėtojų skaičius pagal mokesčių rūšis. 3. Mokesčių mokėtojų grupės, iš kurios surenkama 80 proc. mokesčių pajamų, plotis. 4. Kasmet pateikiamų deklaracijų skaičius. 5. Surenkamų mokesčių pagal mokesčių rūšis suma. 6. Mokesčių įsiskolinimo suma. 7. Kasmet grąžinamų mokesčių suma. 8. Darbuotojų, dirbančių mokesčių administravimo institucijose, skaičius.	Kokybiniai rodikliai 1. Mokesčių administratorių veiklos organizavimo tipas. 2. Bendra mokesčių administravimo struktūra. 3. Padalinių regionuose ir savivaldybėse skaičius.
2. Efektyvumas	Kiekybiniai rodikliai 1. Pajamų surinkimo efektyvumas. 2. Mokestinių pajamų santykis su BVP. 3. Mokesčių atotrūkis. 4. Užpildytų mokesčių deklaracijų skaičiaus santykis su mokesčių mokėtojų skaičiumi. 5. Savanoriškai sumokėtų mokesčių santykis su mokėtinų mokesčių suma pagal deklaracijas. 6. Papildomai surinktų mokesčių po patikrinimo ir audito santykis su deklaruotais mokestiniais įsipareigojimais. 7. Papildomai surinktų mokesčių išnagrinėjus apeliacijas santykis su mokesčių suma, užginčyta apeliacijose. 8. Papildomai surinktų mokesčių santykis su papildomai apskaičiuotais mokesčiais. 9. Padengtų mokesčių įsiskolinimų sumos santykis su bendra mokesčių įsiskolinimų suma metų pradžioje. 10. Mokesčių vengimo, sukčiavimo, kontrabandos atvejų skaičius per metus.	Kokybiniai rodikliai 1. Mokesčių mokėtojų, mokesčių nemokėjimo pasekmių, mokesčių administratorių teikiamos pagalbos kokybės, mokesčių administratorių efektyvumo vertinimas sprendžiant mokesčių mokėtojų problemas. 2. Visuomenės požiūris į korupciją mokesčių administravimo srityje. 3. Mokesčių administratorių moralė.
3. Našumas	Kiekybiniai rodikliai 1. Vidutis žmogaus darbo dienų skaičius, sugaištamą nustatant mokesčių nemokėjimo atvejus. 2. Mokesčių mokėtojų skaičiaus santykis su darbuotojų skaičiumi. 3. Mokesčių administravimo išlaidų santykis su mokesčių pajamomis. 4. Mokesčių mokėtojų išlaidos, atsiradusios vykdant mokesčines prievoles.	

Šaltinis: Skačkauskienė I., 2007, p. 69.

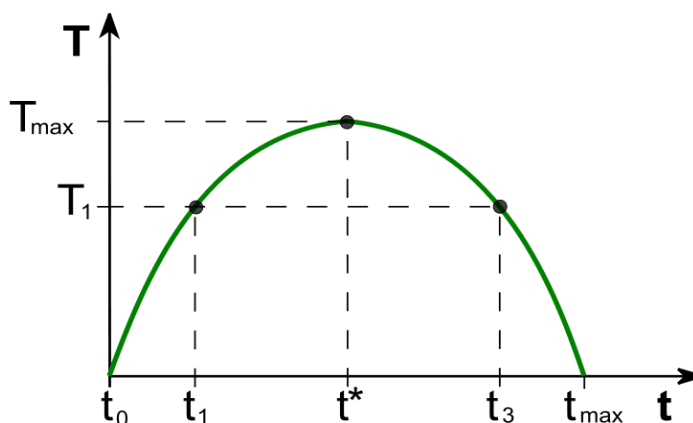
Mokesčių sistemos analizė pagal klasikinius apmokestinimo principus leidžia kiekybiškai įvertinti kiekvieno principo įgyvendinimą, tačiau autonomiškas, nesusietas į visumą principų nagrinėjimas nesuteikia galimybės įvertinti visos mokesčių sistemos ir labai riboja mokesčių sistemų lyginamąją analizę.

V. Tanzi kvalifikaciniai diagnostiniai rodikliai pateikia apibendrintą mokesčių sistemos įvertinimą, tačiau šis, kaip ir kiekvienas kitas kokybinis įvertinimas, yra labai subjektyvus.

Šių trijų grupių metodų derinys padeda išsamiai ir objektyviai įvertinti mokesčių sistemos veiksmingumą, lyginti jas tarpusavyje, diagnozuoti trūkumus. Pagal tokių tyrimų rezultatus būtų galima rasti pagrįstus sprendimus mokesčių sistemoms reformuoti, jų efektyvumui didinti.

1.4.4. Mokesčių tarifų ir mokestinių įplaukų priklausomybė (Laffero kreivė)

Laffero kreivė – tai praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje sukurta teorinė koncepcija, kuri parodo įplaukų į biudžetą priklausomybę nuo mokesčių tarifų.

4 pav. Laffero kreivė

Šaltinis: http://lt.wikipedia.org/wiki/Lafero_kreiv%C4%97 .

Nustatyta, kad per dideli mokesčiai slopina verslininkų iniciatyvą mokėti mokesčius, o tai skatina šešėlinės ekonomikos plėtrą (Buškevičiūtė E., 2006). Įvertinti, kada mokesčių mokėtojams mokesčių tarifas yra per didelis, galima pasinaudojant Laffero kreive (4 pav.).

Horizontalioje ašyje pažymimas mokesčio tarifas, o vertikalioje – surenkamos mokestinės pajamos. Šių dydžių susikirtimo taškas yra mokestinių pajamų suma, surenkama esant nustatytam tarifui. Maksimalios mokestinės pajamos T_{max} bus surenkamos esant t^* tarifui. Jei nustatomi t_1 ar t_3 tarifai, mokestinės pajamos nėra maksimumo taške. Tarp šių tarifų skirtumas yra tas, kad, nustačius t_1 mokesčio tarifą, jį dar galima didinti, nes nėra pasiektas T_{max} taškas. To negalima pasakyti apie t_3 tarifą, nes jam esant jau peržengiamas T_{max} taškas ir tik šio tarifo mažinimas gali grąžinti mokestines pajamas į T_{max} tašką.

Formuojant valstybės fiskalinę politiką atsižvelgus į Laffero kreivę, galima pasiekti aukštesnių mokesčių surinkimo rodiklių ir mažinant mokesčių tarifus.

Kreivė aiškiai parodo, kad yra du mokesčių tarifai, kuriems esant bus surinktas toks pats mokesčių kiekis. Tai nereiškia, kad abiem atvejais valstybės biudžeto situacija yra vienoda: gali būti skirtingos mokesčių surinkimo išlaidos taškuose t_1 ir t_3 , ir tai reiškia, kad valstybė turi išleisti daugiau pinigų mokesčiams administruoti. Tai skatina mokesčius administruojančias institucijas stengtis, kad mokesčių būtų surenkama daugiau. Be to, esant dideliems mokesčiams, įmonės juos slepia ar visai neslepia nevienodai, ir ilgesnį laiką esant tokiai padėčiai, yra tikimybė, kad rinkoje įsigalės nesąžiningi mokesčių mokėtojai – valstybės ūkiui tai nėra paranku [57].

Pagrindinė Laffero kreivės problema ta, jog sunku teisingai įvertinti, koks turi būti vidutinis mokesčių tarifas, kurį viršijus biudžeto mokesstinės pajamos pradės mažėti.

Klasikiniai apmokestinimo principai leidžia kiekybiškai įvertinti kiekvieno principo įgyvendinimą, tačiau autonomiškas, nesusietas į visumą principų nagrinėjimas nesuteikia galimybės įvertinti visos mokesčių sistemos ir labai riboja mokesčių sistemų lyginamąją analizę.

V. Tanzi kvalifikaciniai diagnostiniai rodikliai pateikia apibendrintą mokesčių sistemos įvertinimą.

J.B.S. Gillo metodu mokesčių sistema vertinama naudojant rodiklių rinkinį, tačiau koncentruojamasi į pajamų surinkimo aspektą.

1.5. Mokesčių reikšmė ir būtinumas vykdant valstybės funkcijas

Nė viena valstybė negali egzistuoti be savo biudžeto. Tam, kad didelis ir sudėtingas valstybės mechanizmas, ūkio sistema galėtų veikti, reikalingos lėšos ir materialus turtas. Piliečiai, institucijos ir verslo įmonės, mokėdamos mokesčius, prisideda prie valstybės finansinių išteklių formavimo.

Mokesčių esmė yra tai, kad valstybė turi sukaupti tam tikrus piniginius išteklius savo veiklai, t. y. funkcijoms vykdyti. Valstybė jai būtinus išteklius kaupia įstatymų nustatyta tvarka imdama mokesčius iš mokėtojų: tam tikrų gyventojų sluoksnių, ūkio subjektų. Mokesčių esmę taip pat atskleidžia tikslai, kuriems įgyvendinti valstybė renka mokesčius, mokesčių turinį apibūdinantys elementai: mokesčio mokėtojas, objektas, šaltinis, mokesčio tarifas, mokesčio lengvatos.

Mokesčio mokėtojas – fizinis ar juridinis asmuo, kuriam įstatymu uždėta prievolė sumokėti mokesťį.

Mokesčio objektas – įstatymu priklausantis apmokestinti objektas. Tokiu objektu gali būti pajamos, turtas, prekės. Dažnai ir mokesčio pavadinimas priklauso nuo objekto, pavyzdžiui, žemės mokestis, pajamų mokestis, nekilnojamojo, paveldimo turto mokestis ir pan. [24].

Mokesčio šaltinis – mokesčio mokėtojo pajamos. Tokios pajamos gali būti darbo užmokestis, pelnas, palūkanos, renta, iš kurių sumokamas mokestis. Kai kurių mokesčių objektas ir šaltinis sutampa, pavyzdžiui, juridinių asmenų pelno mokestis, įmonių ir gyventojų pajamų mokestis.

Mokesčio tarifas – mokesčio dydis apmokestinimo vienetui. Procentais išreikštas tarifas vadinamas mokesčio kvota, arba norma. Mokesčio tarifas gali būti pastovus, t. y. absoliuti suma, gaunama nepriklausomai nuo pajamų dydžio iš apmokestinamo vieneto. Proporcinis mokesčio tarifas (vienodas visų pajamų procentas), regresinis (apmokestinimo procentas mažėja didėjant pajamoms) [46].

Manytina, kad mokesčių surinkimui labiausiai įtakos turi mokesčio tarifas. Apžvelgsiu mūsų Vyriausybės atliktą „naktinę“ mokesčių reformą, per kurią buvo pakeisti visi keturi šiame magistro

darbe analizuojami mokesčių tarifai. Kadangi Lietuva yra viena iš Europos Sąjungos šalių, tai surinkta ir susisteminta 3 lentelėje pateikta informacija, kokios šalys kaip keitė, t. y. padidino ar sumažino, GPM, PVM, akcizo ir pelno mokesčio tarifus 2009–2010 metais.

3 lentelė

2009–2010 m. ES šalyse padidinti/sumažinti mokesčių tarifai

<i>PVM</i>		
	Lengvatiniai tarifai	Standartiniai tarifai
Padidintas	2009 m.	
	Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje	Estijoje, Vengrijoje, Latvijoje, Lietuvoje
	2010 m.	
		Čekijoje, Suomijoje, Graikijoje, Ispanijoje
Sumažintas	2009 m.	
	Belgijoje, Kipre, Prancūzijoje, Maltoje, Rumunijoje	Jungtinėje Karalystėje (12.2008–2009)
	2010 m.	
	Belgijoje, Kipre, Vokietijoje, Suomijoje, Vengrijoje, Lietuvoje, Nyderlanduose, Slovėnijoje	Airijoje
<i>Akcizas</i>		
Padidintas	2009 m.	
	Estijoje, Graikijoje, Vengrijoje, Airijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Rumunijoje, Slovėnijoje, Ispanijoje, Portugalijoje	
	2010 m.	
	Bulgarijoje, Danijoje, Estijoje (2010, 2011), Suomijoje, Graikijoje, Vengrijoje, Airijoje, Latvijoje, Lenkijoje	
Sumažintas	2009 m.	
	Lietuvoje (2009–2011), Italijoje	
	2010 m.	
	Slovakijoje, Lenkijoje	
<i>GPM</i>		
Padidintas	2009 m.	
	Italijoje	
	2010 m.	
	Graikijoje, Latvijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vengrijoje	
Sumažintas	2009 m.	
	Suomijoje, Lenkijoje, Latvijoje, Lietuvoje	
	2010 m.	
	Danijoje, Suomijoje	
<i>Pelno mokesčiai</i>		
Padidintas	2009 m.	
	Lietuvoje	
	2010 m.	
	Vengrijoje	
Sumažintas	2009 m.	
	Čekijoje, Liuksemburge, Slovėnijoje, Švedijoje	
	2010 m.	
	Čekijoje, Vengrijoje, Lietuvoje, Graikijoje (2010–2014), Slovėnijoje	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis.

3 lentelėje matome, kad tik dvi šalys – Lietuva ir Vengrija – pakeitė visus analizuojamus mokesčių tarifus ir tik viena šalis – Austrija – per 2009–2010 m. visiškai nekeitė tarifų, kas rodo tos šalies mokesčių sistemos stabilumą. Kai kurios šalys, kaip Belgija, Kipras, Prancūzija, Malta, Vokietija ir Nyderlandai, pakeitė tik lengvatinį PVM tarifą, Švedija sumažino pelno mokesčio

tarifą, o Bulgarija padidino akcizo tarifą. Mūsų kaimynės Latvija ir Estija, kaip ir Lietuva, padidino PVM tarifus ir akcizą. 1.6. darbo dalyje bus galima matyti, kaip kiekvienos šalies mokesčių pajamų surinkimą lėmė ekonomikos nuosmukis ir mokesčių sistemos tarifų keitimas.

Mokesčio suma – tai suma, kurią sumoka subjektas už vieną objektą.

Mokesčio lengvatos – tai visiškas ar dalinis subjekto atleidimas nuo mokesčių laikantis veikiančio įstatymo [24].

Dėl pagrindinių mokesčių lengvatinio apmokestinimo valstybės biudžetas 2009 m. neteko apie 979,4 mln. litų pajamų.

Dėl vykdomų GPM grąžinimų (pagal GPM įstatymo 21 str.) 2009 m. nacionalinis biudžetas neteko 471,4 mln. litų, 2010 m. – apie 251,7 mln. litų pajamų.

Dėl smulkiojo verslo įmonėms (metinė apyvarta iki 500 tūkst. Lt) taikyto lengvatinio 13 proc. pelno mokesčio tarifo 2009 m. valstybės biudžetas prarado 23 mln. litų.

Dėl pelno mokesčių lengvatos pagal PMĮ 46(1) straipsnio nuostatas, leidžiančias įmonėms iki 50 proc. susimąžinti apmokestinamąjį pelną investicinių projektų išlaidomis, 2010 m. (pagal už 2009 m. pateiktas pelno mokesčio deklaracijas) valstybės biudžetas neteko apie 100 mln. litų.

Dėl 2009 m. galiojusių PVM lengvatų, Finansų ministerijos vertinimu, valstybės biudžetas 2009 m. negavo apie 200 mln. litų, 2010 m. – apie 150 mln. Lt PVM pajamų.

Dėl 2009 m. taikytų akcizų lengvatų biodegalų daliai ir atleistų nuo akcizų žemės ūkiui skirtų degalų valstybės biudžetas negavo apie 285 mln. litų, 2010 m. – apie 211 mln. litų pajamų [32;33].

Mokesčiai reiškia teisėtą būdą, leidžiantį valstybei perimti dalį privačios kitų asmenų nuosavybės ir panaudoti ją viešiesiems interesams tenkinti.

Mokesčiai akcentuoja tris esminius mokesčių bruožus:

- 1) privalomąjį jų pobūdį;
- 2) ėmėją – valstybę;
- 3) paskirtį – parūpinti pajamų valstybės (savivaldybės) funkcijoms vykdyti [43].

Valstybės funkcijoms vykdyti, kaip minėjome, reikia didelių finansinių išteklių. Svarbiausias, iš esmės vienintelis tokių išteklių šaltinis, žinomas nuo seniausių laikų, yra mokesčiai. Jeigu išlaidoms padengti mokesčių nepakanka, valstybė priversta imti užsienio bei vidaus paskolas ir kartu atsiranda papildomų išlaidų palūkanoms mokėti. Kitas kelias – didinti mokesčius.

Valstybės funkcijos (5 pav.) labai įvairios ir plačios. Ji turi garantuoti krašto apsaugą ir viešąją tvarką, švietimo, sveikatos ir socialinės apsaugos paslaugų teikimą gyventojams, šalies ekonominę būklę, tinkamą valstybės bendrąjį ir vidaus valdymą, dengti kitas savo išlaidas.

Valstybei reikia rūpintis bendra piliečių gerove, t. y. statyti ligonines, mokyklas, tiesti gatves, įrengti parkus, žaidimų aikšteles ir t.t. Tokių paslaugų nauda vertine išraiška sunkiai

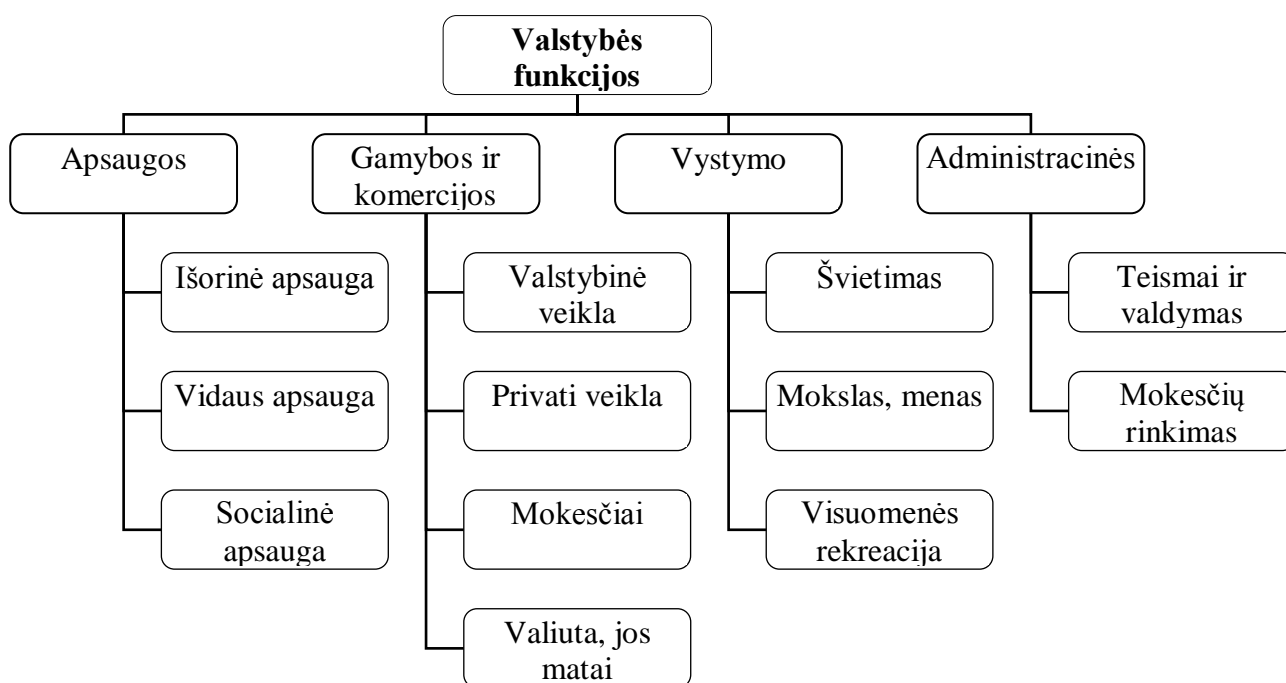
apskaičiuojama. Tačiau gerai organizuotas piliečių švietimas, rūpinimasis jų sveikata ir gerove yra labai reikšmingas ir efektyvus, nes didina krašto bendrijos produktyvumą [43].

Mokesčiai turi būti, nes jie yra kiekvienos valstybės ekonominio ir socialinio gyvavimo pagrindas.

Svarbiausios mokesčių funkcijos siejasi su mokesčių teorijomis ir išskiriamos šios:

1. fiskalinė;
2. reguliavimo;
3. perskirstomoji.

Fiskalinė funkcija pasireiškia tuo, kad nacionalinio biudžeto pajamos iš esmės formuojamos šalies mokesčių sistemos pagrindu, nes Lietuvoje mokestinės įplaukos sudaro vidutiniškai 79 proc. nacionalinio biudžeto pajamų [43].

5 pav. Valstybės vykdomos funkcijos

Šaltinis: Meidūnas V., Puzinauskas P., 2001, p. 8.

Valstybės mokesčių nomenklatūra, taikomi tarifų dydžiai, bazių nustatymo tvarka, taikomų lengvatų sistema, mokesčių mokėtojų taisyklės ir baudų sistema tiesiogiai veikia ne tik pajamų perskirstymą, bet ir finansinę ūkio subjektų padėtį, skatina šalies ekonomikos augimą ar jo neskatina, daro įtaką makroekonominiams procesams (augimui, infliacijai, užimtumui). Priimdama tam tikrus mokesčių įstatymus, valstybė gali skatinti spartesnę šalies ekonomikos plėtoją ar smukimą. Šiuo atveju ir pasireiškia mokesčių reguliavimo funkcija.

Perskirstomoji funkcija susijusi su fiskaline funkcija ir pasireiškia tuo, kad mokesčių mokėtojų lėšos perskirstomos paramos, subsidijų, transferų forma tarp gyventojų, ūkio subjektų, ekonominės

veiklos sferų, regionų. Perskirstomoji funkcija turi du aspektus. Pirma, ji glaudžiai siejama su išdo funkcija, nes mokesčiai, kaip vieni svarbiausių finansinių santykių, aktyviai veikia finansų sistemoje. Antra, atlikdami perskirstomąją funkciją, jie išlygina tam tikrų visuomenės socialinių sluoksnių pajamas [6].

Mokesčių esmė yra tai, kad valstybė turi sukaupti tam tikrus piniginius išteklius savo veiklai. Valstybė jai būtinus išteklius kaupia įstatymų nustatyta tvarka imdama mokesčius iš mokėtojų. Mokesčių esmę taip pat atskleidžia tikslai, kuriems įgyvendinti valstybė renka mokesčius, mokesčių turinį apibūdinantys elementai: mokesčio mokėtojas, objektas, šaltinis, mokesčio tarifas, mokesčio lengvatos.

1.6. Mokesčių reformos apžvalga Lietuvoje

Mokesčių sistemą sudaro kiekvienai valstybei būdinga tarpusavyje susijusių, vienas kitą sąlygojančių mokesčių visuma, nustatyta sprendžiant apmokestinimui keliamus uždavinius. Mokesčiai skiriasi tuo, kokią naštą jie užkrauna visuomenės nariams, kaip renkami ir kokia jų dalis iš tikrųjų susitelkia valstybės biudžete.

2009 m. daugiausia keitėsi teisės aktų nuostatos, susijusios su pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, pelno, akcizų mokesčiais, t. y. svarbiausiais nacionalinio biudžeto pajamų atžvilgiu mokesčiais.

Minėti pokyčiai sulaukė neigiamos visuomenės reakcijos – kai kurių nuomone, jie nedavė norimo efekto ir paskatino ūkio subjektus dalyvauti oficialiai neapskaitomoje šešėlinėje ekonomikoje [35].

Biudžeto įplaukų didinimas mokesčiais yra ribota galimybė. Pasiekus tam tikrą lygį pajamų ar pelno mokesčiais, tarifo kėlimas nebedidina pajamų. Mokesčių didinimas vartojimo prekėms, pvz., alkoholiui, tabakui ir degalams, Lietuvoje problemiškas, nes iš dviejų pusių yra Rusija ir Baltarusija, kurios nedalyvauja ES akcizo mokesčio kartelyje. O tai reiškia, kad šešėlinė rinka gali lengvai aprūpinti prekėmis iš viso be mokesčių į Lietuvos biudžetą.

2009 m. įsigaliojusius teisės aktų pasikeitimus, susijusius su PVM, galima suskirstyti į dvi grupes:

- didžiosios dalies PVM lengvatų panaikinimas, pvz., panaikintas 5 proc. lengvatinis PVM tarifas šviežiai mėšai, paukštienai, žuviai, keleivių vežimo paslaugoms, viešbučio tipo ir specialaus apgyvendinimo paslaugoms ir pan.;
- standartinio PVM tarifo pakeitimas – nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. rugpjūčio 31 d. galiojo 19 proc. tarifas, o nuo 2009 m. rugsėjo 1 d. – 21 proc. tarifas.

Šie pakeitimai padaryti siekiant surinkti kuo daugiau PVM pajamų. Kita vertus, tiek mokesčių mokėtojai, tiek ir mokesčių administratoriai patyrė tam tikrų išlaidų, nes, pavyzdžiui, reikėjo rengti teisės aktų pakeitimus, keisti informacines sistemas, perprogramuoti kasos aparatus.

PVM standartinio tarifo nuo 2009 m. sausio 1 d. padidinimas dar labiau sumažino vartojimą, kuris ir taip buvo kritęs, nes pabrango prekės ir paslaugos. Biudžeto pajamos iš PVM per metus sumažėjo bemaž 3 mlrd. litų.

Statistikos departamento ir Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis, maždaug nuo 2002 m. daugelis verslo sričių skaidrėjo. Tačiau nuo 2009 m. pradžios, kai įsigaliojo reformuota mokesčių sistema, didelė dalis smulkiųjų verslininkų pasuko į „šešėlį“. Kiti išvyko į užsienį ir nusprendė kurti verslą svečiose šalyse.

2009 m. buvo susidariusi tokia ekonominė padėtis, kad dėl didelio kainų skirtumo padidėjo perkamumas Lenkijoje. To priežastys buvo PVM tarifų skirtumas ir kritęs Lenkijos zloto kursas.

Pelno mokesčio tarifo 2009 m. padidinimas nuo 15 iki 20 proc. – toks reformos sprendimas buvo kritikuotinas, nes įmonės susidūrė su padidėjusia mokesčių našta, o užsienio investuotojai, atėję į Lietuvą dėl patrauklių dividendų apmokestinimo lengvatų ir nedidelio pelno mokesčio tarifo, parengė išėjimo iš rinkos planus. Valdžia nuo 2010 m. vėl sugrąžino 15 proc. pelno mokesčio tarifą, bet žala verslui jau buvo padaryta, nes užsieniečiams Lietuva sudarė nepatikimos šalies įvaizdį dėl įstatymų nepastovumo.

Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pasikeitimai, įsigalioję nuo 2009 m., buvo vieni didžiausių visoje mokesčių sistemoje. Gyventojų pajamų mokesčio tarifas iki 2008 m. gruodžio 31 d. buvo 24 proc., o nustatytas neapmokestinamųjų pajamų mokesčio dydis buvo fiksuotas visiems darbuotojams. Gyventojų pajamų mokesčio pajamos būdavo paskirstomos valstybės, savivaldybių biudžetams ir Privalomojo sveikatos draudimo fondui.

Nuo 2009 m. sausio 1 d. gyventojų pajamų mokestis – 15 proc., tačiau taip pat nustatytos 6 proc. privalomojo sveikatos draudimo įmokos nuo darbo užmokesčio. Neapmokestinamojo pajamų dydžio skaičiavimo tvarka tapo sudėtingesnė: neapmokestinamasis pajamų dydis susietas su gyventojų pajamomis, nes, didėjant pajamoms, neapmokestinamasis pajamų dydis mažėja, o metams pasibaigus šis mokestis turi būti perskaičiuojamas.

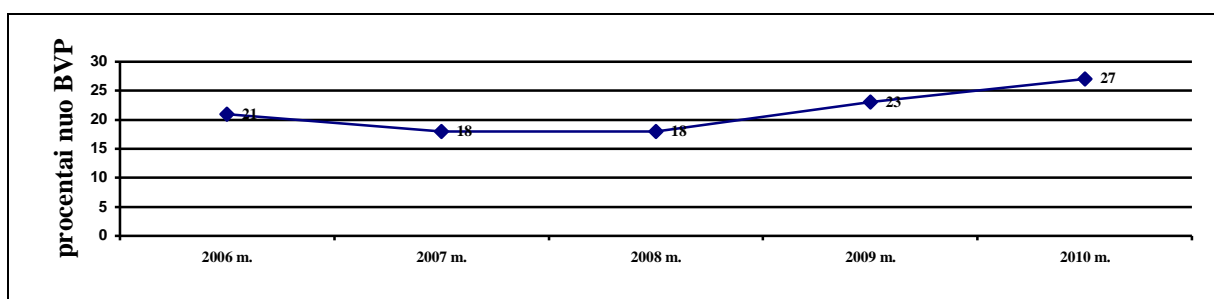
Finansų ministerijos duomenimis, dėl sumažėjusio mokesčio tarifo ir pasikeitusios neapmokestinamojo pajamų dydžio skaičiavimo tvarkos nacionalinis biudžetas prarado 250 mln. litų. Nuo 2008 m. – padidėjusi verslo liudijimo įsigijimo ir kitų įmokų, susijusių su individualia veikla, vertė, todėl sumažėjo gyventojų, savarankiškai besiverčiančių ekonomine veikla [35].

Tik vienas iš 26 Lietuvoje taikomų akcizų tarifų yra mažesnis, nei nustatyta ES reglamentuose, 13 akcizų didesni 21–152 proc., o likusieji 12 akcizų sutampa su ES nustatytais arba neženkliai didesni. Lenkdama daugelį ES valstybių akcizų didinimo tempais, Lietuvos Vyriausybė tikėjosi

užkamšyti ne vieną skylę biudžete, bet jų atsirado dar daugiau – biudžetas prarado net tuos pinigus, kuriuos surinkdavo anksčiau, kai akcizai dar nebuvo padidinti [34].

Akcizų tarifai 2008–2009 m. buvo padidinti beveik visiems akcizų objektams, bet sumažėjus prekių realizacijai akcizų pajamų planai neįvykdyti. Padidinti dyzelino akcizai lėmė šio mokesčio surinkimo sumažėjimą, nes krito šių degalų suvartojimas – vartotojai, tarp kurių daugiausia yra vežėjų, pradėjo piltis degalus kaimyninėse šalyse. Tik patyrusi milijoninius nuostolius, Vyriausybė 2009 m. vasarą sumažino akcizą dyzelinui nuo 1 140 Lt iki 947 Lt už 1 000 litrų.

Pastaraisiais metais šešėlinė ekonomika mūsų šalyje vystėsi itin sparčiai. Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekonomikos tyrimo duomenimis, šešėlinės ekonomikos dalis BVP šoktelėjo nuo 18 proc. 2008 m. iki 27 proc. 2010 m. (6 pav.). Beveik trečdalį (32 proc.) „šešėlio“ sudaro nelegalus cigarečių, alkoholio, degalų ir kitų prekių įvežimas į šalį, t. y. kontrabanda [37].

6 pav. Šešėlinės ekonomikos dalis BVP, proc.

Šaltinis: 26-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas.

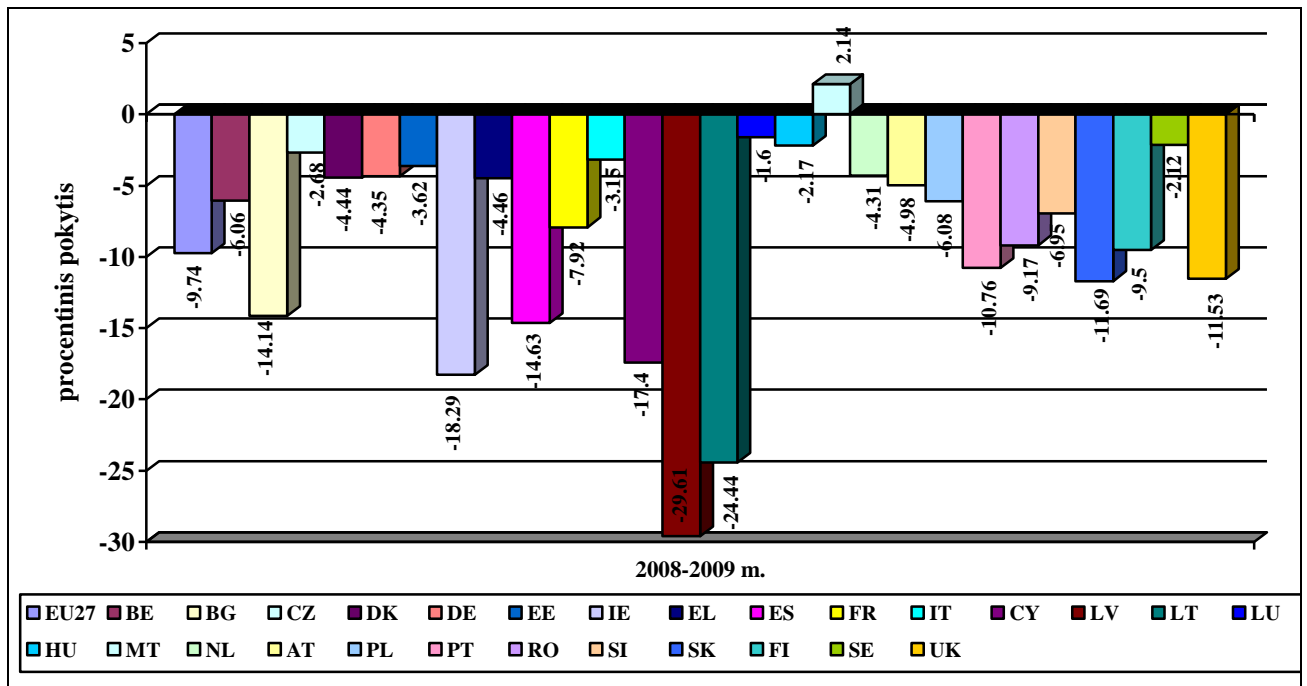
Lietuvoje galima išskirti du akcizų tabakui didinimo laikotarpius. Pirmasis buvo 2002–2004 m., kai akcizo našta didėjo apie 70 proc. Antrasis – 2007–2009 m., kai ši našta padidėjo apie 130 proc. Abiem laikotarpiais pastebimas žymus cigarečių mažmeninių kainų augimas, taip pat abu laikotarpiai akivaizdžiai susiję su kontrabandos ir nelegalių tabako gaminių vartojimu.

Vertinant akcizų kėlimo pasekmes, būtina turėti omenyje Lietuvos kontekstą. Pragyvenimo lygis šalyje yra vis dar santykinai mažas, gyventojai išleidžia didesnę savo pajamų dalį būtiniausio vartojimo prekėms. Taip pat svarbu tai, jog mūsų šalyje palyginti dideli korupcijos mastai (22 priedas), palanki geografinė padėtis ir palankus vartotojų požiūris į kontrabandą. Visi šie veiksniai prisidėjo prie to, kad akcizų kėlimas šalyje tiek 2002–2004 m., tiek 2008–2009 m. buvo susijęs su kontrabandinės veiklos ir nelegalių cigarečių vartojimo padidėjimu.

Kaip Europos Sąjungos šalių mokestinių pajamų 2008–2009 m. surinkimą lėmė ekonomikos nuosmukis ir kiekvienos šalies daugiau ar mažiau keista mokesčių sistema, matome 7 paveiksle.

Bendras ES 27 šalių mokesčių pajamų surinkimas, lyginant 2009 m. ir 2008 m., sumažėjo 9,74 proc. Ekonomikos nuosmukis neaplenkė beveik visų šalių, išskyrus Malta, kuri mokesčių 2,14 proc. surinko daugiau, o visos kitos Europos Sąjungos narės mokesčių surinko mažiau. Malta taiko

progresinius GPM (35 proc.) ir pelno (35 proc.) mokesčių tarifus, o toje šalyje PVM – 18 proc. Ši šalis prasidėjus ekonominiam nuosmukiui šių tarifų nekeitė, tad galima prielaida, kad aukštas šalies pragyvenimo lygis ir stabili mokesčių sistema turėjo teigiamą įtaką mokesčių surinkimui.

7 pav. ES šalių mokesčių pajamų procentinis pokytis 2008–2009 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis.

Prasidėjęs ekonomikos nuosmukis ir nestabili mokesčių sistema labai paveikė mokesčių pajamų surinkimą Lietuvoje. Lyginant 2008 m. ir 2009 m., mūsų šalis (7 pav.) antra po Latvijos, kurios mokesčių surinkimas labiausiai sumažėjo (24,44 proc.).

Daugiau kaip 10 proc. mokesčių surinkimas krito šiose ES šalyse: Latvijoje (29,61 proc.), Lietuvoje (24,44 proc.), Airijoje (18,29 proc.), Kipre (17,4 proc.), Ispanijoje (14,63 proc.), Bulgarijoje (14,14 proc.), Slovakijoje (11,69 proc.), Jungtinėje Karalystėje (11,53 proc.), Portugalijoje (10,76 proc.). Mokesčių sumažėjimas nesiekė 10 proc. visose kitose šalyse, pvz., Liuksemburge (1,6 proc.), Vengrijoje (2,17 proc.), Švedijoje (2,12 proc.), Čekijoje (2,68 proc.).

Netiesioginių mokesčių surinkimas ES 27 šalyse sumažėjo vidutiniškai – 6,94 proc. punkto. Daugiau netiesioginių mokesčių 2009 m., lyginant su 2008 m., surinko Vengrija (2,53 proc.), Čekija (1,96 proc.), Austrija (1,26 proc.), Švedija (0,9 proc.). Šių mokesčių 2009 m. surinkimas, lyginant su 2008 m., ženkliai sumažėjo Lietuvoje (20,29 proc.), Latvijoje (20,11 proc.), Kipre (19,34 proc.), Airijoje (19,08 proc.), Ispanijoje (15,3 proc.), Bulgarijoje (14,48 proc.), Portugalijoje (12,05 proc.), Rumunijoje (10,89 proc.). Kitose šalyse netiesioginių mokesčių surinkimo sumažėjimas nesiekė 10 proc. (20 priedas).

ES 27 šalių vidutiniškas tiesioginių mokesčių sumažėjimas – 11,97 proc. Malta, Graikija ir Liuksemburgas tiesioginių mokesčių surinko 2009 m. daugiau nei 2008 m. Visos kitos šalys tiesioginių mokesčių 2009 m. surinko mažiau nei 2008 m., didžiausias kritimas – Latvijoje, Lietuvoje, Airijoje, Estijoje, Ispanijoje, Slovakijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Bulgarijoje (20 priedas).

Įvertinus visų ES šalių 2008–2009 m. mokesčių surinkimą galima teigti, kad skubotai atlikta Lietuvos 2008 m. pabaigos naktinė mokesčių reforma turėjo neigiamą poveikį. Buvo pakeisti visi darbe analizuojami mokesčių tarifai, todėl manoma, kad tai turėjo gana didelės reikšmės mokesčių surinkimo sumažėjimui.

Mokesčių tarifų didinimas mažina bendrą mokesčių našta, kiekvienam mokesčius mokančiam gyventojui ar įmonei ši našta auga, tad ne tokios mokesčių politikos tikėjomės iš Vyriausybės ir Seimo. Mokesčiai turi būti kuo neutraleresni, jie neturėtų lemti mokesčių mokėtojo sprendimo užsiimti vienokia ar kitokia veikla, neturėtų skatinti tam tikros ekonominės veiklos formos. Mokesčiai turi būti teisingi ir proporcingai apmokestinantys gaunamas pajamas. Jie turi būti tik priemonė biudžeto pajamoms surinkti, jais neturi būti formuojama šalies ūkio struktūra.

Fiskalinė politika – valstybės veiksmai, tiesiogiai darantys įtaką biudžeto formavimui, mokesčių koregavimui ar valstybės skolos reguliavimui. Vienas iš šios politikos tikslų – reguliuoti įplaukas. Todėl fiskalinės politikos vienas svarbiausių elementų yra mokesčiai. Mokesčiai – pagrindinis įplaukų šaltinis, tad didžiausia dalis fiskalinės politikos yra mokesčių koregavimas.

Šiuolaikinė demokratinė valstybė negali išsiversti be mokesčių, nes jie – jos ekonominio gyvenimo pagrindas. Įvairių rūšių mokesčiai, kuriais įgyvendinami tam tikri principai, sudaro šalies mokesčių sistemą. Mokesčiai, kaip pinigine prievole valstybei, būdami svarbiausiu valstybės pajamų šaltiniu, pasižymi įvairove, kas sąlygoja jų klasifikavimą pagal įvairius požymius: apmokestinimo objekto giminiškumą, ėmimo būdą, tarifų pobūdį, pagal nustatymą, rinkimą ir įplaukų pasiskirstymą.

Mokesčių sistema – efektyvi, jei skatina reikiamą gamybinio aktyvumo ir asmeninio vartojimo lygį, laiduoja, kad į valstybės biudžetą numatytais dydžiais reguliariai įplauks piniginės lėšos ir jų suma didės augant apmokestinamosioms pajamoms, bei suderina centrinės ir vietos valdžios interesus formuojant jų biudžetų pajamas. Tam, kad didelis ir sudėtingas valstybės mechanizmas, ūkio sistema galėtų veikti, reikalingos lėšos ir materialus turtas. Todėl Lietuvos piliečiai, institucijos ir verslo įmonės, mokėdamos mokesčius, prisideda prie valstybės finansinių išteklių formavimo.

2. MOKESČIŲ REFORMOS ANALIZĖ LIETUVOS RESPUBLIKOJE

2008 m. pabaigoje, išryškėjus ekonominio nuosmukio požymiams, naujai išrinkta įstatymų leidžiamoji valdžia nusprendė užkirsti kelią galimam šalies finansų bankrotui pertvarkydama mokesčių sistemą ir mažindama išlaidas. Nuo 2009 m. įsigalioję mokesčių įstatymų pasikeitimai buvo didžiausi nuo narystės Europos Sąjungoje pradžios.

„Naktinės“ mokesčių reformos ir vėlesnių teisės aktų pakeitimų rezultatas buvo priešingas, nei tikėjosi Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Seimas: mokesčių 2009 m. ir 2010 m., palyginti su 2008 m. ar 2007 m., surinkta gerokai mažiau, o pasitikėjimas valstybe smarkiai sumenko.

Reforma buvo skirta mokesčių naštai didinti, ir tai buvo pasiekta. „Naktinės“ mokesčių reformos padariniai verslui juntami visose srityse – nuo knygų leidybos ar žiniasklaidos iki sportininkų ar individualių įmonių.

Ši reforma sukrėtė visą šalies ūkį (pramonę, transportą, statybos sektorių, leidybą, smulkųjį ir vidutinį verslą). Per kelias naktis padidinti mokesčiai ir sujaukta ryšių tarp valstybės ir verslo sistema pakirto verslo pasitikėjimą valdžia ir valstybe, jo gebėjimą prisitaikyti prie rinkos pokyčių ir kurti, pastūmėjo verslą į „šešėlį“. Per kelis mėnesius buvo sugriauta tai, ką pavyko sukurti per ilgą laikotarpį. Sukelta panika lėmė masinį indėlių iš bankų atsiėmimą, sumažėjusį vartojimą. Vartotojai pradėjo apsipirkinėti kaimyninėse valstybėse. Mažmeninė prekyba sumažėjo net trečdaliu.

Mokesčių reforma turi būti nukreipta į pajamų skirtumų sumažinimą, solidarumo visuomenėje stiprinimą, viešųjų šalies finansų didinimą, bet ji negali žlugdyti paties verslo ir gamybos.

2.1. Mokesčių reformos tyrimo metodologija

Pagrindiniai magistro darbo duomenų šaltiniai: moksliniai tyrimai, straipsniai, įstaigų interneto svetainės, Lietuvos Respublikos įstatymai, Lietuvos Respublikos ūkio ir finansų ministerijų dokumentai, Valstybinės mokesčių inspekcijos, Finansų ministerijos, Statistikos departamento, Eurostato duomenų bazės statistiniai duomenys. Darbe susisteminta ir apžvelgta 2008 m. pabaigoje Lietuvos Vyriausybės atlikta mokesčių reforma ir jos įtaka šalies ekonomikai. 2006–2010 m. statistiniai duomenys paimti iš Statistikos departamento, Eurostato, Valstybinės sienų apsaugos tarnybos, Lietuvos laisvosios rinkos instituto, VMI ir Finansų ministerijos interneto svetainių.

Analitinės-tiriamosios darbo dalies tyrimas pagrįstas kiekybiniais metodais, leidžiančiais įvertinti statistinę informaciją, susijusią su mokesčių reformos įtaka šalies ekonomikai. Kiekybinių tyrimų metodai efektyviausiai reprezentuoja tiriamo objekto visumą. Statistinės analizės būdu įvertinamas surinktų duomenų paklaidos laipsnis. Buvo apskaičiuoti šie dinamikos eilutės analitiniai rodikliai: absoliutaus lygio padidėjimas ar sumažėjimas, didėjimo/mažėjimo tempai.

Dinamikos santykiniai dydžiai parodė tiriamo reiškinio kitimą laiko atžvilgiu. Jie gaunami palyginus to paties rodiklio einamojo laikotarpio duomenis su prieš tai buvusio laikotarpio duomenimis. Dinamikos santykiniai dydžiai buvo skaičiuojami baziniu ir grandininio būdu. Grandininiai dinamikos rodikliai gaunami tada, kai lyginamoji bazė kinta (lyginant su prieš tai esančiu lygiu), o baziniai – kai lyginamoji bazė pastovi (lyginama su pradiniu dinamikos eilutės lygiu).

Siekiant išsiaiškinti mokesčių pajamų surinkimą 2006–2010 metais, buvo apskaičiuojami tiek absoliutiniai dydžio pokyčiai, tiek procentiniai. Tuo tikslu buvo apskaičiuojami padidėjimo tempai, absoliutus padidėjimas baziniu ir grandininio būdu.

Pagrindiniai dinamikos eilučių analitiniai rodikliai:

Absoliutus pokytis – tai rodiklis, kuris parodo reikšmės pasikeitimą absoliutine verte arba absoliutiniu dydžiu. Jis apskaičiuojamas baziniu ir grandininio būdu [1]:

$$a) \Delta y = y_n - y_1 \text{ (bazinis)} \quad (1)$$

$$b) \Delta y = y_n - y_{n-1} \text{ (grandininis)} \quad (2)$$

čia y_1 – bazinio (pradinio) laikotarpio dinamikos eilutės lygis; y_n – ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės lygis; y_{n-1} – lygis, tiesiogiai esantis prieš lygį y_n .

Didėjimo/mažėjimo tempo rodiklis parodo reikšmės pasikeitimą procentine arba koeficientine išraiška, kai atskaitos pradžia prilyginama 100 %. Gautas dydis apibūdina, kiek kartų padidėjo ar sumažėjo reiškinio šio laikotarpio lygis praėjusio laikotarpio atžvilgiu arba kiek procentų siekia praėjusio laikotarpio atžvilgiu. Tai dviejų dinamikos eilutės lygių santykis. Kitimo tempas skaičiuojamas baziniu ir grandininio būdu [1]:

$$a) T_d \text{ bazinis} = \frac{y_n}{y_1} \cdot 100, \% \quad (3)$$

čia y_n – einamojo laikotarpio dinamikos eilutės lygis; y_1 – bazinio laikotarpio duomenys.

Baziniai dydžiai rodo rodiklio kitimą per visą nagrinėjamą laikotarpį, nes jie lyginami su nuolatine baze [1].

$$b) T_d \text{ grandininis} = \frac{y_n}{y_{n-1}} \cdot 100, \% \quad (4)$$

čia y_n – einamojo laikotarpio duomenys; y_{n-1} – ankstesnio laikotarpio duomenys.

Grandininiai dydžiai parodė rodiklio kitimą per vienerius metus, nes jie lyginami su kintamąja baze. Sudauginus dinamikos grandininis santykinis dydžius gaunami baziniai dinamikos santykiniai dydžiai.

Taip pat magistro darbe bus naudojami struktūrinės analizės metodai, kurie leis pažvelgti, kokią procentinę mokesčių pajamų dalį sudarys pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, akcizo ir pelno mokesčiai. Struktūrinė analizė bus papildoma grafiniu ir lenteliniu vaizdavimu.

Analizės metu, siekiant nustatyti priklausomybę tarp mokesčių pajamų ir BVP, tarp mokesčių pajamų ir akcizo, PVM, GPM, pelno mokesčio pajamų ir t. t., buvo skaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris parodė priklausomybę tarp reiškinių, ieškant tarp jų funkcinių ryšių.

Koreliacijos koeficientas apskaičiuojamas pagal formulę [2]:

$$r_{xy} = \frac{\sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x_i - \bar{x})^2 \sum (y_i - \bar{y})^2}} \quad (5)$$

Šis koeficientas gali būti $-1 \leq r \leq 1$. „+“ rodo, kad ryšys yra tiesioginis, o „-“ – kad atvirkštinis. Kuo r yra artimesnis vienetui, tuo ryšys stipresnis. Galima tvirtinti, kad kintamieji X ir Y yra tiesiškai priklausomi, jei koreliacijos koeficientas tarp jų reikšmingai skirsis nuo nulio.

Regresijos lygties kokybės matui įvertinti skaičiuotas determinacijos koeficientas, kuris lygus koreliacijos koeficiento kvadratui ir parodo, kiek procentų nagrinėjamo veiksnio reikšmių išsibarstymo paaiškina regresijos lygtis. Remiantis šiuo koeficientu buvo galima spręsti, ar į regresijos lygtį įtraukiau pagrindinius priklausomam kintamajam y įtaką darančius veiksniai. Jei jo reikšmė pakankamai didelė (0.6 ir daugiau), tai reiškia, kad į regresijos lygtį įtraukti pagrindiniai priklausomam kintamajam y įtaką darantys veiksniai.

Koreliacinė regresinė analizė atlikta naudojant statistines EXCEL funkcijas.

Koreliacijos koeficientas (ir jo kvadratas – determinacijos koeficientas) leido įvertinti, ar visi svarbūs veiksniai buvo įtraukti į tyrimą.

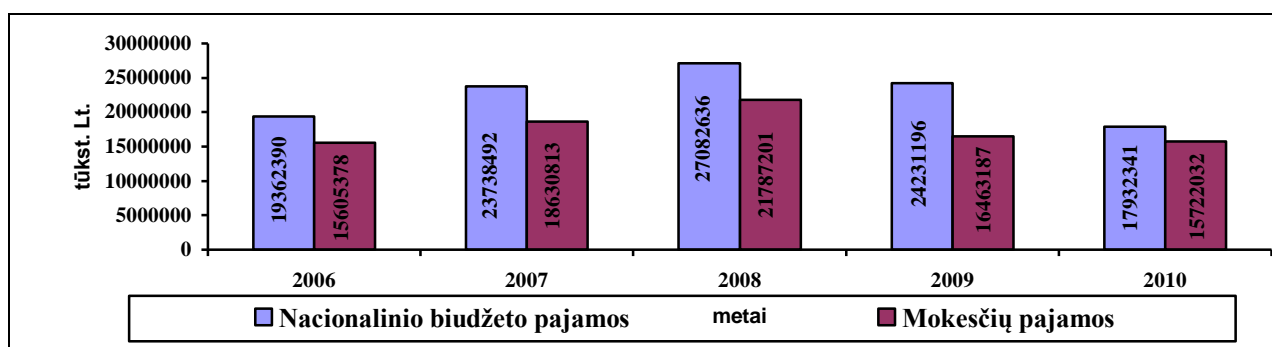
Benzino kiekiui prognozuoti taikyta tiesinio trendo funkcija. Laiko funkcija, kuria aproksimuota benzino pardavimo apimtis, yra tokia [45]:

$$T_t = a_0 + a_1 t, \quad (6)$$

čia t – metai; T_t – trendo reikšmė laikotarpiui t ; a_0 , a_1 – koeficientai. Koeficientus a_0 , a_1 rasti naudojant statistines EXCEL funkcijas INTERCEPT ir SLOPE.

2.2. Pagrindinių LR mokesčių, turinčių įtakos Lietuvos Respublikos ekonomikai, analizė

Lietuvos Respublikos nacionalinio biudžeto pajamas sudaro įstatymų nustatyti mokesčiai ir kitos įplaukos į biudžetą. 8 paveiksle matome, kad didžiausia dalis biudžeto pajamų yra mokesčių pajamos. Tai reiškia, kad visu analizuojamu laikotarpiu biudžeto pajamos buvo formuojamos iš mokesčių. 2006–2010 m. laikotarpiu mokesčių pajamos sudarė 79 proc. nacionalinio biudžeto pajamų.

8 pav. Nacionalinio biudžeto ir mokesčių pajamos 2006–2010 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Iki 2008 m. didėjant nacionalinio biudžeto pajamoms didėjo ir pajamos iš mokesčių, o prasidėjus ekonomikos nuosmukiui nuo 2009 m. nacionalinio biudžeto ir mokestinės pajamos mažėjo. Nacionalinio biudžeto pajamų didėjimui įtakos turėjo Lietuvos ekonomikos augimo tempai, didėjantis žmonių užimtumas, augantis darbo užmokestis, kuris lėmė didėjančias vartojimo išlaidas. Mokestinių bei nacionalinių pajamų sumažėjimą nulėmė 2008 m. prasidėjęs ekonomikos nuosmukis, skubotai tų metų pabaigoje atlikta mokesčių reforma.

4 lentelė

2006–2010 m. mokesčių pajamos pagal mokesčių rūšis

tūkst. litų

Eil. Nr.	Mokesčių pavadinimas	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	Pokytis 2008–2009 m.	2010 m.	Pokytis 2009–2010 m.
1.	GPM	4059245	4555801	5106281	3789030	-1317251	3470898	-318132
2.	Pelno mokestis	1924521	2053649	2910175	1707592	-1202583	953871	-753721
3.	PVM	6152215	7824176	9242529	6798799	-2443730	7294027	495228
4.	Atskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą	17065	23166	21361	25869	4508	36934	11065
5.	Turto mokesčiai	278425	292467	307653	325643	17990	354563	28920
6.	Laikinis socialinis mokestis	365489	481933	155165	-18235	-173400	0	18235
7.	Akcizai	2374429	2803595	3354023	3258161	-95862	3036491	-221670
8.	Cukraus mokestis	2193	44996	24819	3141	-21678	4244	1103
9.	Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	21635	30388	30342	32105	1763	28838	-3267
10.	Transporto priemonių mokesčiai	78460	139297	143971	100910	-43061	118699	17789
11.	Mokesčiai už aplinkos teršimą	58192	63487	71748	62577	-9171	25375	-37202
12.	Rinkliavos ir mokesčiai už pram. nuosavybės objektų registravimą	90565	108872	168524	200396	31872	216496	16100
13.	Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	182944	208986	250610	177199	-73411	181596	4397
	IŠ VISO:	15605378	18630813	21787201	16463187	-5324014	15722032	-741155

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

2006–2008 m., augant ekonomikai, augo ir mokesstinės pajamos. Nuo 2009 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujai mokesčių sistemai mokesstinės pajamos sumažėjo 5324014 tūkst. litų (24,44 proc.), o 2010 m., lyginant su 2009 m., sumažėjo 741155 tūkst. litų (4,5 proc.).

Kaip matome iš 4 lentelės duomenų, padidinti mokesčių tarifai laukiamų rezultatų, t. y. didesnių pajamų į šalies biudžetą, nedavė, o kiekvienais metais po reformos jų surinkimas vis mažėjo.

Pridėtinės vertės mokesčio pajamų lyginamasis svoris biudžeto pajamose 2006–2008 m. laikotarpiu kasmet didėjo. 2006 m. šio mokesčio pajamų lyginamasis svoris buvo 39,43 proc., 2008 m. jis jau sudarė 42,42 proc. visų biudžeto mokesčių pajamų, 2009 m. sumažėjo 1,12 proc. punkto ir sudarė 41,3 proc. Nuo 2010 m. matyti vėl didėjimo tendencijos.

Padidėjus PVM pajamoms 2010 m., lyginant su 2009 m., šio mokesčio pajamų lyginamasis svoris padidėjo 5,09 proc. punkto ir sudarė 46,39 proc. visų nacionalinio biudžeto mokesčių pajamų, o pelno mokesčio pajamoms sumažėjus 44,14 proc. lyginamasis svoris 2010 m. sumažėjo 4,3 proc. punkto, lyginant su 2009 m.

5 lentelė

2006–2010 m. mokesčių pajamų struktūra pagal mokesčių rūšis

Eil. Nr.	Mokesčių pavadinimas	2006 m. %	2007 m. %	2008 m. %	2009 m. %	Pokytis 2008–2009 m. %	2010 m. %	Pokytis 2009–2010 m. %
1.	Gyventojų pajamų mokestis	26,01	24,45	23,44	23,02	-0,42	22,08	-0,94
2.	Pelno mokestis	12,33	11,02	13,36	10,37	-2,99	6,07	-4,3
3.	PVM	39,43	42	42,42	41,3	-1,12	46,39	5,09
4.	Atskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą	0,11	0,12	0,1	0,16	0,06	0,23	0,07
5.	Turto mokestis	1,78	1,57	1,41	1,98	0,57	2,26	0,28
6.	Laikinasis socialinis mokestis	2,34	2,59	0,71	-0,11	-0,82	0	0,11
7.	Akcizai	15,23	15,05	15,39	19,79	4,4	19,31	-0,78
8.	Cukraus mokestis	0,01	0,24	0,11	0,02	-0,09	0,03	0,01
9.	Loterijų ir azartinių lošimų mok.	0,14	0,17	0,14	0,20	0,06	0,18	-0,02
10.	Transporto priemonių mokesčiai	0,5	0,75	0,66	0,6	-0,06	0,75	0,15
11.	Mokesčiai už aplinkos teršimą	0,37	0,34	0,33	0,38	0,05	0,16	-0,22
12.	Rinkliavos ir mokesčiai už pram. nuosavybės objektų registravimą	0,58	0,58	0,77	1,21	0,44	1,38	0,16
13.	Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	1,17	1,12	1,16	1,08	-0,08	1,16	0,08
	IŠ VISO:	100	100	100	100		100	

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Visose ES valstybėse biudžeto pajamas sudaro mokesčiai. Vidutiniškai 2009 m. sudarė 50,2 proc. punkto visų pajamų. Kiekvienoje šalyje biudžeto pajamos formuojamos skirtingai, pvz., 2009

m. Graikijoje mokestinės pajamos sudarė mažiau kaip 40 proc., o Danijoje – daugiau kaip 80 proc. [10].

Kad giliau būtų pažvelgta į mokestinių pajamų kitimą, buvo atlikti baziniai ir grandininiai padidėjimo tempų skaičiavimai.

Iš 6 lentelės duomenų matome, kad nuo 2006 m. iki 2010 m. nacionalinio biudžeto mokestinės pajamos iš viso padidėjo labai nežymiai – tik 0,75 proc. Vidutiniškai kasmet mokestinių pajamų į biudžetą buvo surinkta 17641722 tūkst. Lt. Mokestinių pajamų augimo tempas padidėjo tik 2007 m., o nuo 2008 m. mažėjo, ir 2009 m. buvo neigiamas 24,44 proc., o 2010 m. – 4,5 proc.

6 lentelė

Mokestinių pajamų kitimo tempai 2006–2010 m.

Metai	2006	2007	2008	2009	2010
Rodiklis					
Mokestinės pajamos, tūkst. Lt	15605378	18630813	21787201	16463187	15722032
Vidutinis lygis, tūkst. Lt	17641722				
Grandininis padidėjimo tempas, tūkst. Lt		3025435	3156388	-5324014	-741155
Bazinis padidėjimo tempas, tūkst. Lt	0	3025435	6181823	857809	116654
Grandininis padidėjimo tempas, proc.		19,39	16,94	-24,44	-4,50
Bazinis padidėjimo tempas, proc.	0	19,39	39,61	5,50	0,75

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Mokesčių sistemos efektyvumas taip pat glaudžiai susijęs su elastingumu. Vertinant mokesčių sistemos efektyvumą valstybės pajamų iš mokesčių sistemos surinkimo aspektu, taip pat nustatant reformų tikslingumą naudojama elastingumo kategorija.

7 lentelė

Mokesčio elastingumo koeficientas

Metai	2006	2007	2008	2009	2010
Rodiklis					
Mokestinės pajamos, mln. Lt (T)	15605.378	18630.813	21787.201	16463.187	15722.032
Mokestinių pajamų pokytis, mln. Lt (ΔT)	-	3025.435	3156.388	-5324.014	-741.155
$\Delta T/T$	-	0.16	0.14	-0.32	-0.05
BVP, mln. Lt	82792.801	98669.117	111482.64	91525.92	94625.329
ΔBVP , mln. Lt	-	15876.316	12813.53	-19956.72	3099.409
$\Delta BVP/BVP$	-	0.16	0.11	-0.22	0.03
Elastingumas ($\Delta T/T$)/($\Delta BVP/BVP$)	-	1.0	1.27	1.45	-1.67

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir VMI duomenimis.

Mokesčių elastingumas apibūdinamas kaip santykinis pajamų iš mokesčių pokytis lyginant su santykiniu pokyčiu mokesčių bazėje. Elastingumas priklauso nuo mokesčių tarifų struktūros ir apmokestinamosios bazės. Paprastai kaip apmokestinamosios bazės artinys pasirenkamas bendrasis vidaus produktas.

Mokesčių sistema yra elastinga, kai elastingumo reikšmė didesnė nei vienetas: valstybės pajamos iš mokesčių didėja didesniu tempu nei bendrasis vidaus produktas neįvedus naujų

mokesčių ar nepadidinus mokesčių tarifų. Mokesčių sistemos elastingumas yra naudingas, nes suteikia sistemai tam tikro lankstumo ir leidžia išvengti dažnų mokesčių sistemos pokyčių. Atitinkamai mokesčių sistema vertinama kaip neelastinga, jeigu elastingumo reikšmė mažesnė už vienetą [46].

Iš 7 lentelės duomenų matyti, kad 2006–2009 m. mokesčių elastingumo koeficientas yra didesnis už vienetą, vadinasi, tuo laikotarpiu mokesčių sistema buvo elastinga. 2010 m. elastingumas – neigiamas, tai reiškia, kad šalyje yra sudėtinga mokesčių sistema, per dideli mokesčiai, nemokios įmonės.

Atlikus koreliacinę analizę nustatyta, kad ryšys tarp mokestinių pajamų ir BVP, akcizo, pelno mokesčio, PVM, GPM pajamų iki mokesčių sistemos reformos buvo labai stiprus (8 lentelė).

Vertinant nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų priklausomybę nuo BVP, akcizo, pelno mokesčio, PVM ir GPM pajamų iki mokesčių reformos, determinacijos koeficientai gana aukšti (8 lentelė). Tai parodo, kad tarp tiriamų rodiklių tiesioginis ir gana glaudus ryšys.

8 lentelė

Mokestinių pajamų koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika

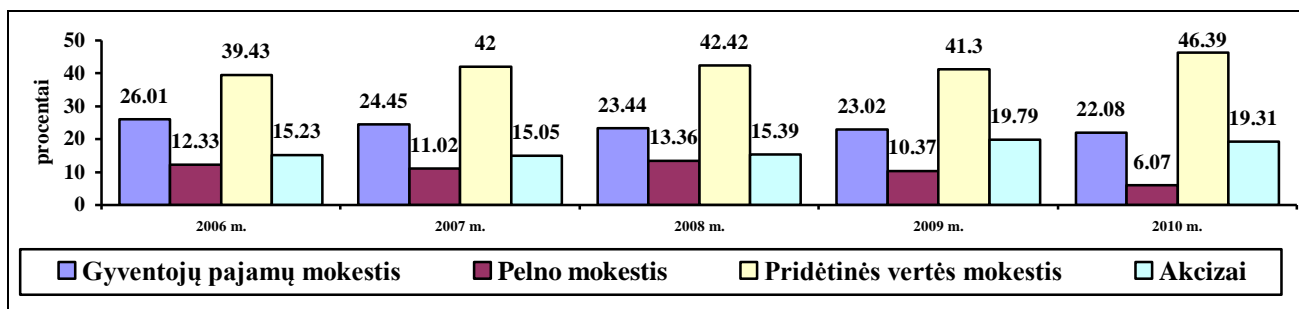
	BVP		Akcizo pajamos		Pelno mokesčio pajamos		PVM pajamos		GPM pajamos	
	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2
iki mokesčių sistemos reformos	0.997	0.995	0.998	0.997	0.925	0.855	0.998	0.996	0.999	0.999
po mokesčių sistemos reformos	0.923	0.851	0.529	0.279	0.861	0.741	0.939	0.882	0.929	0.8632
Pokytis +/-	-0.074	-0.144	-0.469	-0.718	-0.064	-0.114	-0.059	-0.114	-0.07	-0.1358

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

8 lentelėje matome, kad po mokesčių reformos visų rodiklių koreliacijos koeficientai ir determinacijos koeficientai sumažėjo, bet jie išliko ganėtinai stiprūs, tik koreliacinis ryšys tarp mokestinių pajamų ir akcizo pajamų tapo vidutinio stiprumo, o determinacijos koeficientas parodo, kad surinkto akcizo mokesčio kitimas valstybės biudžeto pajamų variaciją lemia tik 27,9 proc.

Daugiausia mokestinių pajamų (9 pav.) analizuojamu laikotarpiu gauta iš pridėtinės vertės mokesčio, vidutiniškai 42,31 proc. visų mokestinių pajamų.

Pelno mokesčio pajamos turėjo mažiausią nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų lyginamąjį svorį, t. y. tiriamu laikotarpiu 2006–2008 m. nuo 12,33 iki 13,36 proc., 2009–2010 m. nuo 10,37 iki 6,07 proc. visų biudžeto mokestinių pajamų. Svarbiausias mokestis, teikiantis biudžetui daugiausia pajamų, yra pridėtinės vertės mokestis, po jo eina gyventojų pajamų mokestis, po šio – akcizai, ir ketvirtas būtų pagal svarumą pelno mokestis.

9 pav. Pagrindinių mokesčių lyginamasis svoris nacionalinio biudžeto mokesstinėse pajamose 2006–2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

9 paveiksle matome, kad šie keturi mokesčiai vidutiniškai sudaro 93,7 proc. visų mokesčių pajamų, todėl tikslinga toliau darbe analizuoti žymią biudžeto pajamų dalį sudarančius tiesioginius (gyventojų pajamų, pelno) ir netiesioginius (pridėtinės vertės, akcizo) mokesčius, jų kitimo tendencijas ir šių mokesčių surinkimą sąlygojusias priežastis 2006–2010 metais.

Visu analizuojamu laikotarpiu biudžeto pajamos buvo formuojamos iš mokesčių. 2006–2010 m. laikotarpiu mokesstinės pajamos sudarė 79 proc. nacionalinio biudžeto pajamų. Iki 2008 m. didėjant nacionalinio biudžeto pajamoms didėjo ir pajamos iš mokesčių, o prasidėjus ekonomikos nuosmukiui nuo 2009 m. nacionalinio biudžeto ir mokestinės pajamos mažėjo. Mokesčių bei nacionalinių pajamų sumažėjimą nulėmė 2008 m. prasidėjęs ekonomikos nuosmukis, skubotai tų metų pabaigoje atlikta mokesčių reforma.

2.2.1. Pelno mokesčio įtaka Lietuvos Respublikos ekonomikai

Pelno mokestis yra cikliškas, t. y. pelno mokesčio pajamos koreliuoja su ekonomikos ciklais – per ekonomikos augimą ir klestėjimą pajamos iš pelno mokesčio yra didelės, o per ekonomikos nuosmukį jos sumenksta. Tą matome ir 2010 m.: pajamos iš šio mokesčio sumažėjo 44,14 proc. lyginant su 2009 m.

2006–2008 m. pelno mokesčio surinkimas į nacionalinį biudžetą didėjo. 2007 m. biudžetas šių pajamų gavo 6,71 proc. punkto daugiau nei 2006 m., o 2008 m. pelno mokesčio į nacionalinį biudžetą surinkta 41,71 proc. daugiau nei 2007 m.

2008 m. pabaigoje pakeitus tarifą šio mokesčio surinkta 41,32 proc. mažiau nei 2008 m., o nuo 2010 m. sausio 1 d. sugrįžus prie anksčiau galiojusio pelno mokesčio tarifo – 15 proc. – šio mokesčio surinkimas, lyginant su 2009 m., sumažėjo 44,14 proc. punkto.

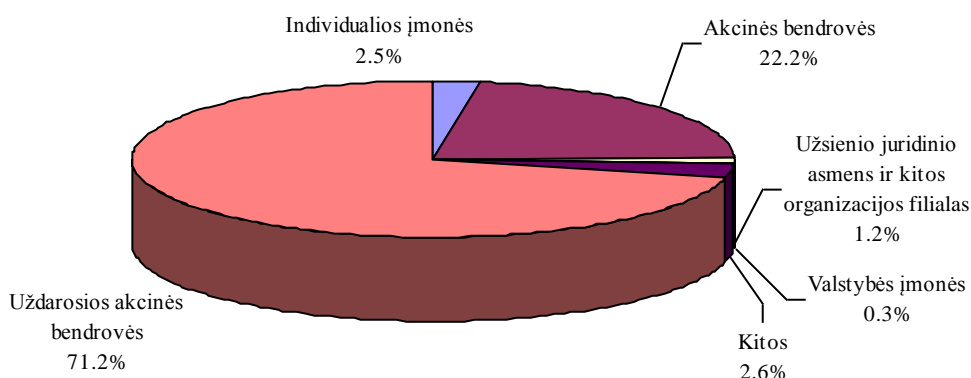
Analizuojamu laikotarpiu pelno mokesčio daugiausia buvo gauta 2008 m. – 30,47 proc. viso pelno mokesčio per 2006–2010 m., o mažiausios šio mokesčio pajamos – 2010 m. (10 proc.).

Pelno mokesčio surinkimas į nacionalinį biudžetą 2006–2010 m.

Metai	Standartinis tarifas, %	Tūkst. Lt	Struktūra, %	Pokytis		
				+/-	%	metai
2006 m.	15	1924521	20.15			
2007 m.	15	2053649	21.50	129128	6.71	2006–2007
2008 m.	15	2910175	30.47	856526	41.71	2007–2008
2009 m.	20	1707592	17.88	-1202583	-41.32	2008–2009
2010 m.	15	953871	10.00	-753721	-44.14	2009–2010
IŠ VISO:		9549808	100			

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Pagal VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalgą daugiausia pelno mokesčio sumoka akcinės bendrovės, uždarnosios akcinės bendrovės ir individualiosios įmonės. 2006 m. jos sumokėjo didžiąją dalį šio mokesčio – net 97,7 proc., 2007 m. – 96,9 proc., 2008 m. – 96,7 proc., 2010 m. – 95,9 proc. Uždarnosios akcinės bendrovės yra pagrindinės šio mokesčio mokėtojos, nes jos sumoka daugiau kaip 50 proc. viso pelno mokesčio: 2005 m. – 59,2 proc., 2006 m. – 60,1 proc., 2007 m. – 73,2 proc., 2008 m. – 67,1 proc., 2010 m. – 71,2 proc. (10 pav.).

10 pav. 2010 m. sumokėtas pelno mokestis pagal įmonių rūšis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis VMI 2011 m. duomenimis.

Analizuodami registruotų pelningų ir nuostolingų įmonių deklaruojamo pelno, nuostolio dinamiką matome, kad nuo 2008 m. jų pelningumo rodikliai ženkliai krito. Mokesčių deklaracijų duomenimis, pelningų įmonių skaičius 2008 m. sumažėjo 11,71 proc., o nuostolingų išaugo 44,2 proc. 2008 m. pelningų įmonių pelnas sumažėjo 40,6 proc., o 2009 m., lyginant su 2008 m., – 54,82 proc. Nuostolingų įmonių nuostolis 2008 m. išaugo net 175 proc. lyginant su 2007 m., 2009 m. įmonių nuostolis padidėjo 31,64 proc. lyginant su 2008 m.

Pelningų ir nuostolingų įmonių dinamika

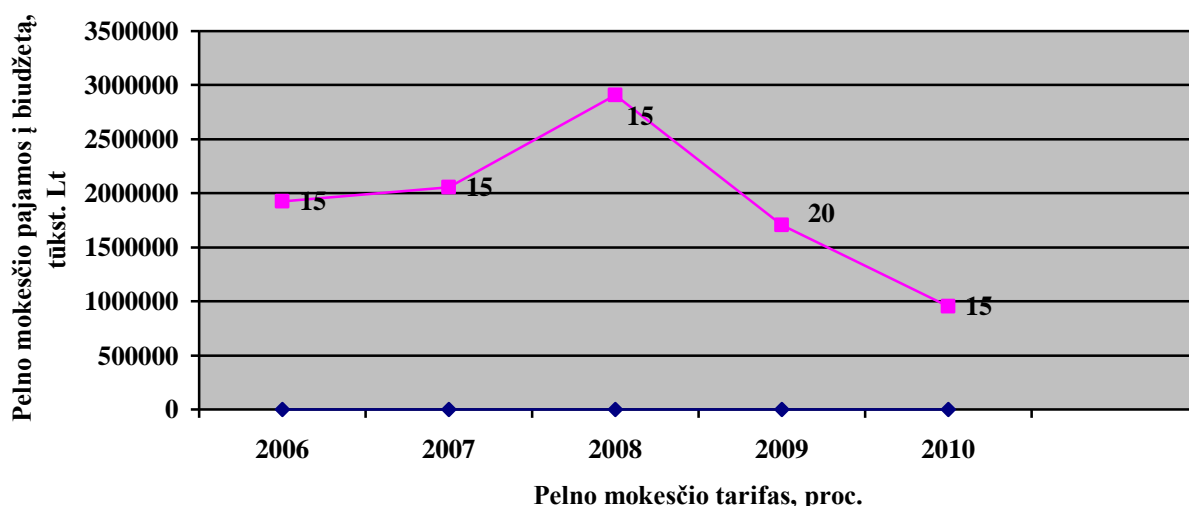
Rodiklis	Metai	2006	2007	2008	2009
Pelningų įmonių skaičius, vnt.		23868	26196	23129	23992
Grandininis padidėjimo tempas, vnt.			2328	-3067	863
Grandininis padidėjimo tempas, proc.			9.75	-11.71	3.73
Nuostolingų įmonių skaičius		13172	14933	21533	21572
Grandininis padidėjimo tempas, vnt.			1761	6600	39
Grandininis padidėjimo tempas, proc.			13.37	44.20	0.18
Pelningų įmonių pelnas, Lt		11594649	22605101	13428487	6067029
Grandininis padidėjimo tempas, Lt			11010452	-9176614	-7361458
Grandininis padidėjimo tempas, proc.			94.96	-40.60	-54.82
Nuostolingų įmonių nuostolis, Lt		1810171	2369089	6515293	8576527
Grandininis padidėjimo tempas, Lt			558918	4146204	2061234
Grandininis padidėjimo tempas, proc.			30.88	175.01	31.64

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Toks ženklus įmonių pelningumo kritimas turėjo įtakos pelno mokesčio surinkimui į nacionalinį biudžetą.

Kai pradėjo kilti nekilnojamojo turto kainos, kurių buvo neįmanoma paaiškinti jokiais rodikliais, 2006 m. reikėjo panaikinti būsto paskolų neapmokestinimo lengvatą, įvesti nekilnojamojo turto mokestį, padidinti pelno mokestį. Tačiau Lietuvos Vyriausybė 2009-aisiais, per ekonomikos nuosmukį, priėmė priešingą sprendimą – padidino pelno mokesčio tarifą iki 20 proc., kuris tiesiogiai lėmė mažesnę šio mokesčio pajamų surinkimą į biudžetą.

Pelno mokesčio pajamų priklausomybę nuo mokesčio tarifo dydžio tikslinga pateikti naudojant Laffero kreivę, kurios metodologinė esmė buvo aprašyta pirmoje darbo dalyje (11 pav.).

11 pav. Laffero kreivė – pelno mokesčio pajamų priklausomybė nuo mokesčio tarifo

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Laffero kreivės – pelno mokesčio pajamų priklausomybės nuo mokesčio tarifo – išvados: 2009 m. Lietuvos Vyriausybė, nustačiusi didesnę pelno mokesčio tarifą negu kad įmonės ir organizacijos gali jį mokėti, iš pelno mokesčio gavo mažesnes pajamas nei esant mažesniai mokesčiui.

2009-aisiais padidinus pelno mokesčio tarifą iki 20 proc., buvo tikimasi gauti į valstybės biudžetą didesnes šio mokesčio pajamas, tačiau taip neįvyko. Pelno mokesčio padidinimas nepasiteisino, nes reta įmonė ekonomikos nuosmukiu dirbo pelningai. 2010 m. nors ir bandyta taisyti situaciją, vėl pelno mokesčio tarifas – 15 proc., bet šių pajamų surinkta dar mažiau nei 2009 m.

Laffero efektas, t. y. mokesčių pajamų augimas mažinant mokesčių tarifus, gali pasireikšti dėl kelių priežasčių. Mažesni mokesčiai skatina daugiau dirbti ir taupyti, taigi ir investuoti bei gaminti, o tai sudaro prielaidas augti ekonomikai. Taip didėja gyventojų pajamos ir įmonių pelnas. Sumažėja paskatų verstis šešėline veikla ir slėpti mokesčius, nes mažiau mokesčių reikia sumokėti valstybei. Žemi mokesčių tarifai siunčia teigiamą signalą užsienio investuotojams, kurių investicijos į Lietuvą sukuria naujas darbo vietas, tad auga pelno, gyventojų pajamų mokesčių ir „Sodros“ įmokų surinkimas.

Pajamų iš pelno mokesčio surinkimą visų pirma lemė vidiniai veiksniai, t. y. apmokestinamas įmonės pelnas priklausė nuo jo apmokestinimą reglamentuojančių teisės aktų kaitos. Tiek pelno mokesčio tarifo kitimas, tiek įvairių lengvatų sukūrimas pelno mokesčio įplaukas į biudžetą veikė mažėjimo ar didėjimo linkme.

Pelno mokesčio surinkimą veikė ir išoriniai veiksniai. Išorinis veiksnys, turėjęs didžiausią įtaką mokesčiniams pajamoms, – 2008 m. prasidėjusi pasaulio finansų krizė, kuri yra didžiausia tokia krizė nuo Didžiosios depresijos laikų. Finansų sektoriuje kilusi krizė atsiliepė šalių ekonomikai ir sukėlė tokius ekonominiams sunkmečiams būdingus padarinius, kaip įmonių bankrotai, padidėjęs nedarbo lygis, vertybinių popierių rinkos griūtis. Šalies komerciniai bankai sugriežtino skolininkų rizikos vertinimą, ėmė taikyti didesnes paskolų maržas. Visa tai sumažino įmonių ir namų ūkių skolinimosi galimybes. Prasidėjęs 2008 m. pabaigoje ekonomikos nuosmukis sumažino eksportą, sumažėjęs eksportas mažino ne tik įmonių pelną, bet ir nuo jo mokamą pelno mokestį.

2009 – 2010 m. ženklus įmonių pelningumo rodiklių kritimas, pelno apmokestinimą reglamentuojančių teisės aktų keitimas, pelno mokesčio tarifo kitimas, įvairių lengvatų sukūrimas pelno mokesčio įplaukas į nacionalinį biudžetą veikė mažėjimo linkme.

2.2.2. Gyventojų pajamų mokesčio įtaka Lietuvos Respublikos ekonomikai

Gyventojų pajamų mokestis yra svarbus nacionalinio biudžeto pajamų šaltinis. Kaip jau 2.2. skyriuje buvo minėta, pajamos iš šio mokesčio sudaro gana didelę dalį valstybės biudžeto

mokestinių pajamų. Analizuojamu laikotarpiu gyventojų pajamų mokesčio pajamos mokestinėse pajamose mažėjo ir vidutiniškai sudarė apie 24 proc. visų nacionalinio biudžeto mokestinių pajamų.

Daugelyje šalių, ne išimtis ir Lietuva, pajamų mokesčio surinkimui turi įtakos keletas veiksnių: nustatomas įstatymiškai minimalus darbo užmokestis (nuo 2006 m. liepos 1 d. – 600 litų; nuo 2007 m. liepos 1 d. – 700 litų; nuo 2008 m. sausio 1 d. – 800 litų), kuris lemia vidutinį darbo užmokestį; kitas ne mažiau svarbus veiksnys – GPM įstatyme nustatytas neapmokestinamųjų pajamų dydis, kuriuo yra mažinamos apmokestinamosios pajamos.

Į Lietuvos biudžetą 2007 m. gauta 496555 tūkst. litų GPM daugiau nei 2006 m. Tam didžiausią teigiamą įtaką turėjo augantis šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, VMI kovos su neapskaityta ekonomika ir mokesčių vengimu priemonių taikymas. Šalyje žmonių, patenkančių į didžiausią darbuotojų grupę pagal atlyginimus (42,7 proc.) 2006 m. ir gaunančių iki 700 litų mėnesinio atlyginimo, dalis nuo visų darbuotojų sumažėjo 19,1 proc. ir 2007 m. sudarė 34,5 proc. GPM išaugimui didelę įtaką turėjo ir nedarbo lygio sumažėjimas. GPM pajamų didėjimą lėmė padidėjusi minimali mėnesinė alga nuo 550 litų (nuo 2005 m. liepos 1 d.) iki 600 litų (nuo 2006 m. liepos 1 d.) ir iki 700 litų (nuo 2007 m. liepos 1 d.).

11 lentelė

Gyventojų pajamų mokesčio pajamos 2006–2010 m.

Metai	Standartinis tarifas, %	Tūkst. Lt	Struktūra, %	Pokytis		
				+/-	%	metai
2006 m.	nuo sausio iki liepos – 33 nuo liepos iki gruodžio – 27	4059246	19.35			
2007 m.	27	4555801	21.71	496555	12,23	2006–2007
2008 m.	24	5106281	24.34	550480	12,08	2007–2008
2009 m.	15	3789030	18.06	-	-25.80	2008–2009
2010 m.	15	3470898	16.54	1317251	-8.4	2009–2010
IŠ VISO:		20981256	100			

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

2008 m. pajamos iš GPM sudarė 5106281 tūkst. litų. Palyginti su 2007 m., gauta 550480 tūkst. litų arba 12,08 proc. daugiau. Augimui įtakos turėjo jau anksčiau išvardyti veiksniai, padidėjusi minimali mėnesinė alga iki 800 litų (nuo 2008 m. sausio 1 d.).

Po 2008 m. priimtoms mokesčių reformos 2009 m. GPM pajamos sumažėjo 25,8 proc. punkto, lyginant su 2008 m.

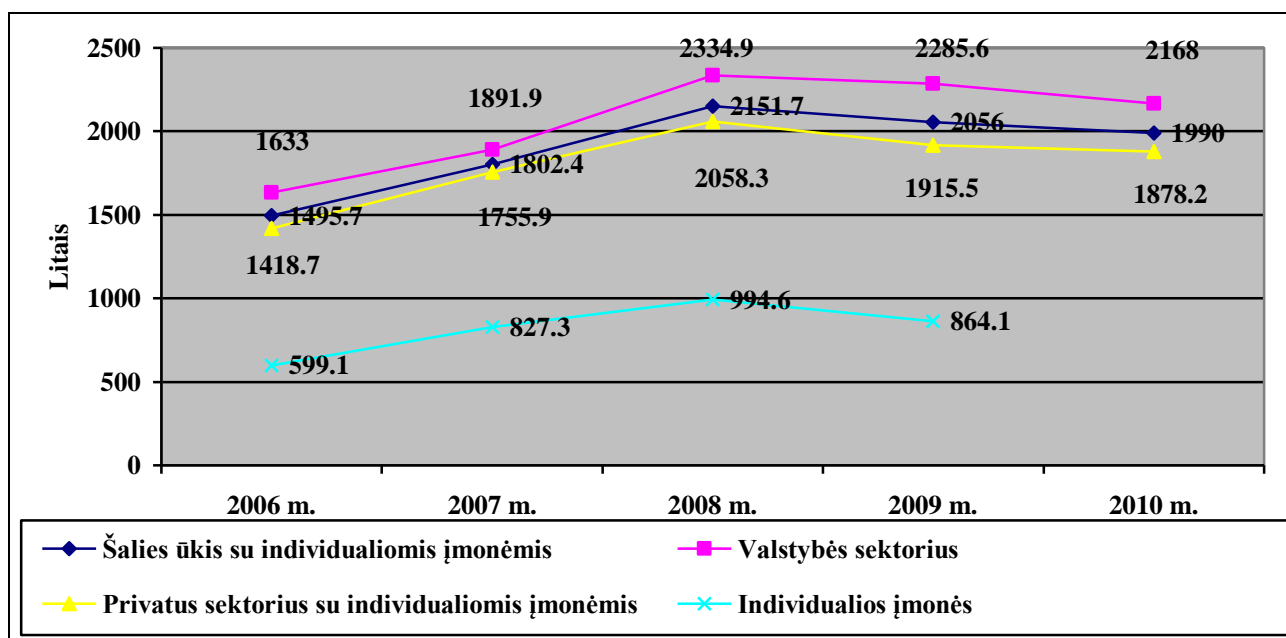
2010 m. GPM pajamos, lyginant su 2009 m., sumažėjo 318132 tūkst. litų arba 8,4 proc. punkto, o palyginus su 2008 m. – 32,03 proc.

Pagrindiniai 2009–2010 m. GPM pajamų sumažėjimą lemiantys veiksniai:

- Sumažėjęs mokesčio tarifas nuo 24 proc. iki 15 proc.

- Vidutinio darbo užmokesčio augimo lėtėjimas (12 pav.). Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. šalies vidutinis bruto darbo užmokestis (su individualiosiomis įmonėmis) sudarė 2056 litus per mėnesį ir, palyginti su 2008 m., sumažėjo 95,7 lito arba 4,45 proc., kai 2008 m. augimas siekė 19,4 proc., 2010 m. sudarė 1990 litų per mėnesį ir, palyginti su 2009 m., sumažėjo 3,21 proc. Ganėtinai žemas vidutinis darbo užmokestis individualiosiose įmonėse 2007 m. – 827,3 Lt, o 2008 m. jis padidėjo 20,22 proc. lyginant su 2007 m., o prasidėjus ekonomikos nuosmukiui 2009 m. krito 13,12 proc. punkto.

21 priede matome, kad šalies ūkio darbuotojų (be individualiųjų įmonių), gaunančių minimalų darbo užmokestį ir mažiau, skaičius, lyginant su 2008 m., padidėjo 30,68 proc. ir 170,6 tūkst., o lyginant 2009 m. su 2010 m., tokių darbuotojų, gaunančių tokį darbo užmokestį, sumažėjo iki 168,23 tūkst. Kitas reikšmingas sumažėjimas yra darbuotojų, gaunančių 2501–3500 Lt darbo užmokestį. 2009 m. tokių darbuotojų sumažėjo 31,26 proc. punkto lyginant su 2008 m., o 2010 m. nežymiai padidėjo – 0,37 proc., lyginant su 2009 m. Darbuotojų, gaunančių 3501–5500 Lt bruto darbo užmokestį, 2009 m., lyginant su 2008 m., sumažėjo 41,03 proc., o 2010 m. pastebimas 5,58 proc. punkto augimas, lyginant su 2009 m. Taip pat ganėtinai didelis sumažėjimas – 42,1 proc. – buvo 2009 m. bruto darbo užmokestį gaunančių daugiau kaip 5501 Lt darbuotojų, o 2010 m. vėl pastebimas tokių darbuotojų, gaunančių tokį darbo užmokestį, 7,58 proc. punkto padidėjimas (21 priedas).

12 pav. Vidutinio bruto darbo užmokesčio dinamika pagal sektorius

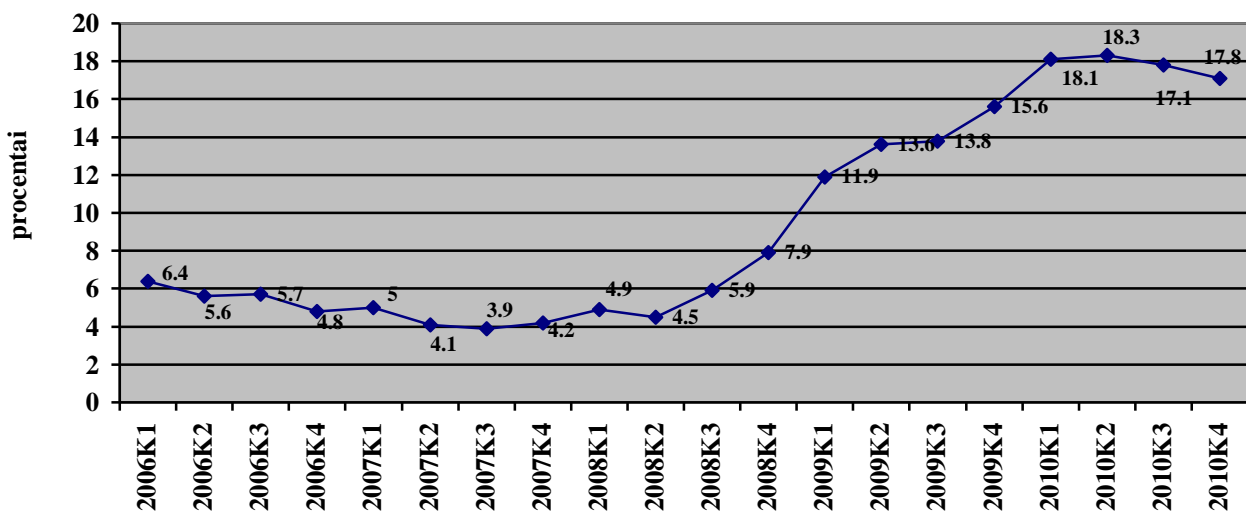
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos operatyviais įdarbinimo ir atleidimo duomenimis, 2010 m. rugsėjo 1 d. šalyje buvo 1096 tūkst. darbuotojo statusą turinčių asmenų, o

nuo 2010 m. balandžio 1 d., kai buvo pasiektas darbuotojų skaičiaus „dugnas“, šis rodiklis nuolat, neženkliai, bet didėjo, ir 2011 m. sausio 1 d. buvo 1082 tūkst. darbuotojo statusą turinčių asmenų.

- Nedarbo lygio augimas Lietuvoje (13 pav.). Nuo 2008 m. pabaigos stebimas labai ženklus nedarbo lygio šalyje augimas. 2010 m. spalio 1 d., Lietuvos darbo biržos duomenimis, bedarbių dalis nuo darbingo amžiaus gyventojų sudarė 14,3 proc. ir, palyginus su 2009 m. atitinkamu laikotarpiu, padidėjo 4 proc. punktais. Statistikos departamento duomenimis, 2010 m. II ketvirtį nedarbo lygis Lietuvoje siekė 18,3 proc. ir, palyginus su 2009 m. II ketvirčiu, padidėjo 4,7 proc. punkto, 2010 m. IV ketvirtį nedarbo lygis Lietuvoje siekė 17,1 proc. ir, palyginti su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu, pakilo 1,5 proc. punkto.

Vidutinis nedarbo lygis ES 27 šalyse 2010 m. – 9,6 proc. Lyginant su 2009 m., nedarbo lygis išaugo 0,7 procentinio punkto. 2008-ųjų pabaigoje prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, nedarbo lygis visose ES 27 šalyse 2009 m., lyginant su 2008 m., padidėjo vidutiniškai 1,9 procentinio punkto. Didžiausias nedarbo lygio padidėjimas 2009 m. buvo: Latvijoje padidėjo 9,6 proc. punkto ir buvo 17,1 proc., Estijoje 8,3 proc., Lietuvoje 7,9 proc., Ispanijoje 6,7 proc., kurioje buvo didžiausias nedarbo lygis tarp visų ES šalių. Vokietijoje 2009 m. nedarbo lygis padidėjo tik 0,2 proc. punkto lyginant su 2008 m. ir sudarė 7,5 proc. 2009 m. mažiausias nedarbo lygis buvo Nyderlanduose (3,4 proc.)[9].

13 pav. Nedarbo lygio dinamika 2006–2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Nedarbo lygis 2010 m. pakilo beveik visose ES valstybėse, išskyrus Vokietiją, Liuksemburgą, Malta ir Austriją. Vokietijoje užregistruotas didžiausias – 0,7 proc. punkto – tarp visų ES šalių nedarbo lygio sumažėjimas lyginant su 2009 m. Belgijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje nedarbo lygio sumažėjimas nesiekė 0,5 proc. punkto. 2010 m.

Baltijos šalys priskiriamos prie šalių, kuriuose nedarbo lygio augimas didžiausias. Vidutinis 2010 m. nedarbo lygis Graikijoje, Ispanijoje, Slovakijoje siekė 20,1 proc. punkto [9].

Didžiulis nedarbas, emigracija ir žmonių netikrumas dėl ateities neleidžia atsigauti vidaus rinkai.

- Išaugę GPM grąžinimai. 2010 m., VMI duomenimis, pagal pateiktas metines pajamų mokesčio deklaracijas gyventojams iš nacionalinio biudžeto grąžinta 251,7 mln. litų GPM, o Lietuvos vienietams, pagal Labdaros ir paramos įstatymą turintiems teisę gauti paramą, pervesta 40,6 mln. litų GPM.

- Gyventojų pajamų mokesčio nepriemoka į valstybės ir savivaldybių biudžetus. 2011 m. sausio 1 d. gyventojų pajamų mokesčio nepriemoka į valstybės ir savivaldybių biudžetus sudarė 367,8 mln. litų. Palyginti su tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, nepriemoka padidėjo 110,1 mln. litų arba 42,7 proc.

Vertinant mokesčio tarifo dydį ir jo įtaką biudžeto pajamoms, surenkamo pajamų mokesčio suma lygintina su BVP (12 lentelė).

Kaip matyti iš 12 lentelės duomenų, šio mokesčio našta gyventojams kasmet mažėjo ir 2010 m. sudarė 3,67 proc. nuo BVP. Analizuojamu laikotarpiu šalies BVP didėjo spartesniu tempu nei GPM pajamos, todėl šio mokesčio našta menkėjo. Tam įtakos turėjo mokesčio tarifo mažinimas ir neapmokestinamojo pajamų dydžio didinimas.

12 lentelė

Gyventojų pajamų mokesčio dalis nuo BVP 2006–2010 m.

Metai	2006	2007	2008	2009	2010
Rodiklis					
BVP, mln. Lt	82792.801	98669.117	111482.64	91525.92	94625.329
Grandininis BVP padidėjimo tempas, proc.		19.18	12.99	-17.90	3.39
GPM dalis nuo BVP, proc.	4.90	4.62	4.58	4.14	3.67

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento, Finansų ministerijos duomenimis.

Kintant vidutiniam darbo užmokesčiui ir darbuotojų skaičiui verslo įmonėse ir biudžetinėse įstaigose, kinta ir šių įmonių sumokamas GPM nuo su darbo santykiais susijusių A klasės pajamų. Per 2009 m. daugiausia GPM(A) sumokėta didmeninės ir mažmeninės prekybos, variklinių transporto priemonių ir motociklų remonto srityse. Visose ekonominėse veiklose GPM(A) sumokėta mažiau nei 2008 m. Žymiausias sumokėto GPM į nacionalinį biudžetą kritimas – viešojo valdymo ir gynybos, privalomojo socialinio draudimo ir statybos sektoriuose (atitinkamai sumokėta 61,93 proc. ir 55,35 proc. mažiau GPM(A) nei 2008 m. atitinkamu laikotarpiu).

2009 m. struktūriškai daugiausia gyventojų pajamų mokesčio sumokėta didmeninės ir mažmeninės prekybos, variklinių transporto priemonių ir motociklų remonto bei apdirbamosios gamybos srityse – 15,01 proc. ir 14,69 proc. (6 priedas).

Per 2010 m. daugiausia GPM(A) sumokėta apdirbamosios gamybos srityje. Visose ekonominėse veiklose GPM(A) sumokėta mažiau nei 2009 m., išskyrus viešąjį valdymą ir gynybą. Kaip matome, didžiausias GPM į nacionalinį biudžetą kritimas statybos (25 proc. punkto) ir apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuose (20,9 proc. punkto).

2010 m. struktūriškai daugiausia gyventojų pajamų mokesčio gauta iš apdirbamosios gamybos (14,5 proc.) ir didmeninės ir mažmeninės prekybos, variklinių transporto priemonių ir motociklų remonto (14 proc.).

Atlikus koreliacinę analizę nustatyta, kad ryšys tarp vidutinio darbo užmokesčio, minimalios mėnesinės algos ir GPM pajamų iki mokesčių sistemos reformos yra labai stiprus, o tarp GPM tarifo – priešingas (-0.999). Remiantis gautu determinacijos koeficientu galima teigti, kad vidutinio darbo užmokesčio, minimalios algos kitimas GPM pajamas lėmė 99,9 proc. (11 priedas).

11 priede matome, kad po mokesčių sistemos reformos labai pasikeitė šie rodikliai: koreliacijos ryšys tarp vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio – silpnas (0.18), determinacijos koeficientas 0.0324, tarp GPM tarifo ir GPM pajamų – vidutinis (0.586), o determinacijos koeficientas 0.3431. Buvęs iki mokesčių sistemos reformos glaudus koreliacijos ryšys tarp GPM pajamų ir minimalios mėnesinės algos tapo neigiamas (-0.037).

21 priede matyti, kad prasidėjęs ekonomikos nuosmukis ir iš pagrindų pakeista mokesčių sistema turėjo įtakos privataus sektoriaus mokamam darbo užmokesčiui, nes 51,13 proc. padaugėjo darbuotojų, gaunančių minimalų ir mažesnę darbo užmokestį. Tai leidžia daryti prielaidą, kad atsiranda šešėlinė ekonomika ir užmokestis vokeliuose, nuo kurio, deja, nesumokami mokesčiai. Manytina, kad tai turėjo žymios įtakos GPM pajamų surinkimo sumažėjimui.

Kaip rodo 21 priedo duomenys, galime teigti, kad, Vyriausybei pradėjus taupymo programą, buvo sumažintas darbo užmokestis valstybės sektoriuje dirbantiems ir gaunantiems darbo užmokestį nuo 2501 iki 3500 Lt. Sumažėjo 21,89 proc. ir tokių darbuotojų: 2009 m. buvo 88,26 tūkst., 2010 m. – 86,44 tūkst. 3501–5500 Lt gaunančių darbuotojų sumažėjo 37,12 proc. 2010 m. pastebimas šiame sektoriuje nežymus augimas lyginant su 2009 m. 46,35 proc. 2009 m. sumažėjo darbuotojų, gaunančių daugiau kaip 5501 Lt darbo užmokestį. Todėl galima daryti išvadą, kad didžia dalimi GPM mokesčio mokėtojai yra valstybės sektoriuje dirbantys darbuotojai, o valstybei pradėjus taupymo programą, dėl kurios buvo mažinami atlyginimai, šio mokesčio surinkimas krito.

Be to, gyventojų pajamų mokesčio tarifo mažinimas sukuria ir valstybei papildomą problemą – mažėja darbdavių mokamos įmokos Socialinio draudimo (30,98 proc. dydžio) ir Sveikatos draudimo (9 proc. dydžio) fondams, kurios skaičiuojamos nuo samdomų darbuotojų bruto darbo užmokesčio. Štai kodėl darbdaviai suinteresuoti gyventojų pajamų mokesčio sumažinimu. Negalima paneigti, kad dar egzistuoja ir neoficialūs atlyginimų priedai (vokeliai), kurie neįeina į bruto darbo užmokestį ir išmokami darbuotojams iš neoficialių – šešėlinės ekonomikos – pajamų.

Pagrindiniai 2009 – 2010 m. GPM pajamų sumažėjimą lemiantys veiksniai: sumažėjęs mokesčio tarifas nuo 24 iki 15 proc., vidutinio darbo užmokesčio augimo lėtėjimas, nedarbo lygio augimas, išaugę GPM grąžinimai, padidėjusi gyventojų pajamų mokesčio nepriemoka.

2.2.3. Pridėtinės vertės mokesčio įtaka Lietuvos Respublikos ekonomikai

Pridėtinės vertės mokesčio į nacionalinį biudžetą įplaukia daugiausia, todėl šio mokesčio pajamos yra svarbiausias valstybės biudžeto šaltinis. Mokestinėse pajamose pridėtinės vertės mokesčio dalis 2006–2010 m. vidutiniškai sudarė 42,31 proc.

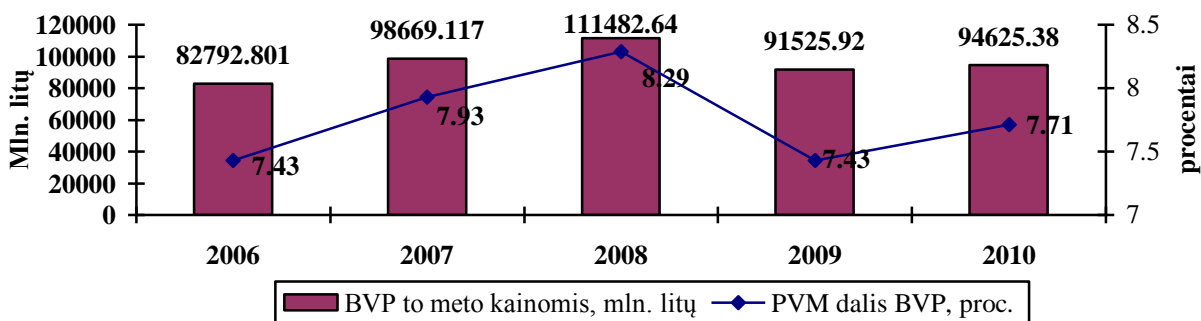
13 lentelė

VMI administruojamos pridėtinės vertės mokesčio surinkimas į valstybės biudžetą

Metai	Standartinis tarifas, %	Tūkst. Lt	Struktūra, %	Pokytis		
				+/-	%	metai
2006 m.	18	6152215	16.49			
2007 m.	18	7824176	20.97	1671961	27.18	2006–2007
2008 m.	18	9242529	24.77	1418353	18.13	2007–2008
2009 m.	nuo sausio iki rugsėjo – 19 nuo rugsėjo iki gruodžio – 21	6798799	18.22	-2443730	-26.44	2008–2009
2010 m.	21	7294027	19.55	495228	7.28	2009–2010
IŠ VISO:		37311746	100			

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

2006–2008 m. pridėtinės vertės mokesčio pajamos augo, daugiausia buvo gauta 2008 m. – 9242529 tūkst. litų, ir viso analizuojamo laikotarpio struktūroje sudarė 24,77 proc. 2007 m. gauta 27,18 proc. punkto daugiau nei 2006 m., o 2008 m. 1418353 tūkst. litų daugiau nei 2007 m. (13 lentelė).

14 pav. PVM pajamų dalis BVP, mln. litų

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento, Finansų ministerijos duomenimis.

PVM pajamų dalis visame BVP 2006–2008 m. augo nuo 7,43 proc. 2006 m. iki 8,29 proc. 2008 m., o 2009 m. ji sumažėjo 0,86 proc. punkto iki 7,43 proc., 2010 m., lyginant su 2009 m., padidėjo 0,28 proc. punkto ir sudarė 7,71 proc. (14 pav.).

Pagrindiniai veiksniai, kurie teigiamai paveikė PVM pajamų surinkimą 2006–2008 m.:

- Išaugusios namų ūkio vartojimo išlaidos. Statistikos departamento pateiktais duomenimis, per 2006 m. vartojimo išlaidos buvusiomis kainomis išaugo 16,6 proc., 2007 m. didesnės – 18,08 proc., 2008 m. 19,5 proc. didesnės buvo nei 2007 m.

- Padidėjusios prekių ir paslaugų kainos. Remiantis Statistikos departamento ataskaitomis, vidutiniai metiniai vartotojų kainų indeksai, lyginant 2007 ir 2006 metus, išaugo 5,7 proc., 2008 m. vidutiniai metiniai vartotojų kainų indeksai buvo 10,9 proc. didesni nei 2007 m.

- Augęs PVM mokėtojų skaičius. Pridėtinės vertės mokesčio mokėtojų registre 2007 m. gruodžio 31 d. buvo įregistruoti 63598 PVM mokėtojai (duomenys iš VMI duomenų saugyklos), per 2007 metus PVM mokėtojų skaičius padidėjo 10,65 proc. lyginant su 2006 m. Pagal VMI duomenų saugyklos duomenis 2008 m. pabaigoje naujų PVM mokėtojų buvo įregistruota 7,8 proc. daugiau, ir tai sudarė 68446 PVM mokėtojus. Analogišku 2007 metų laikotarpiu buvo 63518 PVM mokėtojų.

- Teigiamas prekių ir paslaugų pardavimo apimčių pokytis [31].

2009 m. užfiksuotas daugelio reikšmingų ūkio sektorių rodiklių sumažėjimas. Dar 2008 m. pabaigoje prasidėjęs tiek privataus sektoriaus, tiek valstybės vartojimo mažėjimas lėmė mažesnes PVM pajamas į valstybės biudžetą, prekių ir paslaugų importo mažėjimo tempas lenkė eksporto mažėjimą, taip sumažindamas užsienio prekybos santykinį deficitą.

2009 m. 54,4 proc. bendrų PVM pajamų gauta iš didmeninės ir mažmeninės prekybos, variklinių transporto priemonių ir motociklų remonto šakos. 9,09 proc. bendrų to paties laikotarpio PVM pajamų sudarė PVM pajamos, gautos iš statybos sektoriaus, 8,59 proc. pajamų gauta iš elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo sektoriaus, 7,56 proc. – iš informacijos ir ryšių sektoriaus.

Palyginus 2009 ir 2008 m. duomenis pagal ekonominės veiklos sektorius, absoliučia suma PVM pajamos 2009 m. ženkliausiai sumažėjo didmeninės ir mažmeninės prekybos (27,03 proc.), statybos (54,16 proc.), finansinės ir draudimo veiklos sektoriuose (105,49 proc.). Finansinės ir draudimo veiklos rodiklių nuosmukiui labiausiai turėjo įtakos lizingo bendrovių duomenys – VMI duomenimis, per 2008 m. iš šių bendrovių buvo gauta 112,4 mln. litų PVM pajamų, o 2009 m. atitinkamos PVM pajamos – neigiamos ir sudarė -61,6 mln. litų. (8 priedas)

9 priedo lentelėje matome, kad daugiausia PVM pajamų gauta iš didmeninės ir mažmeninės prekybos subjektų. Šių pajamų veiklos svoris siekia apie 55 proc. viso 2010 m. deklaruoto PVM. Jų dalis, palyginti su 2009 m., nuo bendro deklaruoto PVM padidėjo 0,33 proc. punkto, palyginti su

2008 m., sumažėjo 1,89 proc. punkto. Per 2010 m. 9,45 proc. bendrų PVM pajamų gauta iš elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo veiklos. 6,89 proc. bendrų to paties laikotarpio PVM pajamų sudarė PVM pajamos, gautos iš informacijos ir ryšių sektoriaus.

Palyginti su 2009 m., PVM pajamos 2010 m. labiausiai sumažėjo apdirbamosios gamybos (244,411 mln. litų, arba 61,48 proc.), transporto ir saugojimo (61,714 mln. litų), viešojo valdymo ir gynybos, privalomojo socialinio draudimo (39 mln. litų, arba 86,2 proc.) sektoriuose. 2010 m. daug didesnės buvo PVM pajamos, gautos iš finansinės ir draudimo veiklos (180,553 mln. litų), statybos (86 mln. litų, arba 16,89 proc.), taip pat prekybos (85 mln. litų, arba 2,8 proc.), elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo (60 mln. litų, arba 12,54 proc.), nekilnojamojo turto operacijų (59 mln. litų, arba 46,9 proc.) sektorių.

Pagrindiniai veiksniai, 2009–2010 m. neigiamai paveikę PVM pajamų surinkimą, lyginant su 2008 m.:

- Sumažėjusios prekių ir paslaugų pardavimo apimtys. Statistikos departamento atliekamo prekybos ir maitinimo įmonių tyrimo duomenimis, mažmeninės prekybos, variklinių transporto priemonių ir motociklų didmeninės ir mažmeninės prekybos bei remonto įmonių apyvarta (be PVM) 2009 m. sausio–gruodžio mėn., palyginti su 2008 m. sausio–gruodžio mėn., sumažėjo 27,7 proc. palyginamosiomis kainomis. Mažmeninės prekybos, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą, įmonių apyvarta (be PVM) sumažėjo 21,6 proc.

- PVM pajamų sumažėjimą sąlygojo ir mažėjančios prekių ir paslaugų kainos. Nors visos parduotos pramonės produkcijos kainos 2009 m. gruodžio mėn., palyginti su 2008 m. gruodžiu, padidėjo 1,4 proc., tačiau pramonės produkcijos, išskyrus rafinuotus naftos produktus, kainos sumažėjo 15,4 proc. Nuo sausio 1 d. padidintas PVM tarifas ir daugeliui prekių ir paslaugų nebegaliojantys lengvatiniai PVM tarifai metų pradžioje padidino infliaciją, bet jau nuo balandžio mėn. fiksuojama defliacija: 2009 m. gruodžio mėn., palyginti su vasario mėn., užfiksuota 1,7 proc. defliacija, kurią lėmė 6,1 proc. atpigę maisto produktai ir 9,7 proc. atpigusios būsto paslaugų kainos. Ypač ženkliai 2009 m. mažėjo statybos sąnaudų kainos: 2009 m. gruodžio mėn., palyginti su 2008 m. gruodžio mėn., sumažėjo 12,6 proc.

- Mažėjančios vartojimo išlaidos. Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. I–III ketvirčiais namų ūkių vartojimo išlaidos buvusiomis kainomis buvo 12,1 proc. mažesnės nei 2008 m. I–III ketvirčiais, galutinio vartojimo išlaidos – 9,9 proc. 2009 m. galutinio vartojimo išlaidų mažėjimas siekė 13,2 proc. [32;33].

2010 m. PVM pajamų augimą lėmė lyginant su 2009 m. taikomas didesnis PVM tarifas ir, pasak Finansų ministerijos, pradėjęs sparčiai gerėti mokesčio administravimas.

Vertinant PVM pajamų priklausomybę nuo PVM tarifo iki mokesčių sistemos reformos, determinacijos koeficientas lygus 0.996. Jis parodo, kad tarp tiriamų rodiklių tiesioginis ir gana

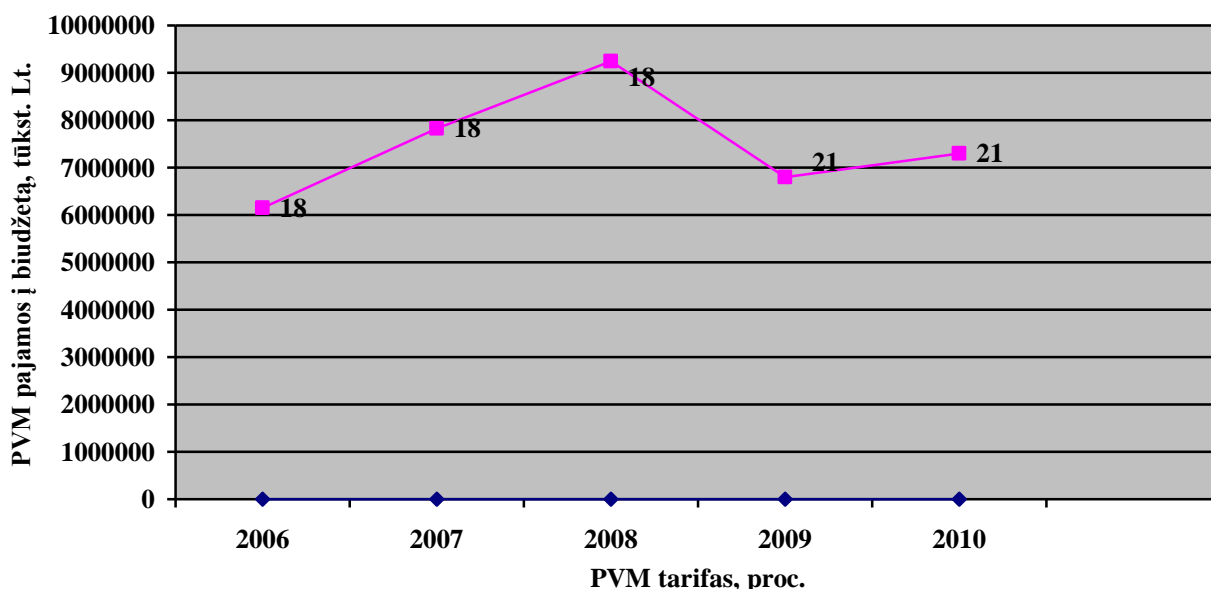
glaudus ryšys. Po mokesčių sistemos reformos koreliacijos koeficientas yra neigiamas (-0.324), o determinacijos koeficientas – 0.105 (12 priedas).

Apskaičiuoti koreliacijos koeficientai iki mokesčių sistemos reformos (0.927, labai stiprus) ir po jos (0.749, stiprus) leidžia teigti, kad ryšys tarp PVM pajamų ir metinio vartotojo kainų indekso yra tiesioginis (12 priedas). Remiantis determinacijos koeficientu galima tvirtinti, kad vartotojų kainų indekso kitimas PVM pajamas paveikė iki reformos 85,9 proc., po jos – 56,1 proc.

PVM įmokos sudaro maždaug trečdalį visų valstybės biudžeto pajamų, todėl galima prielaida, kad šios komponentės kitimas gali turėti reikšmingos įtakos bendram nacionalinio biudžeto pajamų rodikliui.

Biudžeto įplaukos mažėja dėl keliamų mokesčių sukuriama Laffero efekto: keliant mokesčius, biudžeto pajamų surinkimas nedidėja proporcingai, o gali pradėti net mažėti.

PVM mokestinių pajamų priklausomybę nuo mokesčio tarifo dydžio tikslinga pateikti naudojant *Laffero* kreivę (15 pav.).

15 pav. **Laffero kreivė – PVM pajamų priklausomybė nuo mokesčio tarifo**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Laffero kreivė rodo, kad jei PVM tarifas lygus nuliui, tai ir mokestinės PVM pajamos lygios nuliui. Jeigu PVM tarifas labai didelis, tai mokestinės pajamos bus lygios vėl nuliui, nes dideli mokesčiai nėra paskata vystyti veiklą. Laffero kreivės – PVM pajamų priklausomybės nuo mokesčio tarifo – išvados: 2009 m. Vyriausybė, nustačiusi didesnę PVM tarifą negu kad Lietuvos įmonės ir organizacijos gali jį mokėti, iš PVM gavo mažesnes pajamas nei esant mažesniai mokesčiui. 2009-aisiais du kartus padidinus PVM tarifą (iki 19 ir iki 21 proc.), buvo tikimasi gauti į nacionalinį valstybės biudžetą didesnes PVM pajamas, tačiau ši sąlyga galiojo tik tada, kai buvo stabilūs šalies BVP augimo tempai.

Taigi, PVM tarifą reikėjo padidinti anksčiau – 2006 m. ir daugiau – iki 25 proc., nes vartojimas Lietuvoje buvo perteklinis, ir, manoma, tokiu būdu reikėjo jį mažinti, pasitelkiant mokesčius.

Padidintas PVM tarifas nuo 2009 metų neigiamai paveikė įmonių konkurencingumą, sumažino vidaus prekių ir paslaugų paklausą, daugelis įmonių pristabdė savo veiklą, dalis įmonių perkėlė savo gamybą į tas šalis, kur mokestinė aplinka yra patrauklesnė. Pakeltas PVM tarifas inicijavo gamybos, o kartu ir darbo vietų, mažėjimą, todėl padidėjo nedarbo lygis, privertė kai kurias įmones, norinčias išlikti rinkoje, sukčiauti – taip atsirado dar didesnė šešėlinė ekonomika.

Pagrindiniai veiksniai, neigiamai veikę PVM pajamų surinkimą, lyginant su 2008 m.: padidintas standartinis PVM tarifas, sumažėjusios prekių ir paslaugų pardavimo apimtys, mažėjančios vartojimo išlaidos.

2.2.4. Akcizo mokesčio įtaka Lietuvos Respublikos ekonomikai

Akcizais Lietuvoje yra apmokestinami etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, apdorotas tabakas, energetiniai produktai ir elektros energija.

Iš akcizų gaunamoms pajamoms įtaką daro mokesčio tarifai ir vietinėje rinkoje realizuotų akcizais apmokestinamų prekių kiekis.

Akcizų tarifai 2006 m. nesikeitė ir buvo tokie patys kaip ir 2005 m.

Nuo 2007 m. kovo 1 d. cigarečių akcizo specifinio elemento tarifas padidintas 38,95 proc. (18,5 lito), o vertybinio elemento tarifas liko nepakeistas. Nuo 2008 m. įsigaliojo nauji padidinti akcizų tarifai visoms akcizais apmokestinamoms prekių grupėms.

Nuo 2009 m. sausio 1 d. buvo padidinti pagrindinių energetinių produktų akcizų tarifai: suskystintųjų naftos dujų, skirtų naudoti automobiliams kaip degalai, tarifas išaugo 2,4 karto (nuo 432 iki 1050 litų už toną produkto), bešvinio benzino – 34,4 proc., gazolio – 20,4 proc., tačiau nuo 2009 m. rugpjūčio 1 d. gazolio akcizo tarifas sumažintas iki praėjusių metų lygio – 947 litų už 1000 litrų produkto.

2007–2009 m. akcizai cigaretėms buvo keliami keturis kartus. 2007 m. kovo mėn. specifinis tarifas išaugo iki 66 litų, o nuo 2008 m. sausio mėn. tiek specifinis, tiek vertybinis tarifas atitinkamai padidėjo iki 79 litų ir 20 proc. 2009 m. akcizai cigaretėms buvo didinami du kartus. Pirmas pakėlimas įsigaliojo nuo kovo, tuomet specifinis tarifas padidėjo iki 95 litų. Antrasis pakėlimas įsigaliojo rugsėjį, specifinis tarifas pakeltas iki 132 litų, vertybinis – iki 25 proc. Šiuo metu Lietuva atitinka minimalų ES 64 eurų 1000 cigarečių apmokestinimo akcizu minimumą, tačiau akcizų mokestis turės būti didinamas norint pasiekti minimalius ES reikalavimus 2018 m.

Nuo 2010 m. sausio 1 d. netaikoma akcizų lengvata energetiniams produktams, kuriuose biologinės kilmės priemaišų dalis neviršija teisės aktuose numatytos privalomos biologinės kilmės

priemaišų dalies. Pasak Finansų ministerijos, dėl šios lengvatos panaikinimo valstybės biudžetas papildomai gavo apie 70 mln. litų pajamų. 2010 m. kitoms akcizais apmokestinamų prekių grupėms tarifai nesikeitė.

Taigi, nors akcizo lyginamasis svoris mokeskinėse pajamose 2009–2010 m. didėjo, tačiau akcizo mokesčio pajamos tuo laikotarpiu mažėjo lyginant su 2008 m. Padidėjimo tempas 2007–2008 m. augo, o nuo 2009 m. – neigiamas. Per analizuojamą laikotarpį pajamos iš šio mokesčio išaugo 27,88 proc. arba 662062 tūkst. Lt. Į nacionalinį biudžetą analizuojamu laikotarpiu kasmet vidutiniškai įplaukdavo po 2965340 tūkst. Lt pajamų iš akcizo mokesčio (14 lentelė).

14 lentelė

Akcizo pajamų kitimo tempai 2006–2010 m.

Metai	2006 (bazinis l.)	2007	2008	2009	2010
Rodiklis					
Akcizo pajamos, tūkst. Lt	2374429	2803595	3354023	3258161	3036491
Vidutinis lygis, tūkst. Lt	2965340				
Grandininis padidėjimo tempas, tūkst. Lt		429166	550428	-95862	-221670
Bazinis padidėjimo tempas, tūkst. Lt	0	429166	979594	883732	662062
Grandininis padidėjimo tempas, proc.		18.07	19.63	-2.86	-7.3
Bazinis padidėjimo tempas, proc.	0	18.07	41.26	37.22	27.88

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

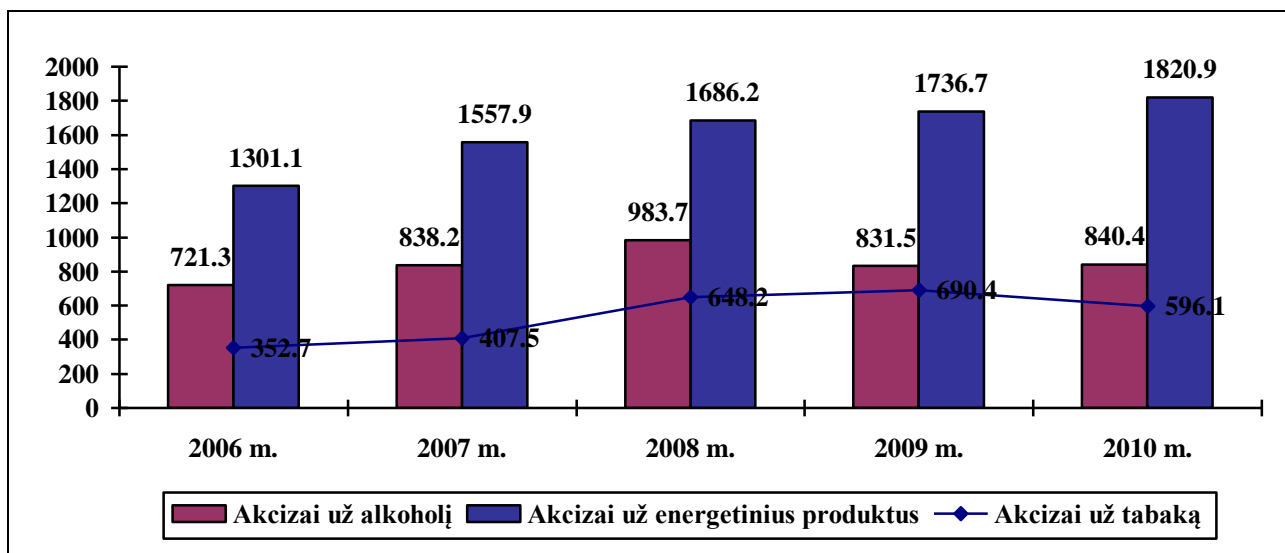
2006–2008 m. akcizo surinkimas augo: 2006 m., lyginant su 2007 m., padidėjo 18,07 proc., 2008 m. į nacionalinį biudžetą surinkta 550428 tūkst. litų daugiau nei 2007 m., didžiausias akcizo surinkimo pokytis buvo 2008 m. – net 19,63 proc. Tam įtakos turėjo padidėjęs alkoholio akcizo tarifas.

2009 m. akcizo surinkta 2,86 proc. mažiau nei 2008 m. Tai lėmė mažesnis alkoholinių gėrimų vartojimas – pajamos iš akcizų už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus sumažėjo 16,2 proc.

2009 m. mažėjo visų akcizais apmokestinamų prekių realizacijos apimtys: 2009 m. duomenis palyginus su 2008 m., įskaičiavus ir praėjusių metų gruodžio mėnesį, kurį prieš akcizų tarifų padidinimą buvo kaupiamos prekių atsargos, etilo alkoholio realizuoti kiekiai sumažėjo apie 28,8 proc., kitų alkoholinių gėrimų (be alaus) – apie 14,8 proc., alaus – apie 7,8 proc., benzino – apie 10,6 proc., dyzelinių degalų – apie 20,4 proc., suskystintųjų automobilių dujų – apie 15,3 proc. Realizuoti cigarečių kiekiai per 2009 m., palyginti su 2008 m., sumažėjo apie 22,2 proc.

2010 m. akcizų į valstybės biudžetą surinkta 3036,491 mln. litų. Palyginus su 2009 m., valstybės biudžetas gavo 221,67 mln. litų arba 7,3 proc. mažiau tokių pajamų.

2010 m., kaip ir ankstesniais metais, didžiausią į valstybės biudžetą gautų akcizų dalį sudarė akcizai už energetinius produktus (55,7 proc.), už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus pajamos sudarė 25,8 proc., už apdorotą tabaką – 18,2 proc.

16 pav. Akcizų įplaukų dinamika pagal akcizais apmokestinamų prekių grupes, mln. litų

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos, VMI duomenimis.

Apskaičiuotos koreliacijos reikšmės 15 lentelėje rodo, kad iki mokesčių sistemos reformos egzistavo labai stiprus koreliacinis ryšys, o determinacijos koeficientai irgi gana aukšti. Po reformos koreliacijos ryšys tarp akcizo pajamų ir akcizo pajamų už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus – stiprus (0.784), determinacijos koeficientas – 0.614. Kiti koeficientai, kaip iš 15 lentelės duomenų matome, sumažėjo nežymiai.

15 lentelė

Akcizo pajamų koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika

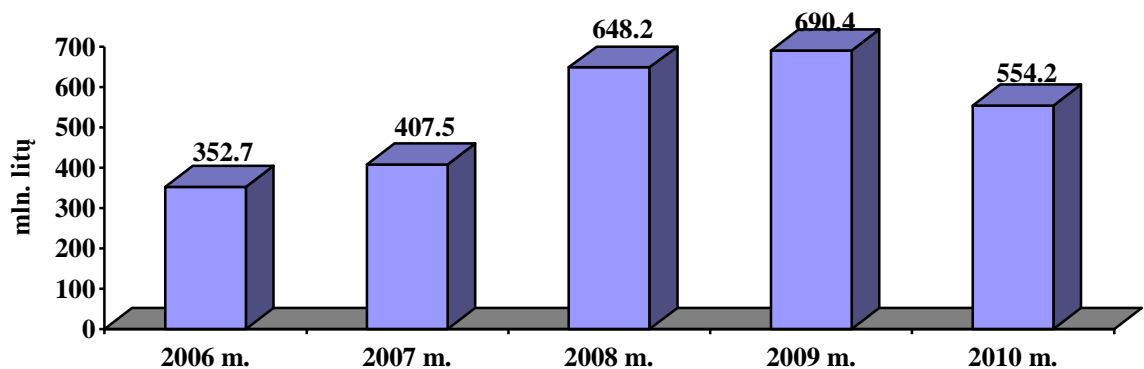
	Akcizo pajamos už apdorotą tabaką		Akcizo pajamos už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus		Akcizo pajamos už energetinius produktus	
	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2
iki mokesčių sistemos reformos	0.963	0.925	0.999	0.999	0.966	0.933
po mokesčių sistemos reformos	0.9475	0.8978	0.784	0.614	0.947	0.8972

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Akcizo pajamų už apdorotą tabaką dalis 2007 m. išaugo 15,54 procentinio punkto ir sudarė 14,53 proc. visų akcizo pajamų, gautų į valstybės biudžetą. 2007 m. padidėjęs tarifas sumažino cigarečių pardavimą apie 15–25 proc., o pajamų iš akcizo už apdorotą tabaką augimas sąlygojamas tik akcizo tarifo padidėjimu.

2008 m. pajamų iš akcizo už apdoroto tabako gaminius 59,07 proc. (240,7 mln. litų) augimas buvo pasiektas dėl tarifų šiai grupei padidinimo ir dėl pardavimo augimo.

Nuo 2008 m. kovo 1 d. cigarečių akcizo specifinio elemento tarifas padidintas iki 79 litų (buvo 66 litai), o vertybinio elemento tarifas – iki 20 proc. (buvo 15 proc.). Nepasikeitė cigarų (cigarėlių) ir rūkomojo tabako akcizų tarifai – 38 ir 111 litų už produkto kilogramą.

17 pav. Akcizo pajamos už apdorotą tabaką

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos, VMI duomenimis.

2010 m. akcizų už apdorotą tabaką buvo gauta 136,2 mln. litų mažiau nei 2009 m. Šių pajamų sumažėjimui įtakos turėjo ženkliai sumažėjęs cigarečių pardavimas. Iš 16 lentelės duomenų matome, kad 2010 m. cigarečių parduota 39,2 proc. mažiau nei 2009 m. 22 priede parodyta, kad sumažėjimą sąlygoja dideli kontrabandos mastai, tai paaiškėja iš Valstybės sienos apsaugos tarnybos pateiktų duomenų.

Statistikos departamento atlikto tabako vartojimo ir jo padarinių tyrimo 2007 m. duomenimis, 2005–2007 m. vieno 15 metų ir vyresnio gyventojų tabako gaminių cigaretėmis suvartojimas kasmet didėjo 1–2 proc., t. y. šalies gyventojų tabako gaminių cigaretėmis vartojimo augimo tempai nėra dideli. Todėl darytina prielaida, kad 2008 m. cigarečių pardavimo šuolis sąlygotas ne tiek gyventojų tabako gaminių vartojimo augimo, kiek atsiradusios galimybės pasinaudoti tabako gaminių skirtumu ES valstybėse narėse [36].

16 lentelė

2006–2010 m. cigarečių pardavimų dinamika

Metai	2006 (bazinis l.)	2007	2008	2009	2010
Rodiklis					
Cigarečių kiekis, tūkst. vnt.	5119445	4450140	5658391	4071583	2475825
Grandininis padidėjimo tempas, tūkst. vnt.		-669305	1208251	-1586808	-1595758
Bazinis padidėjimo tempas, tūkst. vnt.	0	-669305	538946	-1047862	-2643620
Grandininis padidėjimo tempas, proc.		-13.07	27.15	-28.04	-39.19
Bazinis padidėjimo tempas, proc.	0	-13.07	10.53	-20.47	-51.64

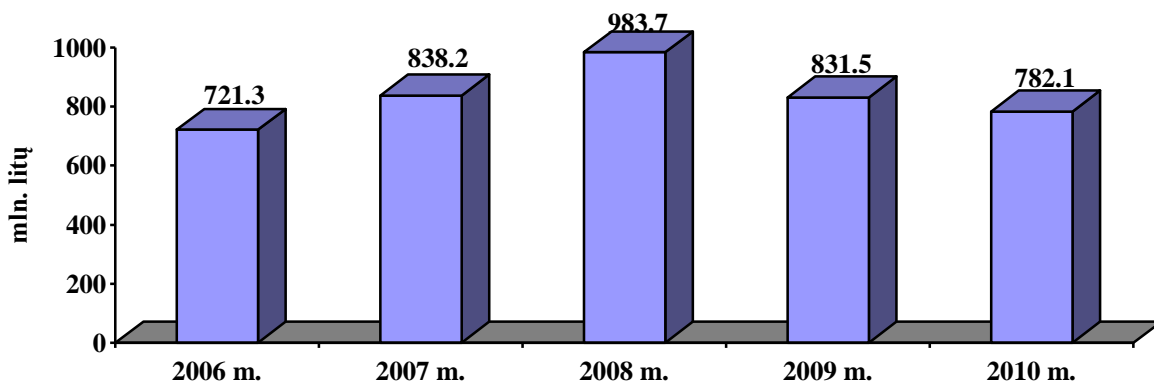
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis VMI duomenimis.

Vienas iš pagrindinių akcizo tabako gaminiams efektyvumą mažinančių veiksnių yra nelegalių gaminių išplitimas. Tai ne tik apsunkina sveikatos tikslų siekimą (nelegalūs gaminiai tokie pat žalingi ar net pavojingesni sveikatai), bet ir sukelia daugelį kitų problemų valstybei: didina korupciją, nusikalstamumo paplitimą, šešėlinę ekonomiką ir reikalauja didesnių valstybės institucijų resursų, skirtų kovai su juodąja rinka.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas iki mokesčių sistemos reformos (0.7241) ir determinacijos koeficientas (0.5244), įvertinantis minėtų rodiklių tarpusavio sąryšius, leidžia teigti, kad ryšys tarp cigarečių kiekio ir akcizo pajamų už apdorotą tabaką yra tiesioginis ir stiprus. Po mokesčių sistemos reformos šis koreliacinis ryšys – neigiamas (-0.11748) (16 priedas).

2005–2008 m. ekonomikai sparčiai augant, didėjant žmonių perkamajai galiai, nelegali rinka pradėjo mažėti, didėjo legalių cigarečių pardavimo apimtys. Nuo 2008 m. nelegali rinka vėl pradėjo plėstis. Ypač didelis nelegalios rinkos ir kontrabandos šuolis pastebėtas 2010 m., kai, smarkiai kritus legalių cigarečių pardavimui, nelegali rinka pasiekė 2004 m. lygį ir sudarė apie pusę visos cigarečių rinkos. Prie to prisidėjo tiek smarkiai Lietuvą paveikęs ekonomikos nuosmukis, tiek du kartus 2009 m. didinti akcizai cigaretėms ir augančios cigarečių kainos [36].

Akcizo pajamos už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus 2007 m. išaugo 16,21 procentinio punkto lyginant su 2006 m. ir sudarė 29,9 proc. visų VMI ir muitinės surinktų akcizų. Didžiausią – 75,3 proc. – dalį akcizo už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus sudarė akcizas už etilo alkoholį, kurio tarifas buvo didžiausias (3200 litų už vieną HPA). 2007 m. alkoholinių gėrimų gamintojų veikla buvo plėtojama dviem kryptimis – esamų pozicijų išlaikymu šalies rinkoje ir aktyvios plėtros į kitų šalių alkoholinių gėrimų rinkas vykdymu.

18 pav. **Akcizo pajamos už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos, VMI duomenimis.

2008 m. pajamų iš akcizo už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus 17,36 proc. (145,5 mln. litų) augimas pasiektas dėl tarifų šiai prekių grupei padidinimo.

Nuo 2008 m. sausio mėn. etilo alkoholio akcizo tarifas padidėjo iki 384 litų už vieną HPA (gryno etilo alkoholio hektolitras). Tarptautinių produktų akcizo tarifai, priklausomai nuo gėrimo stiprumo, pakilo iki 180 ir 276 litų už vieną HLT, vyno ir kitų fermentinių gėrimų – iki 48 ir 180 litų už vieną HLT.

2006–2010 m. etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų pardavimų dinamika

Rodiklis	Mato vienetas	Pateikta į šalies rinką				
		2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Stiprūs alkoholiniai gėrimai, perskaičiuoti į gryną etilo alkoholį	HPA	163475	209809	182089	122138	115181
Grandininis padidėjimo tempas, HPA			46334	-27720	-59951	-6957
Grandininis padidėjimo tempas, proc.			28.34	-13.21	-32.92	-5.70
Vynas ir kiti fermentuoti gėrimai	HLT	411469	554242	477262	380395	426444
Grandininis padidėjimo tempas, HLT			142773	-76980	-96867	46049
Grandininis padidėjimo tempas, proc.			34.70	-13.89	20.30	12.11
Tarpiniai produktai	HLT	137064	187608	182320	159808	180975
Grandininis padidėjimo tempas, HLT			50544	-5288	-22512	21167
Grandininis padidėjimo tempas, proc.			36.88	-2.82	-12.35	13.25
Alus natūrinis	HLT	2950941	3224618	3040888	2779754	2912667
Grandininis padidėjimo tempas, HLT			273677	-183730	-261134	132913
Grandininis padidėjimo tempas, proc.			9.27	-5.70	-8.59	4.78

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis VMI 2010 m. biudžeto pajamų surinkimo apžvalga.

2009 m. akcizo už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus surinkta 15,47 procentinio punkto mažiau nei 2008 m.

2010 m. pajamų iš akcizų už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus gauta 49,5 mln. litų mažiau nei 2009 m. ir 20,49 proc. mažiau nei 2008 m. Tam įtakos turėjo sumažėjęs etilo alkoholio pardavimas. Iš 17 lentelės duomenų matome, kad 2010 m. pastebėtos kitokios alkoholinių gėrimų vartojimo tendencijos: silpnesnių gėrimų pardavimas augo, o stipresnių mažėjo lyginant su 2009 m.

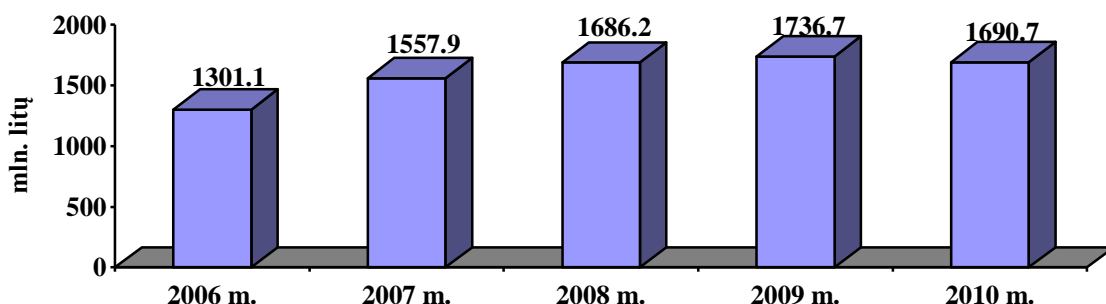
18 lentelėje parodyta, kad ryšys tarp tarpinių produktų ir akcizo pajamų už etilo alkoholį ir alkoholinius produktus iki reformos buvo stiprus (0.776), o po reformos – vidutinis (0.621). Remiantis gautais determinacijos koeficientais, galima teigti, kad tarpinių produktų kitimas akcizo pajamas už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus iki reformos paveikė 60,3 proc., po reformos – 38,6 proc.

Akcizo pajamų už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika

	Stiprūs alkoholiniai gėrimai, perskaičiuoti į gryną etilo alkoholį		Vynas ir kiti fermentuoti gėrimai		Tarpiniai produktai		Alus natūrinis	
	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2	R^2	r_{xy}	R^2	R^2
iki mokesčių sistemos reformos	0.341	0.116	0.404	0.163	0.776	0.603	0.262	0.069
po mokesčių sistemos reformos	0.355	0.126	0.388	0.150	0.621	0.386	0.272	0.074

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Akcizų pajamos už energetinius produktus visu analizuojamu laikotarpiu didėjo ir sudarė didžiausią į valstybės biudžetą surinktų akcizų dalį: 2006 m. – 54,8 proc., 2007 m. – 55,57 proc., 2008 m. – 50,27 proc., 2009 m. – 53,3 proc., 2010 m. – 55,7 proc. (19 pav.).

19 pav. Akcizų pajamos už energetinius produktus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos, VMI duomenimis.

Nuo 2004 m. visų rūšių degalų, apmokestinamų akcizu, pardavimo kiekiai augo vidutiniškai po 18–19 proc. kasmet. 2008 m. pajamų iš akcizo už energetinius produktus 8,24 proc. (128,3 mln. litų) augimas sąlygotas tik tarifų šiai prekių grupei padidinimo, nes akcizais apmokestinamų degalų apimtys, lyginant su 2007 m., buvo 1,4 proc. mažesnės.

2010 m. pajamų iš akcizų už energetinius produktus gauta 2,65 proc. mažiau nei 2009 m. Sumažėjimui įtakos turėjo, kaip matome 19 lentelėje, labiau sumažėjęs benzino pardavimas (23,64 proc.).

Dyzelinių degalų pardavimas 2010 m., lyginant su 2009 m., padidėjo 16,5 proc. Manoma, kad tam įtakos turėjo nuo 2009 m. rugpjūčio 1 d. sumažintas dyzelino akcizo tarifas.

Nuo 2009 m. sausio 1 d. padidinti energetinių produktų akcizų tarifai sumažino visų degalų rūšių pardavimą (19 lentelė).

19 lentelė

2006–2010 m. didmeninės prekybos akcizu apmokestinamais degalais pardavimų dinamika

Degalų rūšis	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2008 ir 2009 m. palyginimas		2010 m.	2010 ir 2009 m. palyginimas	
					+	-		+	-
					%			%	
Benzinas	358148	440828	427773	373134	-54639	-12.77	284929	-88205	-23.64
Dyzelinas, apmokestinamas akcizu	721250	931522	920727	695437	-225290	-24.47	810221	114784	16.50
Suskystintos naftos dujos, naudojamos kaip degalai	176611	153654	165572	132103	-33469	-20.21	117766	-14337	-10.85

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis VMI duomenimis.

Pagal didmeninėje prekyboje realizuotų degalų struktūrą labiausiai sumažėjo (23,64 proc.) pardavimas degalų, kurių didžiąją vartotojų dalį sudarė lengvųjų automobilių savininkai, t. y. benzino. Nuo 2010 m. kovo mėn. vidutinė vieno litro 95 markės benzino kaina viršijo 4 litus, t. y. vieno litro benzino markės 95A kaina sudarė ~ 0,5 proc. minimalaus mėnesinio atlyginimo (800 litų).

20 lentelėje matome, kad iki mokesčių sistemos reformos koreliacinis ryšys tarp benzino – stiprus (0.887), dyzelino – labai stiprus (0.929), o suskystintųjų naftos dujų – priešingas (-0.638).

20 lentelė

Akcizo pajamų už energetinius produktus koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika

	Benzinas		Dyzelinas, apmokestinamas akcizu		Suskystintosios naftos dujos, naudojamos kaip degalai transporto priemonėms	
	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2
iki mokesčių sistemos reformos	0.887	0.786	0.929	0.863	-0.638	0.407
po mokesčių sistemos reformos	-0.035	0.001	0.2	0.04	-0.7132	0.5086

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

Po mokesčių sistemos reformos, kaip matyti 20 lentelėje, labai pasikeitė koreliacijos ir determinacijos koeficientai: benzino – neigiamas (-0.035), dyzelino – silpnas (0.2), o suskystintųjų naftos dujų, kurios naudojamos kaip degalai transporto priemonėms, – stiprus priešingas (-0.7132).

Akcizų tarifų didinimas kaip vienas iš produktų kainų kilimo veiksnių daro tiesioginį poveikį legalios realizacijos mažėjimui ir, esant bendram ekonominiam nuosmukiui, neužtikrina planuojamų pajamų į valstybės biudžetą surinkimo.

Akcizų tarifų kėlimas, visapusiškai neįvertinant galimų pasekmių, iš dalies lemia legalios rinkos praradimą: didėjant atotrūkiui tarp legaliai ir nelegaliai realizuojamų prekių kainų, rinka užpildoma pigesnėmis nelegaliomis prekėmis, nelegalių prekių apyvarta užsiimantys asmenys užsitikrina prekių patekimo į rinką ir realizavimo kanalus [34].

Kitos neigiamos pasekmės, atsirandančios dėl legalios realizacijos mažėjimo, – mažėjant verslo apimtims, mažėja mokesčių surinkimas, auga nedarbas.

Akcizais apmokestinamų prekių realizacijai daro įtaką ir kiti veiksniai, tokie kaip gyventojų perkamosios galios mažėjimas, nelegali prekių apyvarta, visuomenėje vyraujantis pakantumas nelegalių prekių vartojimui ir didėjantis šių prekių prieinamumas.

Dėl nelegalios akcizais apmokestinamų prekių apyvartos ne tik negaunama pajamų į valstybės biudžetą, bet ir patiriama papildomų sąnaudų, susijusių su nelegalių prekių vartojimu: nelegalių degalų pirkėjai naudojami automobilių kelių infrastruktūra, nelegalių tabako ir alkoholio gaminių vartotojai naudojami sveikatos priežiūros paslaugomis.

Akcizai yra vienas iš nedaugelio valdžios įtakos veiksnių, nulemiančių naftos produktų kainą. Sunkmetis turėjo įtakos smukusiam vartojimui, tačiau įtakos turėjo ir dėl padidintų akcizų išaugusios kainos. Akcizų mažinimas sudarytų prielaidą naftos produktų kainos mažėjimui. Valdžios įtaka prekių kainoms turėtų būti kuo mažesnė, todėl akcizinėms prekėms taikomi akcizai turėtų būti lygūs ES direktyvomis reikalaujamiems minimumams. Būtina mažinti ne tik dyzelino, bet ir benzino, alkoholio akcizus.

2009 – 2010 m. aukštesni akcizai nepadidino biudžeto pajamų tiek, kiek tikėtasi, ir nesumažino šių prekių vartojimo – dalis legalaus vartojimo tiesiog tapo nelegalus.

Gyventojų pajamų mokesčių surinkimas į nacionalinį biudžetą 2009–2010 m., lyginant su 2008 m., sumažėjo. Tam įtakos turėjo sumažintas mokesčio tarifas iki 15 proc., sulėtėjęs vidutinio darbo užmokesčio augimas, išaugęs nedarbo lygis, padidėję GPM grąžinimai ir padidėjusi nepriemoka.

Susisteminus Lietuvos nacionalinio biudžeto statistinius duomenis, darytina išvada, kad pajamų iš pelno mokesčio surinkimą visų pirma lemia vidiniai veiksniai, t. y. apmokestinamas įmonės pelnas priklauso nuo jo apmokestinimą reglamentuojančių teisės aktų kaitos. Tiek pelno mokesčio tarifo kitimas, tiek įvairių lengvatų sukūrimas pelno mokesčio įplaukas į biudžetą paveikė mažėjimo 2009–2010 m. ir didėjimo 2006–2008 m. linkme.

Padidėjęs PVM tarifas nuo 2009 metų turėjo neigiamos įtakos įmonių konkurencingumui, sumažino vidaus prekių ir paslaugų paklausą, daugelis įmonių pristabdė savo veiklą, dalis įmonių perkėlė savo gamybą į tas šalis, kur mokesstinė aplinka yra patrauklesnė. Pakeltas PVM tarifas inicijavo gamybos, o kartu ir darbo vietų, mažėjimą, todėl išaugo nedarbo lygis, kai kurios įmonės, norėdamos išlikti rinkoje, buvo priverstos sukčiauti, todėl taip atsirado dar didesnė šešėlinė ekonomika.

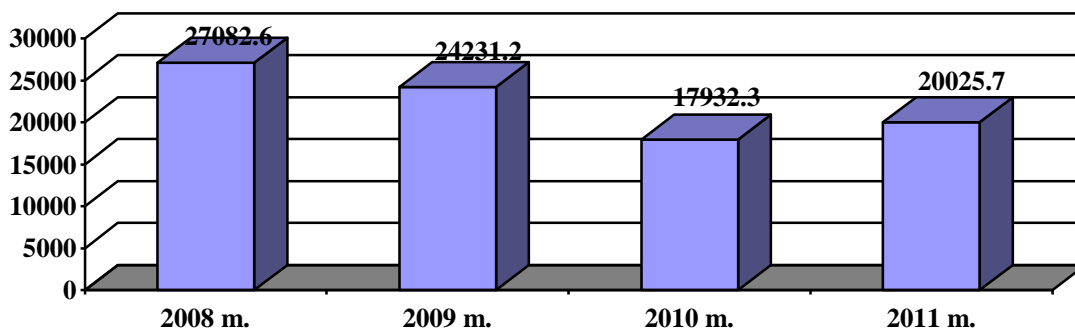
Padidinti akcizai alkoholiui, tabakui ir elektrai naudos biudžetui nedavė, nes prieš tai nebuvo išsamiai įvertinta, kokių neigiamų socialinių ir ekonominių pasekmių gali turėti tarifų keitimas.

Mokesčių keitimas turėtų būti ne valdžios eksperimentas, o nuosekli šalies konkurencingumą skatinanti mokesčių politika.

3. MOKESČIŲ SISTEMOS TOBULINIMAS

Darni šiuolaikinė Lietuvos mokesčių sistema, skatinanti sparčią ekonomikos raidą, užtikrinanti stabilias biudžetų pajamas, teisingą ir proporcingą mokesčių paskirstymą, teisingą konkurenciją, turi atitikti pagrindinius apmokestinimo principus: mokesčių mokėtojų lygybės (taikant mokesčių įstatymus, visi mokesčių mokėtojai dėl šių įstatymų nuostatų yra lygūs), teisingumo ir visuotinio privalomumo (mokesčius privalo mokėti visi mokesčių mokėtojai, laikydamiesi mokesčių įstatymų nustatytos tvarkos; nustatyti individualaus pobūdžio mokesčio lengvatas yra draudžiama; mokesčių administratorius, administruodamas mokesčius, privalo vadovautis protingumo kriterijais), apmokestinimo aiškumo (mokestinės prievolės turinys teisės aktuose turi būti aiškiai apibrėžtas).

2011 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė numato ekonomikos atsigavimą, bet mano, kad nedarbo lygis išliks gana aukštas ir sudarys 16,2 proc., tačiau numato 2 proc. darbo užmokesčio augimą. Tikisi, kad nacionalinio biudžeto pajamos padidės 11,67 proc. punkto lyginant su 2010 m. ir bus 20025,7 mln. Lt, neskaitant Europos Sąjungos ir kitos tarptautinės finansinės paramos (20 pav.).

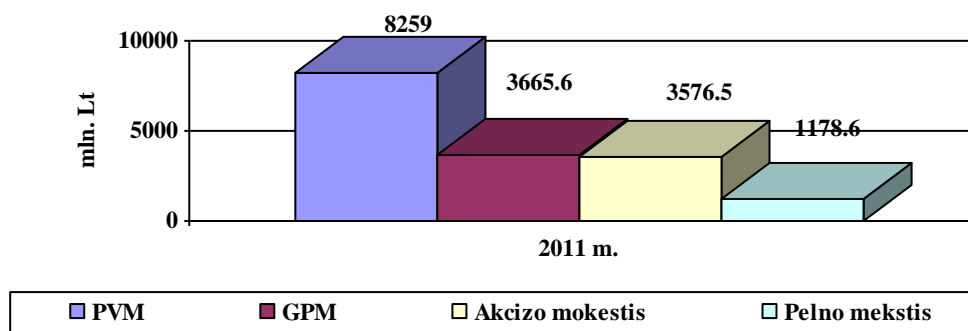
20 pav. Mokestinės nacionalinio biudžeto pajamos 2008–2011 m. (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos 2011 m. duomenimis.

2011 m. nacionalinio biudžeto pajamos suplanuotos įvertinus galimai nedeklaruotas, slėptas ar iš nusikalstamai vykdomos veiklos gautas pajamas, todėl ketinama surinkti maždaug 1 mlrd. litų papildomų pajamų iš keturių pagrindinių mokesčių lyginant su 2010 m.

Prognozuojama, kad iš pagrindinių mokesčių – pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, akcizo ir pelno – bus gauta apie 166679,7 mln. Lt, t. y. apie 83 proc. nacionalinio biudžeto pajamų (be ES ir kitos finansinės paramos) (21 pav.).

Planuojama PVM pajamų gauti 8259 mln. Lt ir kad jos sudarys apie 41,2 proc. visų valstybės biudžeto pajamų. Tikimasi gauti 13,23 proc. daugiau nei 2010 m., nes Finansų ministerija mano, kad vartojimas priartės prie 2006 m. lygio.

21 pav. 2011 m. PVM, GPM, akcizo, pelno mokesčio planuojamos pajamos (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos 2011 m. duomenimis.

Gyventojų pajamų mokesčio turėtų būti sumokėta 5,61 proc. punkto daugiau nei 2010 m. Planuojama, kad tai bus 3665,6 mln. litų (18,3 proc. visų nacionalinio biudžeto pajamų). Žadama surinkti daugiau dėl numatomo metinio darbo užmokesčio fondo rodiklių augimo. Prognozuojama, kad metinis darbo užmokesčio fondas 2011 m. augs 4,5 proc.

Akcizų 2011 m. biudžeto projekte suplanuota 3576,5 mln. litų (17,86 proc. visų nacionalinio biudžeto pajamų). Prognozė sudaryta tikintis, kad ženkliai pagerės šio mokesčio administravimas, padidės akcizais apmokestinamų prekių vartojimas.

Pelno mokesčio numatoma gauti 1178,6 mln. litų (5,89 proc. visų nacionalinio biudžeto pajamų). Prognozuojama, kad įmonės 2011 m. dirbs pelningiau. Manau, kad tokia prielaida yra klaidinga, nes nėra tikslų 2010 m. įmonių pelningumo duomenų. Kaip 2 dalyje matėme, labai smarkiai krito įmonių pelningumas 2009 m., tad vargu ar galima tikėtis, kad šie rodikliai taip sparčiai pagerės [27].

Kad mokesčių būtų surenkama į nacionalinį biudžetą daugiau, reikėtų pradėti ne nuo visuomenės nuomonės formavimo, kad kontrabanda ir šešėlinė ekonomika yra blogai, o nuo įvertinimo, kokia žala valstybei buvo padaryta 2008 m. pabaigoje iš pagrindų pakeitus daugumą mokesčių tarifų. Įvertinus visus neigiamus aspektus, reikėtų keisti mokesčių sistemą taip, kad sugrįžtų verslininkų, gyventojų, užsienio investuotojų pasitikėjimas mūsų šalimi. Reikėtų remtis kitų šalių praktika mokesčių sistemos srityje. Manytina, kad geresniam mokesčių surinkimui pasitarnautų progresiniai GPM ir pelno mokesčiai.

3.1. Gyventojų pajamų mokesčio tobulinimo galimybės

2010 metų spalio mėnesį prasidėjo diskusijos dėl profesinės sąjungos siūlymų didinti minimalią mėnesinę algą (MMA), tačiau sutarimo nepavyksta rasti. Siūlymui didinti minimalią algą ir neapmokestinamąjį pajamų dydį (NPD) pritaria Lietuvos pramoninkų konfederacija. Jos manymu,

nuo liepos minimalią algą reikia didinti 100 litų, iki 900 litų, o nuo 2012 m. sausio mėnesio – dar 100 litų, iki 1000 litų, o NPD turėtų išaugti atitinkamai iki 530 Lt ir 580 Lt. Tam nepritaria smulkiųjų verslininkų atstovai ir delsia pritarti mūsų valdžios atstovai.

Minimali mėnesinė alga Lietuvoje paskutinį kartą buvo didinta 2008 m. sausį iki 800 Lt. Per 2008–2010 m. 11 proc. išaugo maisto, vartojimo prekių ir paslaugų kainos, nuolat kilo šilumos ir energijos kainos, padidėjo nedarbo lygis, sumažėjo gyventojų pajamos. Tokia situacija darbo rinkoje ir pernelyg mažas minimalus atlygis neskatina nedirbančių socialinės paramos gavėjų dirbti. Lietuvoje MMA po Bulgarijos ir Rumunijos – mažiausia tarp Europos Sąjungos šalių. Minimali mėnesinė alga 2010 metais buvo: Latvijoje – 876 Lt, o nuo 2011 m. padidinta iki 986 Lt, Estijoje – 959 Lt, Lenkijoje – 1107 Lt, Jungtinėje Karalystėje – 3712 Lt, Belgijoje – 4789 Lt, Prancūzijoje – 4637 Lt, o turtingiausioje Europos Sąjungos šalyje Liuksemburge – 5806 Lt. Kaip matome, nuo Liuksemburgo atsilikame septynis kartus. 2010 metais minimalią mėnesinę algą didino Prancūzija, Lenkija, Portugalija, Slovėnija, Ispanija, Graikija ir kitos šalys (26 priedas).

Reikėtų pritarti Pramonininkų konfederacijos siūlymui didinti minimalią mėnesinę algą, nes tai gali motyvuoti bedarbius ieškoti darbo, taip pat didesnės pajamos paskatintų didesnę vartojimą, daugiau būtų surenkama ne tik GPM, bet ir kitų mokesčių.

Remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2010 m. spalio mėnesį MMA (800 litų) gavusių ar mažiau uždirbusių darbuotojų (be individualiųjų įmonių) skaičius – 168459. Daugiau nei pusė (59,7 proc., arba 100567) dirbo ne visą darbo dieną, o visą darbo dieną – 67892.

Kiek padidėtų biudžete GPM pajamų? Skaičiavimams naudoju darbuotojų (be individualiųjų įmonių), kurie dirbo visą darbo dieną, skaičių – 67892. Remdamasi 2011 m. Finansų ministerijos projekcija, planuoju, kad 2011 m. tokių darbuotojų bus 70194, o 2012 m. – 72005.

21 lentelė

Prognozuojamos GPM pajamos dėl MMA padidinimo

	GPM padidėjimas dėl padidinto MMA 1 darbuotojui (litais)	Darbo užmokesčio padidėjimas 1 darbuotojui dėl MMA ir NPD padidinimo (litais)
Nuo 2011 m. liepos 1 d. padidinus MMA iki 900 Lt, o NPD iki 530 Lt	6.00	85.00
2011 m. prognozuojamas darbuotojų skaičius	70194	70194
IŠ VISO:	2526984	35798940
Nuo 2012 m. sausio 1 d. padidinus MMA iki 1000 Lt, o NPD iki 580 Lt (lyginant su 2010 m. sausio 1 d. galiojusia MMA)	13.50	168.50
2012 m. prognozuojamas darbuotojų skaičius	72005	72005
IŠ VISO:	11664810	145594110

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Nuo 2012 m. padidinus nuo 800 iki 1000 Lt MMA, pajamų mokestis padidėtų 13,5 Lt nuo vieno darbuotojo, biudžetas gautų 11,66 mln. Lt daugiau nei kad būtų MMA 800 Lt.

Tad pagal pateiktą siūlymą padidinus MMA nuo 2011 m. liepos mėn. iki 900 Lt pajamų mokesčio būtų 6 Lt nuo vieno darbuotojo, o biudžetas GPM pajamų gautų 2,53 mln. Lt.

Pakėlus minimalią mėnesinę algą, biudžetas gautų 14,2 mln. Lt GPM pajamų daugiau. Dėl statistinių duomenų stokos skaičiavimai paremti tik esamu darbuotojų skaičiumi neįtraukiant individualiosiose įmonėse dirbančių darbuotojų ir ne visą darbo dieną dirbančių darbuotojų, kurių valandinis atlygis yra MMA, todėl GPM pajamos turėtų dar ženkliau padidėti. Daugiau kaip pusė darbuotojų, gaunančių MMA ir mažiau, dirba ne visą darbo laiką, bet dėl duomenų stokos tiksliai apskaičiuoti, kiek jų uždirba tik minimalų valandinį atlygį, negalima, o ir 12 paveiksle matome, kad vidutinis darbo užmokestis 2009 m. individualiosiose įmonėse yra tik 864,1 Lt, todėl galima prielaida, kad GPM pajamos dėl MMA padidinimo ženkliai išaugs nuo individualiųjų įmonių mokamo darbo užmokesčio.

Viena iš mokesčių sistemos tobulinimo galimybių galėtų būti taikomi progresiniai mokesčiai.

Progresiniai mokesčiai – tai tokie mokesčiai, kai pajamoms apmokestinti taikomas daugiau kaip vienas tarifas. Pajamos suskirstomos laipteliais, ir kiekvienam aukštesniam pajamų laipteliui taikomas didesnis mokesčio tarifas [38].

Daugelyje šalių progresiniai mokesčiai įvesti jau seniai, kai kuriose – XX amžiaus viduryje. Lietuvoje progresinių mokesčių sistema galiojo iki 1996-ųjų, bet didelė infliacija ją sunaikino, o tuometinė valdžia sistemos neatnaujino. Progresinių mokesčių tikslas – sumažinti atskirtį tarp mažas ir dideles pajamas gaunančių žmonių, dalį mokesčių naštos perkelti ant daug pajamų ir pelno gaunančių asmenų, padidinti valstybės pajamas. Daugelyje Europos Sąjungos šalių taikomas progresinis pajamų apmokestinimas. Išimtis – tik Slovakija, Rumunija, Estija, Latvija ir Lietuva. Progresinis pajamų apmokestinimas taikomas taip pat JAV, Kanadoje, Australijoje, Norvegijoje ir kitose ne Europos Sąjungos šalyse. Prancūzijoje gyventojų darbo pajamoms taikomi net 7 tarifai, nuo 0 iki 45,8, Austrijoje – 6 tarifai, nuo 0 iki 50, Norvegijoje – 4 tarifai, nuo 8 iki 33, Anglijoje ir Vengrijoje – 3 tarifai, nuo 10 iki 40 procentų, ir t. t. Tarptautinis valiutos fondas irgi rekomenduoja Lietuvai pereiti prie progresinės mokesčių sistemos [44].

Įvedus progresinius GPM tarifus, valstybės gaunamų pajamų dydis didėtų, ką rodo 22 lentelės duomenys. Gyventojai, gaunantys darbo pajamų iki 650 Lt, gyventojų pajamų mokesčio nemokėtų ir jų gaunamos pajamos padidėtų 27 Lt, o gaunantiems nuo 651 iki 1000 Lt GPM sumažėtų nuo 85 Lt iki 35 Lt. 30,19 proc. mažiau GPM sumokėtų tie, kurie gauna nuo 1001 iki 2000 Lt. Gyventojai, kurie per mėnesį uždirbtų nuo 3001 iki 4000 Lt, GPM turėtų mokėti 24 proc., o tie, kurių darbo pajamos viršytų 6001 Lt, GPM turėtų mokėti 35 proc. Septyniolikoje Europos Sąjungos šalių didžiausias gyventojų pajamų mokesčio tarifas viršija 35 proc., todėl manytina, kad šis siūlomas 35 proc. tarifas nėra didelis lyginant su kitomis ES šalimis. Įvedus siūlomus progresinių mokesčių

tarifus, pajamų mokestis sumažėtų gyventojams, gaunantiems pajamų iki 3000 Lt, ir padidėtų gaunantiems daugiau kaip 3000 litų per mėnesį.

22 lentelė

Gyventojų pajamų mokestis (progresinis)

Bruto darbo užmokestis (Lt)	Tarifas (proc.) pajamų daliai	Mokesčio suma (Lt)	Mokesčio suma (Lt)*	Pokytis +/-
iki 650	0		27	-27
nuo 651 iki 1000	10	35	85	-50
nuo 1001 iki 2000	15	185	265	-80
nuo 2001 iki 3000	20	385	445	-60
nuo 3001 iki 4000	24	625	600	25
nuo 4001 iki 5000	28	905	750	155
nuo 5001 iki 6000	30	1205	900	305
nuo 6001 iki 10 000	35	2605	1500	1105
iki 20 000	35	6105	3000	3105
iki 50 000	35	16605	7500	9105

*Kai taikoma 470 Lt neapmokestinama pajamų dalis, o kita pajamų dalis apmokestinama 15 procentų tarifu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis finansų analitiko P. Naviko projektu dėl progresinių mokesčių.

Jei Vyriausybė nuo 2012 m. įvestų progresinius mokesčius gyventojų pajamoms pagal siūlomą finansų analitiko P. Naviko projektą, tai, kaip matome iš 23 lentelės duomenų esant tokiam vidutiniam bruto darbo užmokesčiui ir vidutiniam darbuotojų skaičiui, šio mokesčio įplaukos, darytina prielaida, išliktų tokios pat arba nežymiai didesnės. Dėl statistinių duomenų stokos skaičiavimai atlikti neįvertinus didžiausią darbo užmokestį (daugiau kaip 10 000 Lt) gaunančių darbuotojų ir nėra pritaikytas papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis (PNPD) gyventojams, auginantiems vaikus iki 18 metų.

23 lentelė

GPM pajamų palyginimai taikant proporcinį ir progresinį GPM tarifą 2012 m.

Vidutinis bruto darbo užmokesčio dydis 2012 m. (litais)	Visą darbo laiką dirbsiančių darbuotojų skaičius* šalies ūkyje 2012 m.	Mokesčio suma (litais)**	Mokesčio suma taikant progresinius mokesčio tarifus (litais)	Skirtumas (3 - 4) +/-
1	2	3	4	5
1000	72006	4.54	2.52	2.02
1000	90944	5.73	3.18	2.55
1220	83141	8.53	5.65	2.88
1497	95226	14.52	10.43	4.09
1941	132446	30.78	23.33	7.45
2496	98201	32.63	27.91	4.72
3050	73579	31.79	29.21	2.58
3605	47365	25.19	25.11	0.08
4437	45271	30.13	33.83	-3.70
5546	19098	15.89	20.41	-4.52
6933	12183	12.67	18.66	-5.99
9428	8206	11.61	19.73	-8.12
IŠ VISO:	77766	224.01	219.97	4.04

* be individualiųjų įmonių

**Kai MMA – 1000 Lt ir taikomas 580 Lt neapmokestinama pajamų dalis, o kita pajamų dalis apmokestinama 15 procentų tarifu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis finansų analitiko P. Naviko projektu dėl progresinių mokesčių.

2012 m. vidutinis bruto darbo užmokestis ir visą darbo laiką dirbsiančių darbuotojų skaičius šalies ūkyje apskaičiuotas remiantis Vyriausybės 2011–2014 m. projekcija „Darbo rinka, darbo užmokestis ir kainos“. Vyriausybė planuoja, kad vidutinis bruto darbo užmokestis didės 10,92 proc., o vidutinis visą darbo laiką dirbančių darbuotojų skaičius šalies ūkyje – 6,06 proc. punkto lyginant su 2010 m.

Čia buvo pateiktas vienas iš siūlomų progresinių mokesčių modelių, tačiau Vyriausybė turėtų sukurti tokį modelį, kuris Lietuvoje leistų išlaikyti geriausius specialistus. Mūsų šalyje darbo apmokėjimo sąlygos neturėtų būti blogesnės už kitose Europos Sąjungos šalyse esančias darbo apmokestinimo sistemas.

Reikėtų sudaryti tokias darbo sąlygas, kad Lietuva galėtų pritraukti kvalifikuotos darbo jėgos, o tai paskatintų lietuvius, dirbančius kitose šalyse, sugrįžti ir dirbti savo krašte. Todėl mokesčių sistema turėtų būti sukurta taip, kad būtų naudinga investuoti į efektyvias gamybos priemones, novatoriškų idėjų skatinimą ir žmogiškąjį potencialą.

Nuo 2011 m. liepos minimalią algą reikia didinti 100 litų, iki 900 litų, o nuo 2012 m. sausio mėnesio – dar 100 litų, iki 1000 litų, o NPD turėtų išaugti atitinkamai iki 530 Lt ir 580 Lt.

Šiuo metu Lietuvoje socialinė atskirtis yra per didelė, todėl progresinių mokesčių įvedimas būtų tikslingas.

Didesniu GPM tarifu turėtų būti apmokestinti didesnes pajamas gaunantys gyventojai, tačiau nustatant pajamų dydį, nuo kurių būtų mokamas GPM procentas, turėtų būti adekvatus kitose ES šalyse gaunamoms pajamoms.

3.2. Pelno mokesčio tobulinimo galimybės

Kitaip vertintinas progresinis pelno mokestis. Prekių gamybos ir paslaugų teikimo procese dalyvauja kapitalas ir žmonės. Sąveikaujant kapitalui ir darbui sukuriama pridėtinė vertė. Ją paskirsto kapitalo savininkas – darbdavys – sau ir darbuotojams. 2007 metais 43,5 proc. pridėtinės vertės atiteko darbuotojams darbo užmokesčiu ir socialinio draudimo bei sveikatos draudimo įmokomis, o likusi dalis – 56,5 proc. – kapitalo savininkams. Nėra lygybės tarp pridėtinės vertės gamintojų, ir valstybė beveik nereguliuoja pridėtinės vertės pasidalijimo proceso. Taigi manytina, kad yra moralinė teisė pelnui taikyti progresinius mokesčio tarifus, kurie nors kiek atkurtų teisingumą tarp darbdavių ir darbuotojų [44].

Progresinius pelno mokesčio tarifus taiko didžioji dalis ES šalių. Pavyzdžiui, vidutiniškai pelnas apmokestinamas Prancūzijoje ir Belgijoje – 34 proc., Italijoje, Ispanijoje, Anglijoje, Vokietijoje, Danijoje – 30 proc., Švedijoje – 26,3 proc. tarifu.

Įmonėms, uždirbančioms per metus iki 50 tūkst. Lt pelno, mokestis sumažėtų nuo 15 iki 5 proc., gaunančioms iki 100 tūkst. Lt – nuo 15 iki 10 proc. Bendrovės, kurios per metus uždirba 0,5 milijono litų, turėtų mokėti 20 proc., kurios uždirba 1 mln. Lt – 22,5 proc., kurios 2 milijonus litų – 24,7 proc., kurios 5 milijonus litų – 28 proc., o kurios 7 milijonus litų – 30 proc. pelno mokestį.

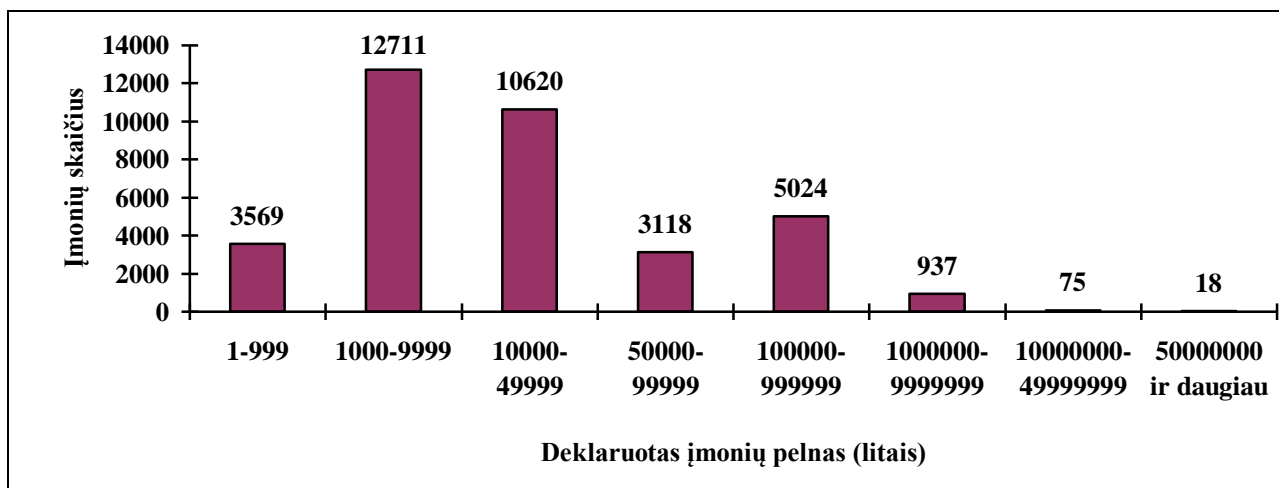
24 lentelė

Pelno mokestis (progresinis)

Pelnas (Lt)	Tarifas (proc.) pelno daliai	Tarifas (proc.) visam pelnui	Proporcinis tarifas (proc.)
iki 25000	0	0,0	15
nuo 25001 iki 50000	10	5,0	15
nuo 50001 iki 100000	15	10,0	15
nuo 100001 iki 200000	20	15,0	15
nuo 200001 iki 500000	23	20,0	15
nuo 500001 iki 1000000	25	22,5	15
nuo 1000001 iki 2000000	27	24,7	15
nuo 2000001 iki 5000000	30	27,9	15
nuo 5000001 iki 7000000	35	30,0	15
daugiau kaip 7000001	35	30,0	15

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis finansų analitiko P. Naviko projektu dėl progresinių mokesčių

Remiantis VMI duomenimis iš 101395 pateikusių metines pelno mokesčio deklaracijas (formas PLN204, PLN204A, PLN204N, PLN204U) už 2009 m., 36072 (22 pav.) mokesčių mokėtojai deklaravo uždirbę bent 1 Lt pelno.

22 pav. Įmonių pasiskirstymas pagal 2009 m. deklaruotą pelną

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis VMI duomenimis.

Pelną 2009 m. deklaravo tik 35,58 proc. įmonių iš 101395, tačiau, remiantis Statistikos departamento duomenimis, veikiančių ūkio subjektų skaičius 2009 m. pabaigoje – 83202, todėl tikslesnis skaičius, apibūdinantis įmones, kurios uždirbo bent 1 Lt pelno, – 43,35 proc. Daugiausia įmonių (12711, 35,24 proc.) deklaravo, kad uždirbo pelno nuo 1000 iki 9999 Lt, ir 10620 (29,44 proc.) įmonių – nuo 10000 iki 49999 Lt.

Jei darytume prielaidą, kad šie 36072 mokesčių mokėtojai vidutiniškai būtų deklaravę pelną taip, kaip pateikta 25 lentelėje, tai dėl taikyto progresinio mokesčio į nacionalinį biudžetą 1398,45 mln. Lt būtų įplaukę daugiau pelno mokesčio, nei kad taikant dabar galiojantį 15 proc. tarifą.

25 lentelė

Progresinio mokesčio pelnui palyginimas

Įmonių skaičius	Pelnas	Progresinis pelno mokesčio tarifas	Progresinio pelno mokesčio suma mln. Lt	Pelno mokesčio suma mln. Lt (taikant 15 proc.)	Skirtumas pelno mokesčio mln. Lt
3569	500	0	0	0.27	-0.27
12711	5500	0	0	10.49	-10.49
10620	30 000	5	15.93	47.79	-31.86
3118	75 000	10	23.39	35.08	-11.69
5024	550 000	22.5	621.72	414.48	207.24
937	5 500 000	30	1546.05	773.03	773.02
75	30 000 000	30	675	337.5	337.5
18	50 000 000	30	270	135	135
37072			3152.09	1753.64	1398.45

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Skaičiavimai atlikti darant prielaidą, kad visos įmonės turi mokėti standartinį 15 proc. pelno mokesčio tarifą. Remdamiesi skaičiavimais, pateiktais 25 lentelėje, galime teigti, kad jei būtų taikomi progresiniai tarifai, tai pelno mokesčio pajamos ženkliai padidėtų.

Manytina, kad progresinių mokesčių įvedimas prisidėtų prie smulkiojo ir vidutinio verslo skaidrėjimo, nes įmonės, gaunančios pelno iki 25000 Lt, to mokesčio visai nemokėtų, o gaunančios 100 000 Lt, mokėtų 10 proc., t. y. 5 proc. punktais mažiau nei dabar yra. Taip pat reikėtų supaprastinti mokesčių sistemą naikinant mokestines lengvatas.

Pelno mokesčio tarifas Lietuvoje yra vienas iš mažiausių Europos Sąjungoje. Toks tarifas taikomas ir užsienio investuotojų uždirbtam pelnui šalyje. Be to, investuotojai pelno mokestį moka ir valstybei, kurioje jie įregistruoti pagal tos šalies tarifą. Kadangi kitose ES šalyse tarifai yra gerokai didesni, todėl investuotojai pelno mokesčio skirtumą sumoka savo valstybei.

Progresinių mokesčių įvedimas pelnui suvienodintų sąlygas investuotojams, ir daugiau pelno mokesčio liktų mūsų nacionaliniame biudžete, o ne iškeliautų į kitą šalį. Manytina, kad tokių mokesčių įvedimas prisidėtų prie smulkiojo ir vidutinio verslo skaidrėjimo

3.3. PVM ir akcizų tobulinimo galimybės

Prasidėjus neramumams arabų kraštuose, sparčiai pradėjo kilti naftos produktų kainos. Lietuvos degalinėse kiekvieną dieną didėjančios degalų kainos įrodo, kad jas nulemia ne tik pasaulinės rinkos tendencijos, bet ir valdžios sprendimai, vietinės rinkos specifika. Brangstantys degalai gniuždo mūsų šalies ūkio atsigavimą. Gyventojų pajamos nedidėja, o degalų brangimas daro įtaką ir kitų

prekių kainoms, todėl šiemet vargu ar bus didesnis vidaus vartojimas, kaip tikisi Finansų ministerija. Toks kainų didėjimas labiausiai paveiks mažas pajamas gaunančius žmones.

Lietuvoje didžiausią įtaką, be pasaulinės naftos kainos pokyčių, benzino kainai daro mokesčiai valstybei (55 proc. visos kainos) ir didmenininko – naftos perdirbimo įmonės „Orlen Lietuva“ – kainodara.

Kaip matome iš šiandieninės situacijos, Vyriausybė nenaudoja jokių svertų, kad bent kiek sumažintų degalų kainų kilimą. Vyriausybė nesiderėjo su ES, panaikino lengvatas degalų biopriedams, o didmeninėje degalų rinkoje didesnei konkurencijai trukdo Privalomojo degalų rezervo kaupimo įstatymas, taip pat nesvarstoma galimybė bent laikinai sumažinti akcizą.

Degalų brangimas kenkia Lietuvos ekonomikai, nes gyventojai priversti daugiau išlaidų skirti degalams ir mažiau kitoms prekėms. Todėl tokia padėtis mažina ūkio augimą, nes kitiems prekių gamintojams lieka mažiau pajamų. Įmonės į galutinę prekių kainą perkelia padidėjusias degalų sąnaudas, o tai nulemia papildomą vidaus prekių vartojimo sumažėjimą.

Lietuvai įstojus į ES, buvo numatyti pereinamieji laikotarpiai, kurių metu gali būti taikomi sumažinti akcizų tarifai tam tikroms prekių grupėms. Laikotarpiui pasibaigus, turi būti pasiekti ES nustatyti tarifų dydžiai. Tokie laikotarpiai yra numatyti cigaretėms ir energetiniams produktams: gazoliui, žibalui, bešviniam benzinui, elektros energijai, akmens anglims, koksui ir lignitui, orimulsijai.

Nuo 2004 m. iki 2008 m. buvo pasinaudota pereinamojo laikotarpio suteiktomis galimybėmis apmokestinant akcizais benzina, žibala ir gazolius. Po naktinės mokesčių reformos nuo 2009 m. sausio 1 d. šioms prekėms buvo pradėti taikyti akcizų tarifai, didesni ir viršijantys (benzinui) nustatytus taikyti po pereinamojo laikotarpio pabaigos (26 lentelė) [34].

26 lentelė

Akcizų tarifų taikymas Lietuvoje

Prekė	Numatytas pereinamasis laikotarpis	Leidžiamas taikyti tarifas pagal ES direktyvas (Lt/1000 l)	Pradėtas Lietuvoje taikyti didesnis tarifas		Kiek anksčiau tarifas pradėtas taikyti Lietuvoje (metais)	Kiek didesnis tarifas pradėtas taikyti Lietuvoje (proc.)
			Data	tarifas (Lt/1000 l)		
Variklių benzinai (bešvinis)	Iki 2011-01-01	1116	2009-01-01	1500	2	34
	Nuo 2011-01-01	1240	2010-01-01			
Žibalai	Iki 2011-01-01	947	2009-01-01	1140	4	20
	Iki 2013-01-01	1043				
	Nuo 2013-01-01	1140				
Gazoliai	Iki 2011-01-01	947	2009-01-01	1140*	4	20
	Iki 2013-01-01	1043				
	Nuo 2013-01-01	1140				

* Akcizų tarifas gazolinams 2009-08-01 buvo sumažintas iki 947 Lt/1000 l.

Šaltinis: Valstybės audito ataskaita, 2010 m.

26 lentelėje matome, kad Lietuva galėjo pasinaudoti ES direktyvose numatytu perėjimo laikotarpiu ir benzinui taikyti mažesnę akcizo tarifą, t. y. jį galėjo sumažinti nuo 1500 Lt už 1000 l iki 1240 Lt. Taip pat matome, kad Vyriausybė nepasinaudojo 2009 m. galimybe taikyti benzinui mažesnę akcizo tarifą, kuris galėjo būti 1116 Lt už 1000 l.

2008 m. gruodžio mėnesį A 95 benziną vidutiniškai kainavo 2,69 Lt/l, o nuo 2009 m. sausio mėn. padidinus akcizą ir PVM tarifą jo kaina šoktelėjo iki 3,22 Lt/l. Kaina padidėjo 19,7 proc. punkto.

Palyginus 2009 m. vidutinę mažmeninę benzino A 95 kainą su 2008 m. vidutine mažmenine gruodžio mėnesio kaina, ji padidėjo 31,97 proc. Benzino A 95 kainos didėjimui įtakos turėjo vidutiniškai 38,78 proc. padidinti mokesčiai, t. y. akcizo ir PVM, o kylančios naftos kainos benzino kainos didėjimą lėmė vidutiniškai 26,23 proc. Išvada: didžiausią įtaką 2009 m. benzino A 95 kilimui turėjo padidinti mokesčiai. 2010 m. situacija pasikeitė, ir benzino kaina, lyginant su 2009 m. vidutine mažmenine kaina, pakilo 15,21 proc. Dėl padidinto akcizo benzino kaina padidėjo 9,95 proc., o dėl kylančių naftos kainų – 22,08 proc. (25 priedas).

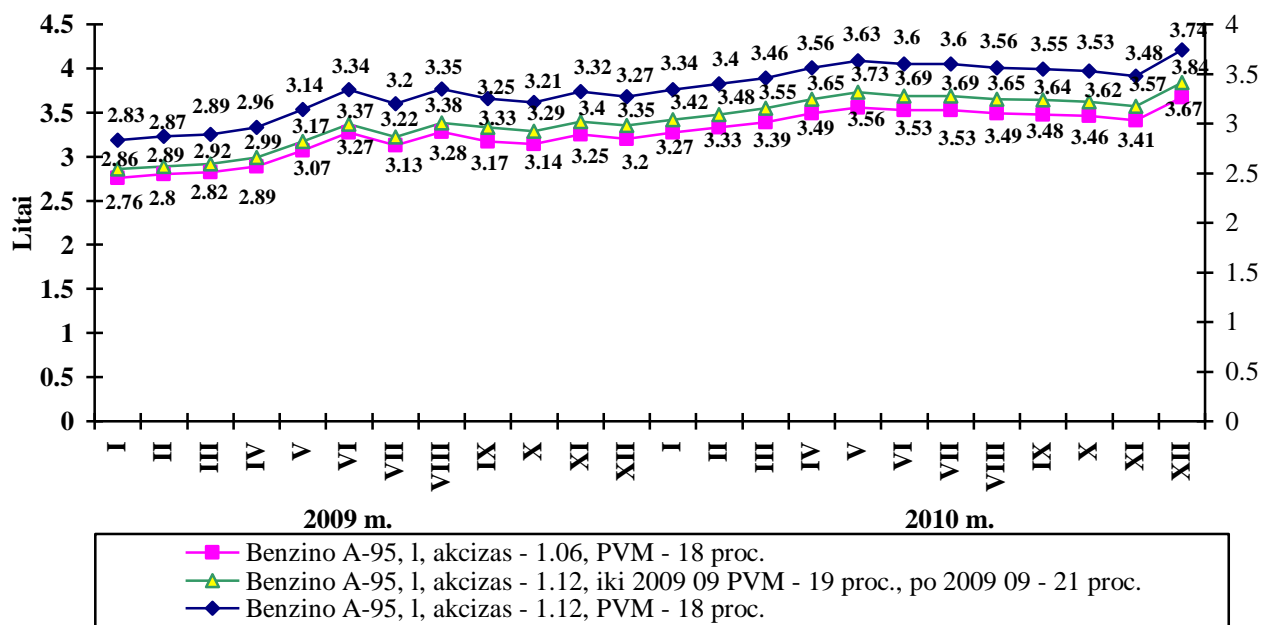
Tačiau, kaip matome, mokesčiai labai veikia benzino kainą, todėl Vyriausybei reikėjo taikyti mažesnius tarifus.

Kokios benzino A 95 kainos galėjo būti, jei Lietuvos Vyriausybė būtų palikusi galioti 2008 m. akcizo ir PVM tarifus, taip pat kokios kainos būtų buvusios, jei Vyriausybė būtų pasinaudojusi ES direktyvose numatytu perėjimo laikotarpiu ir taikiusi 1116 Lt/1000 l akcizo ir 18 proc. PVM tarifą, taip pat kokios kainos galėjo būti darant prielaidą, kad akcizas 1116 Lt/1000 l ir PVM tarifas toks, koks galiojo 2009–2010 m.? (23 pav.) Skaičiavimai atlikti remiantis Statistikos departamento duomenimis, prie benzino A 95 kainos pridėdant akcizą ir PVM tarifą.

23 paveiksle matome, kad populiarinio benzino A 95 kainos būtų mažiausios, jei būtų išlikęs 2008 m. galiojęs akcizas ir nebūtų padidintas PVM tarifas iki 21 proc. 2010 m. gruodžio mėnesį būtų kainavęs 3,67 Lt (14,65 proc. mažiau nei buvo 2010 m. gruodį).

Jei Vyriausybė būtų taikiusi ES direktyvose leidžiamą minimalų tarifą 1116 Lt/1000 l, tai benzino kaina būtų nesiekusi 4 Lt ir būtų mažesnė 10,7 proc. (25 priedas), nei buvo 2010 m. gruodžio mėnesį.

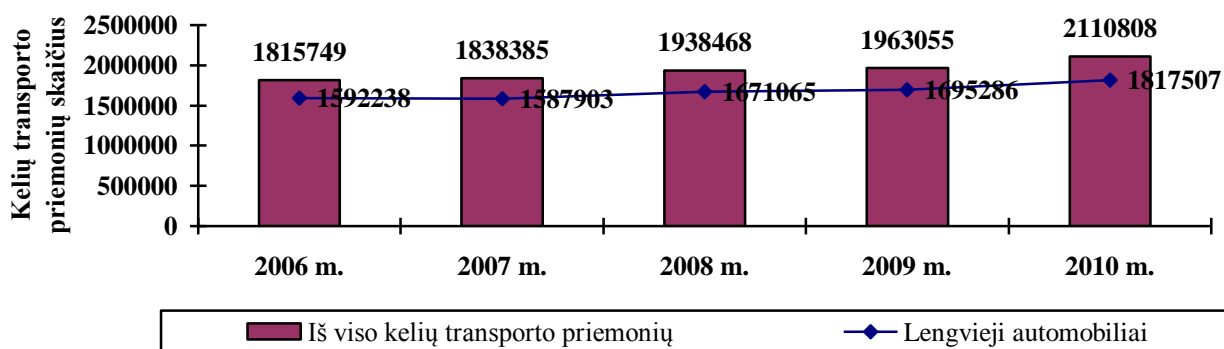
Mažesnės benzino kainos reiškia didesnę vartojimą, todėl galima daryti prielaidą, kad benzino būtų pilamasi Lietuvos degalinėse daugiau ir mažiau naudojama kontrabandinių degalų. Todėl dėl didesnio suvartojamo benzino A 95 kiekio akcizo ir PVM pajamų būtų surinkta daugiau į nacionalinį biudžetą.

23 pav. Mažmeninės degalų vidutinės kainos 2009–2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

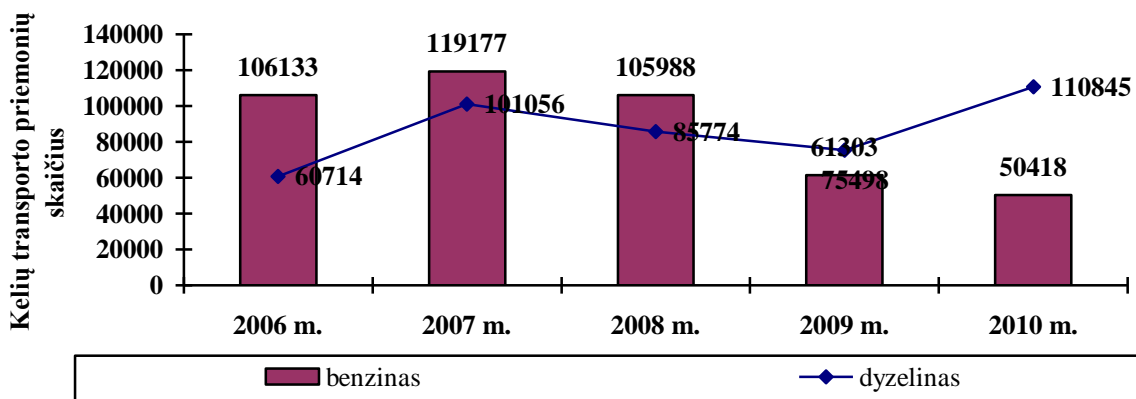
Sunku nustatyti, koks yra legaliai ir nelegaliai įvežamų degalų mastas iš valstybių, kurios taiko mažesnius akcizų tarifus. Įvežami degalai iš Rusijos ir Baltarusijos labai sumažino benzino pardavimą. Remiantis Statistikos departamento ir valstybės įmonės „Regitra“ duomenimis, Lietuvoje 2006–2010 m. kelių transporto priemonių skaičius didėjo (24 pav.), todėl degalų pardavimas turėjo irgi didėti, tačiau benzino pardavimo apimtys krito labai ryškiai. Manau, labiausiai tam įtakos turėjo didžiulė pasiūla degalų, masiškai gabenamų iš kaimyninių šalių, o kita priežastis ta, kad nuo 2009-ųjų padidinus benzino akcizo mokestį Lietuvoje sumažėjo šiais degalais varomų automobilių (25 pav.).

24 pav. Kelių transporto priemonių skaičius 2006–2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir valstybės įmonės „Regitra“ duomenimis.

2006–2008 m. benzinu varomu kelių transporto priemonių užregistruota daugiau nei dyzelinių, o nuo 2009 m. situacija kelių transporto priemonių rinkoje ženkliai pradėjo keistis, ir 2010 m. dyzelinu varomų kelių transporto priemonių užregistruota 2,2 karto daugiau nei benzinių. Kaip matome 25 paveiksle, benzinu varomų transporto priemonių skaičius nuo 2009 m. mažėjo ir, lyginant 2006 m. su 2010 m., sumažėjo 52,5 proc. punkto.

25 pav. **Pirmą kartą Lietuvoje užregistruotų kelių transporto priemonių skaičius pagal naudojamus degalus 2006–2010 m.**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Taigi, pasinaudodami tiesinio trendo komponente, remdamiesi prielaida, kad degalų pardavimas turėjo didėti dėl kasmet augančio kelių transporto priemonių skaičiaus, numatome, kad benzino 2009 m. turėjo būti parduota 49707 t, o 2010 m. – 151837 t daugiau nei kad buvo parduota.

27 lentelė

Duomenys trendo koeficientams skaičiuoti

t	Y _t	tY _t	t ²
1	358148	358148	1
2	440828	881656	4
3	427773	1283319	9
6	1226749	2523123	14

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Suradę koeficientus naudodami statistines EXCEL funkcijas INTERCEPT ir SLOPE gavome trendo lygtį: $T_t = 367141.3 + 13925 t$.

Remdamiesi šia trendo lygtimi gauname 2009 ir 2010 m. trendo projektus T:

$$T_4 = 367141.3 + 13925 (4) = 422841,$$

$$T_5 = 367141.3 + 13925 (5) = 436766.$$

Jei Vyriausybė būtų palikusi galioti akcizo tarifą 1,06 Lt/l ir PVM tarifą 18 proc., tai iš viso mokesčių būtų surinkusi 2,62 proc. mažiau, nei surinko dabar dėl padidinto akcizo ir PVM tarifo, bet dėl parduoto didesnio kiekio į biudžetą mokesčių būtų įplaukę daugiau nei 2008 m.

Benzino pardavimų įvertinimas

	2009 m. mokesčių pajamos mln. Lt/l	2010 m. mokesčių pajamos mln. Lt/l	2009 m. projekto mokesčių pajamos mln. Lt/l (akcizas 1,06 Lt/l, PVM – 18 %)	2010 m. projekto mokesčių pajamos mln. Lt/l (akcizas 1,06 Lt/l, PVM – 18 %)	2009 m. projekto mokesčių pajamos mln. Lt/l (akcizas 1,12 Lt/l, PVM – 18 %)	2010 m. projekto mokesčių pajamos mln. Lt/l (akcizas 1,12 Lt/l, PVM – 18 %)
Gauta akcizo pajamų	400.19	320.55	336.16	347.23	355.19	366.88
Gauta PVM pajamų	162.31	151.72	149.05	175.25	152.22	176.62
Iš viso:	562.5	472.27	485.21	522.48	507.41	543.50
Iš viso mokesčių:	1034.77		1007.69		1050.91	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Remiantis skaičiavimais, kurie pateikti 28 lentelėje, galime daryti prielaidą, kad Vyriausybei nuo 2009 m. padidinus akcizo tarifą iki 1,12 Lt/l, nes tokį privaloma taikyti pagal ES direktyvas, ir palikus galioti 18 proc. PVM tarifą, iš viso mokesčių per 2008–2009 m. būtų gauta 16,14 mln. Lt daugiau nei dabar surinko esant akcizui 1,5 Lt/l ir PVM 21 proc. tarifui.

Iš 2 darbo dalies 19 lentelės duomenų matome, kad benzino pardavimas ženkliai mažėja, o 25 paveiksle pastebima tendencija, kad benzinu varomų transporto priemonių įsigijimas irgi sparčiai mažės, todėl tikėtina, kad benzino pardavimo apimtys 2011 m. dar labiau sumenks.

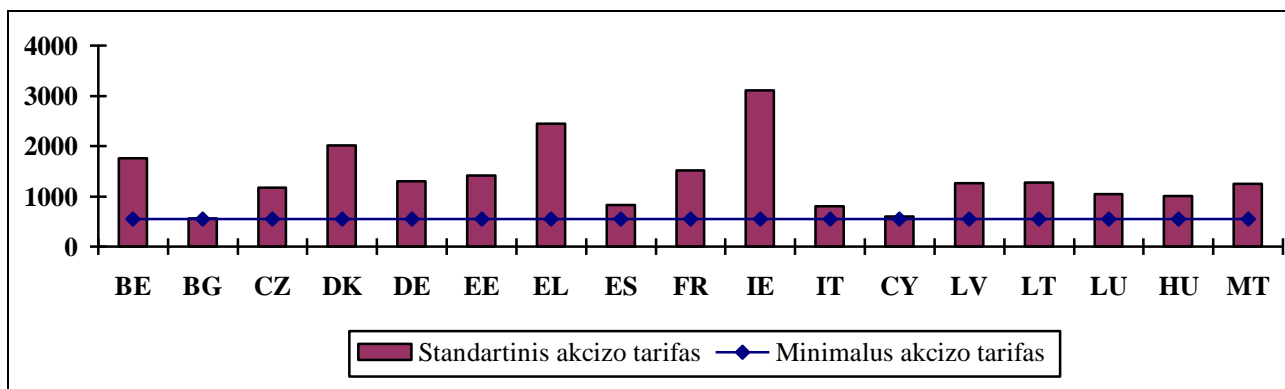
Kad galima būtų sukontroliuoti įvežamus degalų kiekius, reikėtų didinti importo kontrolę, o kad benzino pardavimas padidėtų ir dėl to biudžeto pajamos augtų, reikėtų įvertinti mokesčių dydį ir, kaip finansų ministrė siūlo, kelti visuomenės sąmoningumą.

Kitas svarstytinas dalykas – Rusijos ir Baltarusijos pasienyje, neutralioje zonoje, pastatyti degalinių, kuriuose galėtų būti parduojami degalai su mažesniu nei Lietuvoje akcizu ir PVM tarifu, t. y. degalų kainos būtų panašios kaip ir pasienyje esančiose valstybėse. Todėl mokesčiai plauktų į Lietuvos biudžetą, o ne į Rusijos ar Baltarusijos.

Lietuva vienintelė iš Europos Sąjungos šalių geografiškai įsiterpusi tarp valstybių, kuriose dėl taikomos skirtingos mokesčių politikos degalai yra gerokai pigesni, todėl mūsų Vyriausybė turėtų siekti išimties dėl bendrų europinių reikalavimų, taikomų degalų akcizams.

Iš 2 darbo dalies 17 lentelės duomenų matome, kad labiausiai sumažėjo stiprių alkoholinių gėrimų pardavimas. Tam įtakos turėjo išaugę kontrabandos mastai iš kaimyninių valstybių Rusijos ir Baltarusijos, kur akcizo tarifai daugiau nei du kartus mažesni.

Nuo 2009 m. sausio mėn. Lietuvoje taikomas 4416 Lt už gryno alkoholio hektolitrą akcizo tarifas. Pagal šį parametą Lietuva kartu su Lenkija ir Latvija yra per vidurį tarp mažiausius ir didžiausius akcizo tarifus etilo alkoholiui taikančių Europos Sąjungos valstybių (26 paveikslas).

26 pav. ES taikomi akcizo tarifai etilo alkoholiui

Eurais už gryno etilo alkoholio hektolitrą

Šaltinis:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/excise_duties/alcoholic_beverages/rates/excise_duty-es-part_i_alcohol_en.pdf

Lietuva, kaip ir dauguma kitų Europos Sąjungos šalių, taiko didesnę akcizo tarifą nei ES direktyvose numatytas minimumas, t. y. 1899 Lt/hl, tačiau mūsų Vyriausybė, taikydama tokį aukštą tarifą, neįvertino šalies specifinės geografinės padėties. Todėl manytina, kad reikėtų mažinti akcizo tarifą šiai prekių grupei.

Jeigu akcizo tarifas etilo alkoholiui būtų sumažintas nuo dabar galiojančio 4416 Lt iki 3840 Lt už gryno etilo alkoholio hektolitrą, 40 proc. stiprumo 0,5 l lietuviškos degtinės kaina dėl mokesčių veiksnių turėtų sumažėti apie 1,39 Lt.

29 lentelė

Lietuvoje gaminamos degtinės vidutinės mažmeninės kainos dekomponavimas

Lietuviškos degtinės 0,5 l	2010 12 akcizo kaina 4416 Lt	Kaina, jeigu akcizas būtų sumažintas iki 3840 Lt	Kaina, jeigu akcizas būtų sumažintas iki 3200 Lt	Kaina, jeigu akcizas būtų sumažintas iki 1899 Lt
Vidutinė mažmeninė kaina, Lt	19.14	17.75	16.2	13.06
PVM tarifas	21	21	21	21
PVM suma, Lt	3.32	3.08	2.81	2.27
Akcizo mokeskis, Lt	8.83	7.68	6.4	3.8
Kaina be mokesčių, Lt	6.99	6.99	6.99	6.99
Kainos sumažėjimas dėl akcizo tarifo sumažėjimo, Lt		-1.39	-2.94	-6.08
Mokesčio dalis kainoje, proc.	63.48	60.62	56.85	46.48

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Jeigu akcizo tarifas būtų sumažintas iki 3200 Lt už etilo alkoholio hektolitrą, tai 40 proc. stiprumo lietuviškos degtinės kaina galėtų sumažėti apie 2,94 Lt.

Sumažinus akcizo tarifą nuo 4416 iki 1899 Lt už gryno etilo alkoholio hektolitrą, 40 proc. stiprumo lietuviškos degtinės (0,5 l) kaina sumažėtų 31,77 proc.

Visais šiais trimis atvejais skaičiavimai atlikti pagal dabartinę kainą be mokesčių (29 lentelė).

Įvertinus galimus kontrabandos kiekius stiprių alkoholinių gėrimų ir esamas kainas Rusijoje ir Baltarusijoje, reikėtų mažinti akcizo tarifus, nes, kaip matome, mokesčiai labai stipriai veikia kainą.

Sumažinus kainas, manoma, dėl padidėjusių pardavimo kiekių surenkamų mokesčių į biudžetą ne sumažėtų, o padaugėtų. Valstybė taip pat sutaupytų, nes reikėtų skirti mažiau lėšų prevencinėms priemonėms dėl kontrabandos, mat esant panašioms kainoms kaip ir kaimyninėse šalyse neapsimokės užsiimti šia nelegalia veikla.

Remdamiesi Laffero kreive (15 pav.), matome, kad optimalus PVM tarifas – 18 proc., nes esant šiam tarifui PVM pajamos augo. Todėl darytina prielaida, kad reikėtų PVM tarifą sumažinti iki 18 proc., nes, kaip matyti iš šiame darbe atliktos analizės, PVM tarifo padidinimas turėjo neigiamos įtakos šio mokesčio surinkimui.

Kad sumažėtų kontrabandos kiekiai, reikėtų mažinti akcizų tarifus, nes minimalios jų ribos buvo nustatytos neįvertinus realių Lietuvos verslo galimybių ir ekonominės šalies situacijos.

Reikėtų didinti minimalią mėnesinę algą taip, kaip siūlo Pramonininkų konfederacija, nes tai gali motyvuoti bedarbius ieškotis darbo, taip pat didesnės pajamos paskatintų ir didesnę vartojimą, daugiau būtų surenkama ne tik GPM, bet ir kitų mokesčių.

Vienas iš būdų mažinti socialinę atskirtį – progresiniai mokesčiai, kai mažesnes pajamas gaunantys gyventojai moka mažesnę GPM procentą, o didesnes pajamas gaunantys gyventojai moka didesnę procentą nuo uždirbtų pajamų.

Taikant gyventojų pajamų ir pelno progresinį apmokestinimą, padidėtų biudžeto pajamos, sumažėtų mokesčių našta mažas pajamas gaunantiems žmonėms, sustiprėtų vidurinysis gyventojų sluoksnis, gerokai supaprastėtų mokesčių administravimas.

Specifinė Lietuvos geografinė padėtis, t. y. esant kaimynėms šalims Baltarusijai, Lenkijai, Rusijai, Latvijai, ir esanti socialinė ir ekonominė situacija lemia tai, kad Europos Sąjungos tabako, degalų, alkoholinių gėrimų akcizų kėlimo politika daro didelę neigiamą įtaką legaliai šalies tabako, degalų, alkoholio gaminių rinkai. Todėl Lietuvos Vyriausybė priimant tolesnės Europos Sąjungos akcizų politikos sprendimus turėtų pareikšti griežtą savo poziciją dėl neigiamų iki šiol vykdytos politikos pasekmių ir pasisakyti už akcizų mažinimą mūsų šaliai.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Fiskalinė politika – valstybės veiksmai, tiesiogiai darantys įtaką biudžeto formavimui, mokesčių koregavimui ar valstybės skolos reguliavimui. Reguluoti Vyriausybės išlaidas ir pajamas – šios politikos tikslas. Todėl vienas iš fiskalinės politikos elementų yra mokesčiai. Kad mokesčiai yra pagrindinis Lietuvos Respublikos įplaukų šaltinis, parodė ir atliktas tyrimas, nes analizuojamu laikotarpiu biudžeto pajamos buvo formuojamos iš mokesčių. Taigi didžiausia dalis fiskalinės politikos yra mokesčių koregavimas.

Reformuodama mokesčių sistemą valstybė siekia pajamų padidinimo, mokesčių naštos perskirstymo, šalies konkurencingumo didinimo.

Mokesčių sistemą sudaro kiekvienai valstybei būdinga tarpusavyje susijusi, vienas kitą sąlygojančių mokesčių visuma, nustatyta sprendžiant apmokestinimui keliamus uždavinius. Mokesčiai skiriasi tuo, kokią naštą jie užkrauna visuomenės nariams, kaip renkami ir kokia jų dalis iš tikrųjų susitelkia valstybės biudžete.

2008 m. pabaigoje išryškėjus ekonomikos nuosmukio požymiams, naujai išrinkta Lietuvos valdžia, norėdama užkirsti kelią galimam šalies finansų bankrotui, pertvarkė mokesčių sistemą. Nuo 2009 m. įsigalioję mokesčių įstatymų pasikeitimai buvo didžiausi nuo narystės Europos Sąjungoje pradžios.

Nuo 2009 m. sausio 1 d. keitėsi teisės aktų nuostatos, susijusios su pridėtinės vertės, gyventojų pajamų, pelno, akcizo mokesčiais, t. y. svarbiausiais nacionalinio biudžeto pajamų atžvilgiu mokesčiais.

2006–2008 m., augant ekonomikai, augo ir mokesstinės pajamos. Nuo 2009 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujai mokesčių sistemai mokesstinės pajamos sumažėjo 24,44 proc., o 2010 m., lyginant su 2009 m., sumažėjo 4,5 proc. punkto.

Svarbiausias mokestis, teikiantis biudžetui daugiausia pajamų, yra pridėtinės vertės mokestis, po jo eina gyventojų pajamų mokestis, po šio – akcizai, ir ketvirtas pagal svarumą būtų pelno mokestis.

2006–2008 m. pelno mokesčio surinkimas į nacionalinį biudžetą didėjo. 2008 m. pabaigoje pakeitus tarifą šio mokesčio surinkta 41,32 proc. mažiau nei 2009 m., o nuo 2010 m. sausio 1 d. sugrįžus prie anksčiau galiojusio 15 proc. tarifo, šio mokesčio surinkimas, lyginant su 2009 m., sumažėjo 44,14 proc. punkto.

Ženklaus įmonių pelningumo rodiklių kritimas, pelno apmokestinimą reglamentuojančių teisės aktų keitimas, pelno mokesčio tarifo kitimas, įvairių lengvatų sukūrimas pelno mokesčio įplaukas į nacionalinį biudžetą veikė mažėjimo linkme.

Siekiant surinkti kuo daugiau PVM pajamų, nuo 2009 m. panaikintas 5 proc. lengvatinis PVM tarifas šviežiai mėšai, paukštienai, žuviai, keleivių vežimui ir padidintas standartinis PVM tarifas iki 21 proc.

Pridėtinės vertės mokesčio į nacionalinį biudžetą įplaukia daugiausia, todėl šios pajamos yra svarbiausias valstybės biudžeto šaltinis. 2006–2008 m. pridėtinės vertės mokesčio pajamos augo, daugiausia buvo gauta 2008 m. – 9242,5 mln. litų. 2009 m. PVM pajamų surinkimas sumažėjo 26,44 proc. punkto lyginant su 2008 m., o 2010 m. PVM surinkta 7,28 proc. punkto daugiau nei 2009 m., bet 21,08 proc. punkto mažiau nei 2008 m.

Pagrindiniai veiksniai, neigiamai veikę PVM pajamų surinkimą, lyginant su 2008 m.: padidintas standartinis PVM tarifas, sumažėjusios prekių ir paslaugų pardavimo apimtys, mažėjančios vartojimo išlaidos.

Padidintas standartinis PVM tarifas nuo 2009 m. turėjo neigiamos įtakos įmonių konkurencingumui, sumažino vidaus prekių ir paslaugų paklausą, daugelis įmonių pristabdė savo veiklą, dalis įmonių perkėlė gamybą į tas šalis, kur mokesstinė aplinka stabilesnė ir patrauklesnė. Padidėjęs PVM tarifas inicijavo gamybos, o kartu ir darbo vietų, mažėjimą, todėl išaugo nedarbo lygis. Didesnis PVM tarifas privertė kai kurias įmones, norinčias išlikti rinkoje, slėpti pajamas, tokiu būdu atsirado dar didesnė šešėlinė ekonomika.

Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pasikeitimai, įsigalioję nuo 2009 m., buvo vieni didžiausių visoje mokesčių sistemoje. Gyventojų pajamų mokesčio tarifas iki 2008 m. gruodžio 31 d. buvo 24 proc., o nustatytas neapmokestinamųjų pajamų mokesčio dydis buvo fiksuotas visiems darbuotojams. Nuo 2009 m. sausio 1 d. gyventojų pajamų mokestis – 15 proc., o neapmokestinamojo pajamų dydžio skaičiavimo tvarka tapo sudėtingesnė: neapmokestinamasis pajamų dydis susietas su gyventojų pajamomis, nes, didėjant pajamoms, neapmokestinamasis pajamų dydis mažėja, o metams pasibaigus šis mokestis turi būti perskaičiuojamas.

Gyventojų pajamų mokesčio surinkimui turi įtakos keletas veiksnių: nustatomas įstatymiškai minimalus darbo užmokestis, kuris lemia vidutinį darbo užmokestį, ir kitas ne mažiau svarbus veiksnys – GPM įstatyme nustatytas neapmokestinamųjų pajamų dydis, kuriuo yra mažinamos apmokestinamosios pajamos.

Po 2008 m. priimtose mokesčių sistemos reformose 2009 m. GPM pajamos sumažėjo 25,8 proc. punkto lyginant su 2008 m., o 2010 m. GPM pajamos, lyginant su 2009 m., sumažėjo 8,4 proc. punkto.

Pagrindiniai GPM pajamų sumažėjimą lemiantys veiksniai: sumažėjęs mokesčio tarifas nuo 24 iki 15 proc., vidutinio darbo užmokesčio augimo lėtėjimas, nedarbo lygio augimas, išaugę GPM grąžinimai, padidėjusi gyventojų pajamų mokesčio nepriemoka.

Akcizų tarifai 2008–2009 m. buvo padidinti beveik visiems akcizų objektams.

Tik vienas iš 26 Lietuvoje taikomų akcizų tarifų yra mažesnis nei nustatyta ES reglamentuose, 13 akcizų didesni 21–152 proc., o likusieji 12 akcizų sutampa su ES nustatytais arba neženkliai didesni.

Iš akcizų gaunamoms pajamoms įtaką daro mokesčio tarifai ir vietinėje rinkoje realizuotų akcizais apmokestinamų prekių kiekiai.

2006–2008 m. akcizo surinkimas augo, o 2009 m. jo surinkta 2,86 proc. punkto mažiau nei 2008 m., 2010 m. – 7,3 proc. mažiau nei 2009 m.

Akcizo pajamų sumažėjimui įtakos turėjo akcizų tarifų didinimas, nes tokia vykdoma Vyriausybės politika daro tiesioginį poveikį legalios realizacijos mažėjimui ir, esant bendram ekonominiam nuosmukiui, neužtikrina planuojamų pajamų į valstybės biudžetą surinkimo.

Akcizais apmokestinamų prekių realizacijai neigiamą įtaką darė ir tokie veiksniai, kaip gyventojų perkamosios galios mažėjimas, nelegali prekių apyvarta, visuomenėje vyraujantis pakantumas nelegalių prekių vartojimui.

„Naktinės“ mokesčių reformos ir vėlesnių teisės aktų pakeitimų rezultatas buvo priešingas, nei tikėjosi Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Seimas – mokesčių 2009 m. ir 2010 m., palyginti su 2008 m. ar 2007 m., surinkta gerokai mažiau, o pasitikėjimas Vyriausybe smarkiai sumenko.

Atsižvelgiant į iškeltas tyrimo prielaidas, įrodyta mokslinio darbo hipotezė.

Mokesčių reforma turi būti nukreipta į pajamų skirtumų sumažinimą, solidarumo visuomenėje stiprinimą, viešųjų šalių finansų didinimą, tačiau ji neturi žlugdyti paties verslo ir gamybos.

Reikėtų didinti minimalią mėnesinę algą taip, kaip siūlo Pramonininkų konfederacija: nuo 2011 m. liepos 1 d. minimalią algą didinti 100 litų, iki 900 litų, o nuo 2012 m. sausio mėnesio – dar 100 litų, iki 1000 litų, nes tai gali motyvuoti bedarbius ieškoti darbo, taip pat didesnės pajamos paskatintų didesnę vartojimą, daugiau būtų surenkama ne tik GPM, bet ir kitų mokesčių.

Vienas iš būdų mažinti socialinę atskirtį – progresiniai mokesčiai, kai mažesnes pajamas gaunantys gyventojai moka mažesnę GPM procentą, o didesnes pajamas gaunantys gyventojai moka didesnę procentą nuo uždirbtų pajamų.

Didesniu GPM tarifu turėtų būti apmokestinti didesnes pajamas gaunantys gyventojai, tačiau nustatant pajamų dydį, nuo kurių būtų mokamas GPM procentas, turėtų būti adekvatus kitose ES šalyse gaunamoms pajamoms.

Pelno mokesčio tarifas Lietuvoje yra vienas iš mažiausių Europos Sąjungoje. Toks tarifas taikomas ir užsienio investuotojų uždirbtam pelnui šalyje. Be to, investuotojai pelno mokesčių moka ir valstybei, kurioje jie įregistruoti pagal tos šalies tarifą. Kadangi kitose ES šalyse tarifai yra gerokai didesni, investuotojai pelno mokesčio skirtumą sumoka savo valstybei. Progresinių mokesčių įvedimas pelnui suvienodintų sąlygas investuotojams, ir daugiau pelno mokesčio liktų mūsų nacionaliniame biudžete.

Taikant gyventojų pajamų ir pelno progresinį apmokestinimą, padidėtų biudžeto pajamos, sumažėtų mokesčių našta mažas pajamas gaunantiems žmonėms, sustiprėtų vidurinysis gyventojų sluoksnis, gerokai supaprastėtų mokesčių administravimas.

Specifinė Lietuvos geografinė padėtis, t. y. esant kaimynėms šalims Baltarusijai, Lenkijai, Rusijai, Latvijai, ir esanti socialinė ir ekonominė situacija lemia tai, kad Europos Sąjungos tabako, degalų, alkoholinių gėrimų akcizų kėlimo politika daro didelę neigiamą įtaką legaliai šalies tabako, degalų, alkoholio gaminių rinkai. Todėl Lietuvos Vyriausybė priimant tolesnės Europos Sąjungos akcizų politikos sprendimus turėtų pareikšti griežtą savo poziciją dėl neigiamų iki šiol vykdytos politikos pasekmių ir pasisakyti už akcizų mažinimą mūsų šaliai.

Kad sumažėtų kontrabandos kiekiai ir šešėlinė ekonomika, reikėtų mažinti akcizų tarifus, nes minimalios jų ribos buvo nustatytos neįvertinus realių Lietuvos verslo galimybių ir ekonominės šalies situacijos.

Darni šiuolaikinė Lietuvos mokesčių sistema, skatinanti sparčią ekonomikos raidą, užtikrinanti stabilias biudžetų pajamas, teisingą ir proporcingą mokesčių paskirstymą, teisingą konkurenciją, turi atitikti pagrindinius apmokestinimo principus: mokesčių mokėtojų lygybės, teisingumo ir visuotino privalomumo, apmokestinimo aiškumo.

LITERATŪRA

1. Bagdonavičius J., Šiaudytis V., Vaitelienė A. 2007. *Statistikos metodai socialiniuose-ekonominiuose tyrimuose*. Vilnius. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 192.
2. Bagdonas E. 2009. *Socialinė statistika. Pirmoji dalis. Metodai*. Kaunas. „Technologija“, p. 238.
3. Bagdžiūnienė V. 2006. *Apskaitos terminų žodynas*. Vilnius. „Conto Litera“, p. 190.
4. Bivainis J., Skačkauskienė I. 2007. *Mokesčių sistemos vertinimo metodai*. Verslas: teorija ir praktika, VIII t. Nr. 2, p. 59-67.
5. Butautas A. 2009. *Mokesčių reformos aktualijos. Mitai ir tikrovė*. Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, Nr. 44, p. 14-15.
6. Buškevičiūtė E. 2006. *Viešieji finansai*. Kaunas. „Technologija“, p. 464.
7. Eurostat. 2010. *Taxation trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway*. [žiūrėta 2011-04-01]. Prieiga internetu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-DU-10-001/EN/KS-DU-10-001-EN.PDF
8. Eurostat. 2010. *Government finance statistics. Summary tables-2/2010*. [žiūrėta 2011-04-03]. Prieiga internetu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EK-10-002/EN/KS-EK-10-002-EN.PDF
9. Eurostat. 2011. *Unemployment statistics*. [žiūrėta 2011-04-09]. Prieiga internetu http://translate.google.com/translate?hl=lt&sl=en&tl=lt&u=http%3A%2F%2Fwww.eurostat.ec.europa.eu%2Fstatistics_explained%2Findex.php%2FUnemployment_statistics&anno=2
10. Eurostat. 2010. *Government finance statistics*. [žiūrėta 2011-04-10]. Prieiga internetu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_finance_statistics
11. European Commission. 2011. *Excise duty tables. Part I – Alcoholic Beverages*. [žiūrėta 2011-04-15]. Prieiga internetu http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/excise_duties/alcoholic_beverages/rates/excise_duties-part_i_alcohol_en.pdf
12. Finansų ministerija. 2009. *Pagrindiniai mokesčiai*. [žiūrėta 2009-12-30]. Prieiga internetu http://www.finmin.lt/c/portal/layout?p_1_id=PUB.1.65
13. Gale G. W. (2001). *Tax simplification: issues and options*. Tax Notes, p. 15-17.
14. Gill J. B. S. 2000. *A diagnostic framework for revenue administration*. World Bank Technical Paper, No 472.
15. Jefimovas B. 2009. *Sunkmečio mokesčių galimybė*. Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, Nr. 25.

16. Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas. 2000. „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 546 „Dėl pridėtinės vertės mokesčio“ 1.14 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 15 bei 16 straipsniams ir Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 4 daliai bei 9 straipsniui“. Valstybės žinios, Nr. 23-585.
17. Kudzkis R. 2008. *Kokios mokesčių sistemos reikia Lietuvai?* Statistikos departamentas. Lietuvos ekonomikos apžvalga. Vilnius. Nr. 1, p. 106-110.
18. Kuodis R. 2008. *Kaip reformuoti Lietuvos mokesčių sistemą?* Valstybė. [žiūrėta 2009-12-30]. Prieiga internetu http://www.mokumokescius.lt/wp-content/uploads/2009/01/r_kuodis_1.pdf.
19. Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas* // <http://www.lrs.lt>
20. Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas* // <http://www.lrs.lt>
21. Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Respublikos Garantinio fondo įstatymas* // <http://www.lrs.lt>
22. Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Respublikos įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas* // <http://www.lrs.lt>
23. Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas* // <http://www.lrs.lt>
24. Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas* // <http://www.lrs.lt>
25. Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas* // <http://www.lrs.lt>
26. Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Respublikos privalomojo sveikatos draudimo įstatymas* // <http://www.lrs.lt>
27. Lietuvos Respublikos Seimas. 2010. *Lietuvos Respublikos 2011 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas Nr. XI-1210*. [žiūrėta 2011-04-11]. Prieiga internetu http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p_id=388680&p_query=&p_tr2=
28. Lietuvos Respublikos Konstitucija. [žiūrėta 2010-05-05]. Prieiga internetu <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
29. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. 2011. *Lietuvos ekonominių rodiklių projekcijos*. [žiūrėta 2011-04-15]. Prieiga internetu http://www.finmin.lt/web/finmin/aktualus_duomenys/makroekonomika
30. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. *Mokesčiai*. [žiūrėta 2011-04-09]. Prieiga internetu <http://www.finmin.lt/web/finmin/ak>

31. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. *Valstybės biudžeto vykdymo duomenys*. [žiūrėta 2010-01-04]. Prieiga internetu
http://www.finmin.lt/web/finmin//auktualus_duomenys/biudzeto_pajamos/valstybes_biudzetas
32. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. *2009 m. nacionalinio biudžeto apžvalga*. [žiūrėta 2011-01-04]. Prieiga internetu
http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/nacionalinio_biudzeto_surinkimas/ketv/nb_2009_surinkimas_apz.pdf
33. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. *2010 m. nacionalinio biudžeto apžvalga*. [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga internetu
http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/nacionalinio_biudzeto_surinkimas/ketv/Ataskaita_2010_FM.pdf
34. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. 2010. *Valstybės audito ataskaita akcizo mokesčio administravimas Nr. VA-P-60-5-15*. [žiūrėta 2010 12 04]. Prieiga internetu
www.vkontrolė.lt/auditas_atasakiata.php?4529
35. Lietuvos statistikos darbai. 2010. [žiūrėta 2011-01-30]. Prieiga internetu
http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=1
36. LLRI. 2010. *Tabako akcizų politikos ir jos pasekmių Lietuvoje 2002–2010 m. tyrimas*. [žiūrėta 2011-04-03]. Prieiga internetu
<http://files.lrinka.lt/analitiniai%20darbai/tabako%20tyrimas%202010.pdf>
37. LLRI. 2010. *Lietuvos ekonomikos tyrimas*. [žiūrėta 2010-05-06]. Prieiga internetu
<http://www.lrinka.lt/Pranesim/LET2010.pdf>
38. LLRI. 2009. *Progresiniai mokesčiai – grįžimas į praeitį*. [žiūrėta 2011-02-05]. Prieiga internetu
http://www.lrinka.lt/Pranesim/Progresiniai_mokesčiai_200903.pdf
39. Ouanes A., Thakur S. 1997. *Macroeconomic accounting and analysis in transition economies*. Washington: International Monetary Fund.
40. Marcijonas A., Sudavičius B. 2003. *Mokesčių teisė*. Vilnius. Teisinės informacijos centras, p. 120-130.
41. Martinkus B., Neverauskas B., Sakalas A. ir kiti. 2000. *Aiškinamasis įmonės vadybos terminų žodynas*. Kaunas. „Technologija“, p. 234.
42. Meškauskienė D., Tvaronavičienė M. 2003. *Lietuvos mokesčių sistema: mokesčių naštos tyrimas*. Verslas: teorija ir praktika, IV t. Nr. 1.
43. Meidūnas V., Puzinauskas P. (2001). *Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida*. Vilnius. VI Teisinės informacijos centras, p. 5-31.
44. Navikas P. 2010. *Progresiniai mokesčiai – geriau vėliau negu niekada*. [žiūrėta 2010-12-04]. Prieiga internetu

- <http://www.demokratija.eu/jdj/index.php?option=com_content&view=article&id=545&Itemid=15>.
45. Pabedinskaitė A. 2009. *Kiekybiniai sprendimų metodai. I dalis. Koreliacinė regresinė analizė. Prognozavimas*. Vilnius. VGTU leidykla „Technika“, p. 102.
 46. Skačkauskienė I. 2006. *Mokesčių sistemos vertinimo metodai*. Verslas, vadyba ir studijos. Mokslo darbai. Vilnius. „Technika“, p. 59-73.
 47. Stačiokas R., Rimas J. 2004. *Mokesčiai: teorija ir praktika*. Kaunas. „Technologija“.
 48. Statistikos departamentas. 2011. *Darbuotojų skaičius pagal darbo užmokestį*. [žiūrėta 2011-04-01]. Prieiga internetu <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=8978&PHPSESSID=7bb2877ad7678075656b309e5ecd3544>
 49. *Statistika (teminės lentelės)* [žiūrėta 2011-04-15]. Prieiga internetu <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1287>
 50. *Statistikos rodiklių duomenų bazė* [žiūrėta 2011-04-22]. Prieiga internetu <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1366>
 51. *Statistikos rodiklių duomenų bazė* [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga internetu <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveelections.asp?MainTable=M7030303&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=5144&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>
 52. Sudavičius B. 2006. *Mokesčiai kaip teisės kategorija*. Mokslo darbai. Teisė, Nr. 58. Vilniaus universiteto leidykla, p. 124-133.
 53. Šapalienė L. 2008. *Lietuvos mokesčių sistema: teoriniai ir praktiniai pagrindai*. Vilnius. UAB „Mokesčių srautas“.
 54. Šimonytė I. 2010. *Finansų ministrės 2011 m. biudžeto pristatymas Lietuvos Respublikos Seime*. [žiūrėta 2011-04-10]. Prieiga internetu http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/naujienos/2011/Ministres_kalba_Seime_20101019.pdf
 55. Vaitkienė J. 2011. *Naujos nuostatos dėl individualios veiklos apmokestinimo pajamų mokesčiu*. Apskaitos ir mokesčių apžvalga, Nr. 3, p. 15-17.
 56. Valstybinė įmonė „Regitra“. 2010. *Statistiniai duomenys*. [žiūrėta 2011-04-16]. Prieiga internetu http://www.regitra.lt/default/lt/registrai/2009_m_statistiniai_duomenys/2010
 57. „Vikipedija“ – laisvoji enciklopedija. *Laffero kreivė*. [žiūrėta 2010-04-30]. Prieiga internetu: http://lt.wikipedia.org/wiki/Lafero_kreiv%C4%97
 58. „Vikipedija“ – laisvoji enciklopedija. [žiūrėta 2011-03-11]. Prieiga internetu http://lt.wikipedia.org/wiki/Fiskalin%C4%97_politika

59. *VMI dokumentų paieška* [žiūrėta 2010-09-27] Prieiga internetu
<http://mic.vmi.lt/documentpublicone.do?id=1000077368>
60. *VMI informacija* [žiūrėta 2009-12-28]. Prieiga internetu
<http://www.vmi.lt/lt/?itemId=1003127>
61. VSAT prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. 2010. *Valstybės sienos apsaugos tarnybos statistika*. [žiūrėta 2011-04-01]. Prieiga internetu
<http://www.pasienis.lt/index.php?3868333314>

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ

Šios magistro darbo sąvokos pateikiamos remiantis dviem šaltiniais: Bagdžiūnienė V. (2006). *Apskaitos terminų žodynas*. Vilnius: „Conto Litera“; Martinkus B., Neverauskas B., Sakalas A. ir kt. (2000). *Aiškinamasis įmonės vadybos terminų žodynas*. Kaunas: „Technologija“.

A

Akcizais apmokestinamos prekės – etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, apdorotas tabakas, energetiniai produktai, elektros energija pagal Lietuvos Respublikos akcizų įstatymą.

Akcizas – netiesioginis mokestis, kuriuo apmokestinamos plataus vartojimo prekės. Mokesčio tarifai nustatomi absoliučia suma prekės kiekio ar svorio vienetui arba procentais nuo apmokestinamosios vertės.

Augimo tempai – santykinis ekonominio rodiklio pasikeitimas lyginamaisiais laikotarpiais.

B

Bendrasis vidaus produktas (BVP) – visų paslaugų ir prekių, pagamintų šalyje per tam tikrą laiką naudojant gamybos veiksnius, neatsižvelgiant į tai, kurios šalies piliečiams tie veiksniai priklauso, pinigine išraiška.

D

Darbo užmokestis – darbo įvertinimas pinigais, kurį sudaro pagrindinis atlyginimas, priedai, premijos ir kompensacijos.

Direktyva – aukštesniojo organo vadovaujamas orientuojamas nurodymas žemesniems organams. Europos Bendrijos institucijų leidžiamų direktyvų tikslai privalomi valstybėms narėms, tačiau jų įgyvendinimo būdus jos gali pasirinkti pačios.

E

Ekonomikos augimas – gamybos didėjimo tendencija per ilgą laikotarpį.

Ekonominis nuosmukis – bendrosios gamybos apimties, pajamų, užimtumo ir prekybos lygio sumažėjimas, apimantis daugelį nacionalinio ūkio sričių ir sukeliantis jų sutrikimus.

Europos Sąjunga (ES) – regioninė sąjunga, įkurta 1958 m. Romos sutartimi. Jos bendras tikslas – jungti šalių ekonomiką.

F

Finansų ministerija – Lietuvos Respublikos valstybės vykdomosios valdžios institucija, kuriai pavesta įgyvendinti valstybės politiką finansų srityje, kuri apima: a) piniginių išteklių valstybės išdo sąskaitoje valdymą; b) valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių sudarymą ir vykdymą; c) Vyriausybės skolinimąsi valstybės vardu ir centrinės valdžios sektoriaus skolos valdymą; d) nacionalinį ES finansinės paramos koordinavimą; e) mokesčių ir mokesčių

administravimo politikos įgyvendinimą; f) draudimo įmonių, kredito įstaigų, kitų finansų įstaigų ir ūkio subjektų, organizuojančių ir (arba) loterijas, veiklos priežiūrą; g) audito bei turto ir verslo vertinimo politikos nustatymą ir kt.

Fiskalinė politika – visuma priemonių, kuriomis vyriausybė siekia paveikti visuminę paklausą, kad būtų sumažinti cikliniai svyravimai ir išsaugotas visiškas užimtumas nepaisant infliacijos tempų.

G

Gyventojų pajamų mokestis – gyventojų pajamų dalis, sumokama į valstybės biudžetą. Jo objektas yra gyventojas, kurio šaltinis yra Lietuvoje ir užsienyje, darbinės, individualios ir kūrybos veiklos, turto pardavimo pajamos. Mokesčio tarifas – 15 proc., bet taikoma minimali įstatymo nustatyta suma – neapmokestinamasis minimumas ir lengvatinis papildomas neapmokestinamasis minimumas.

I

Įmonė – pagrindinis rinkos elementas, perkantis išteklius ir juos naudodamas sukuriantis produktą, kurį vėliau parduoda. Ją sudaro medžiaginio-daiktinio, finansinio ir nematerialiojo turto visuma, teisių ir pareigų kompleksas, yra laikoma nekilnojamuoju daiktu. Turi savo firmos vardą, savarankiškumą, įsteigta įstatymų nustatyta tvarka tam tikrai komercinei-ūkinei veiklai. Įmonė, kaip teisės subjektas, gali turėti juridinio asmens teises arba veikti kaip fizinis asmuo. Lietuvoje veikia individualiosios įmonės, akcinės bendrovės, ūkinės bendrijos, bendrosios įmonės, užsienio kapitalo ir kt.

K

Koreliacija – tikimybinė ar statistinė ekonominės sistemos elementų priklausomybė, neturinti griežto funkcinio ryšio.

L

Lietuvos Respublikos nacionalinis biudžetas – Lietuvos Respublikos valstybės ir vietos savivaldybių biudžetų suvestinė.

M

Mokesčių lengvatos – nustatytos išskirtinės mokesčio mokėtojo apmokestinimo sąlygos, dėl kurių reikia mokėti mažesnę mokesčių sumą arba jo galima nemokėti. Lengvatos gali būti laikinos arba suteiktos neribotam laikui, privalomos (teikiamos pagal įstatymą) arba galimos (teikiamos atskiru dekretu, nutarimu pagal mokėtojo prašymą).

Mokesčių našta – visų šalies mokesčių mokėtojų sumokėtų mokesčių suma.

Mokesčio objektas – visa tai, už ką (arba nuo ko) reikia mokėti mokestį: įvairių rūšių pajamos, pelnas, prekės ir paslaugos, įvairių rūšių turtas ir kt. Dažnai ir mokesčio pavadinimas priklauso nuo objekto, pavyzdžiui, žemės mokestis, pajamų mokestis.

Mokesčių reforma – esminis šalies mokesčių sistemos pertvarkymas įgyvendinant vyriausybės fiskalinę politiką.

Mokesčių sistema – valstybės mokesčių ir rinkliavų visuma, lemianti apmokestinimo uždavinį; ji išreiškia vyriausybės socialinę, ekonominę ir išdo politiką.

Mokesčio subjektas – mokesčio mokėtojas, juridinis ar fizinis asmuo, turintis prievolę mokėti mokestį valstybei.

Mokesčio šaltinis – pajamos ar išlaidos, gamybos, darbų, paslaugų savikaina, iš kurių mokamas mokestis.

Mokesčio tarifas – mokesčio už apmokestinamą vienetą dydis, gali būti pastovus, išreikštas absoliučiu dydžiu pinigais, dažniausiai taikomas, kai apmokestinamasis vienetas yra natūrinis, arba procentais (dažniausiai taikomas apmokestinamojo objekto vertei).

Mokestis – teisės aktų nustatyta tvarka juridinių ir fizinių asmenų privalomieji mokėjimai į valstybės ir savivaldybių biudžetus.

N

Nedarbo lygis – bedarbių skaičiaus ir darbo jėgos santykis.

Netiesioginiai mokesčiai – mokesčiai, nustatomi per kainų sistemą kaip kainos dalis ir neturintys jokio tiesioginio ryšio su mokesčio mokėtojo pajamomis, pavyzdžiui, akcizas ir pridėtinės vertės mokestis.

NPD – neapmokestinamųjų pajamų dydis, reglamentuojamas Gyventojų pajamų mokesčio įstatymu.

P

Pelno mokestis – pelno dalis, sumokama į valstybės biudžetą, uždirbto mokėtojo veiklos šalyje ir užsienyje taikant teritorijos ir rezidentų principus, apskaičiuoto pagal Pelno mokesčio įstatymo reikalavimus.

Progresinis tarifas – mokesčio objektui numatytas tarifo procentas, kuris, didėjant objektui, didėja.

Proporcinis tarifas – mokesčio objektui numatytas bendras (vienas) tarifo procentas, neatsižvelgiant į objekto dydį.

PVM – pridėtinės vertės mokestis. Šio mokesčio objektai: pardavimo pajamos ir importo pirkimai. Mokėtina mokesčio suma skaičiuojama iš pardavimo pajamų ir sumokėto importo PVM mokesčio atimant pirkimų metu sumokėtas PVM sumas.

T

Tiesioginiai mokesčiai – mokesčiai, mokami tiesiogiai iš gautos naudos, pavyzdžiui, pelno mokestis.

Š

Šešėlinė ekonomika – visuminės ūkinės veiklos dalis, kai įvykdyti sandoriai ir gaunamos pajamos nėra oficialiai įregistruojami ir dėl to nelaikomi bendrojo nacionalinio produkto dalimi.

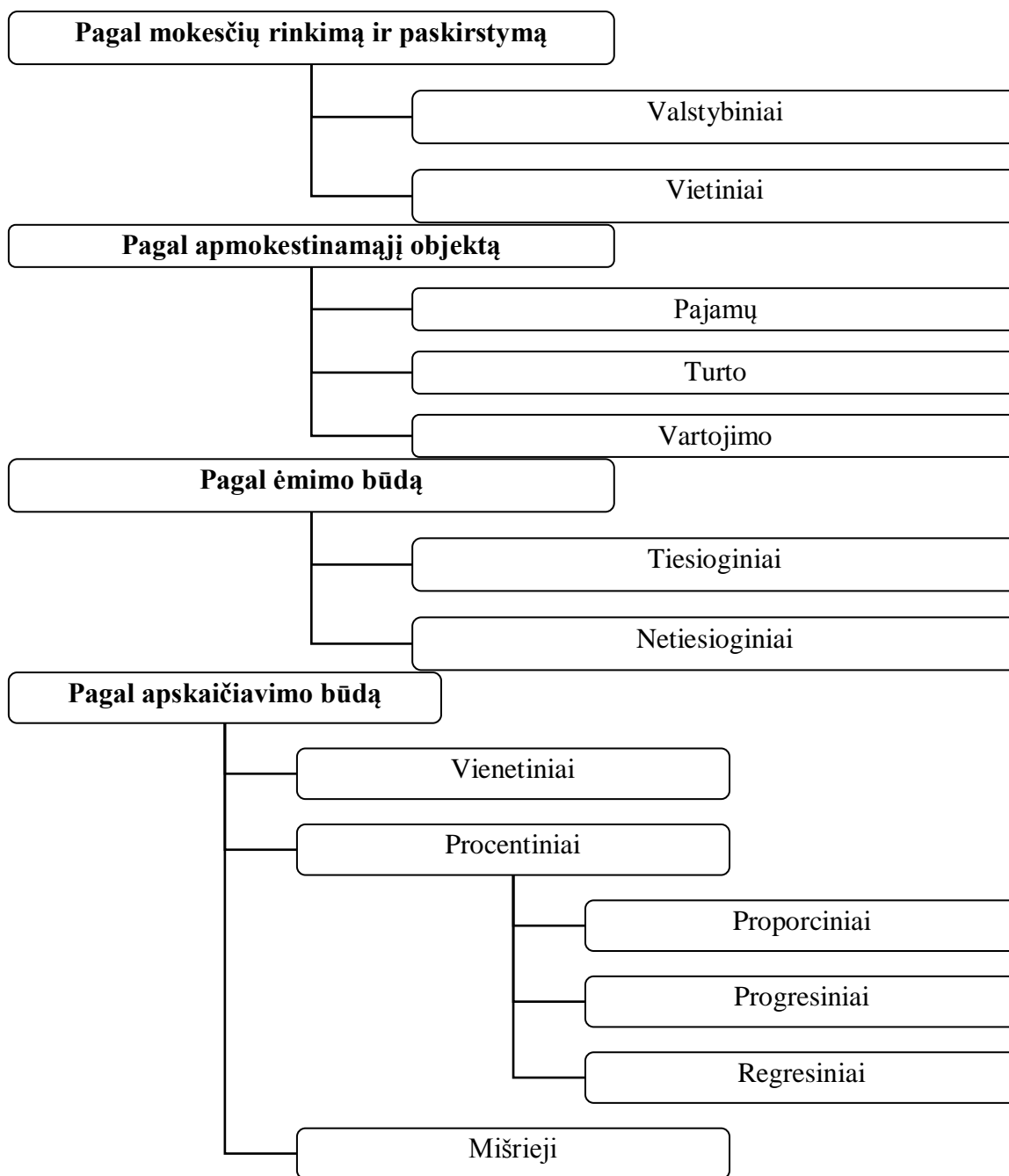
V

Valstybinė mokesčių inspekcija (VMI) – biudžetinė įstaiga prie Finansų ministerijos, centrinis mokesčių administratorius ir jai pavaldžios apskričių valstybinės mokesčių inspekcijos (AVMI) – vietos mokesčių administratoriai, kurie yra juridiniai asmenys. Pagrindiniai VMI uždaviniai: padėti mokesčių mokėtojams įgyvendinti savo teises ir atlikti pareigas, įgyvendinti mokesčių įstatymus, užtikrinti, kad mokesčiai į biudžetą būtų sumokėti.

Vartojimas – vartotojų išlaidų galutinėms prekėms ir paslaugoms įsigyti visuma; tai nauda, kurią gauna vartotojai, vartodami prekes ir paslaugas.

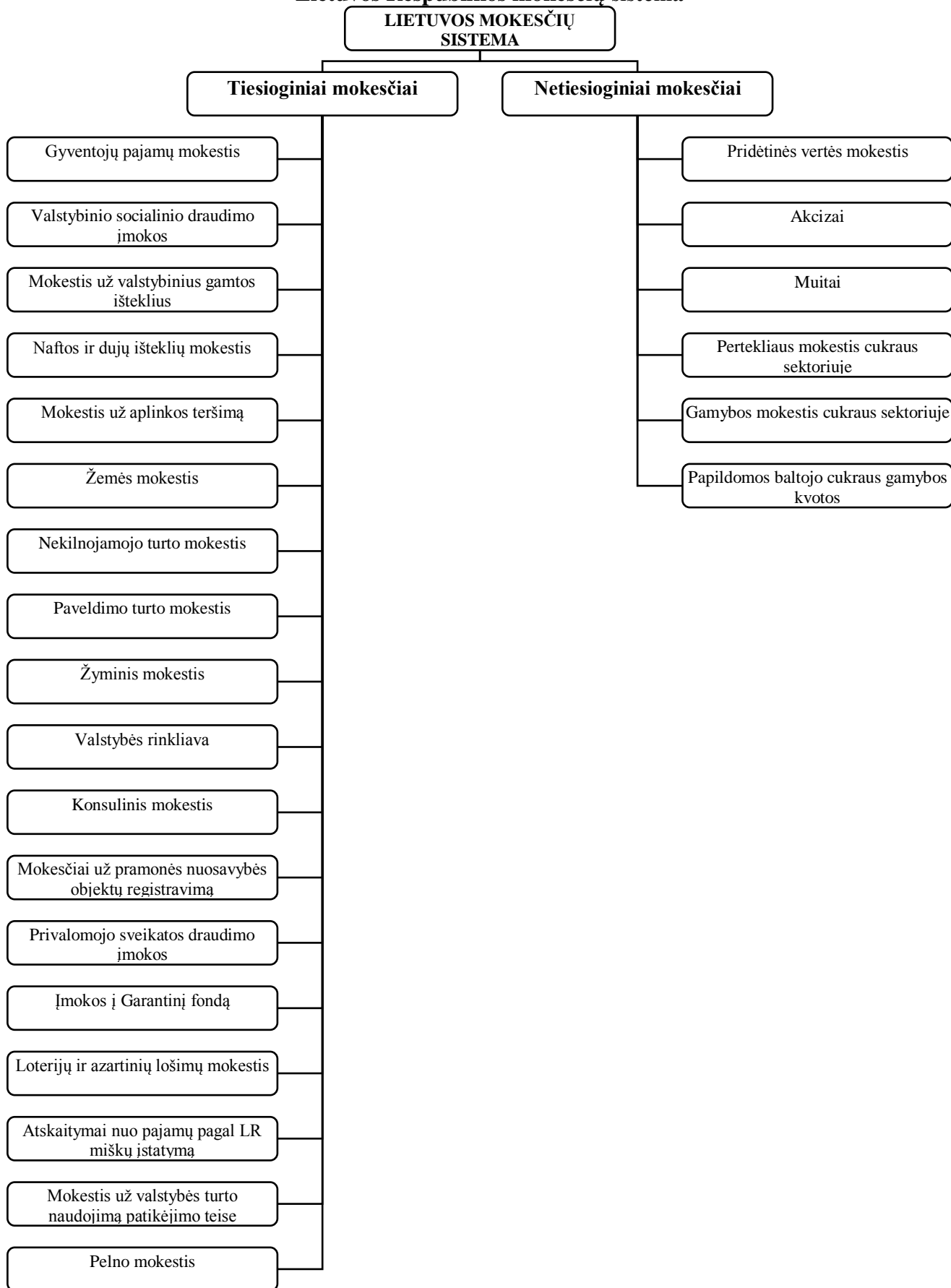
PRIEDAI

Mokesčių klasifikavimas

Šaltinis: Buškevičiūtė E., 2006, p. 195.

Lietuvos Respublikos mokesčių sistema

Šaltinis: Šapalienė L., 2008, p. 21.

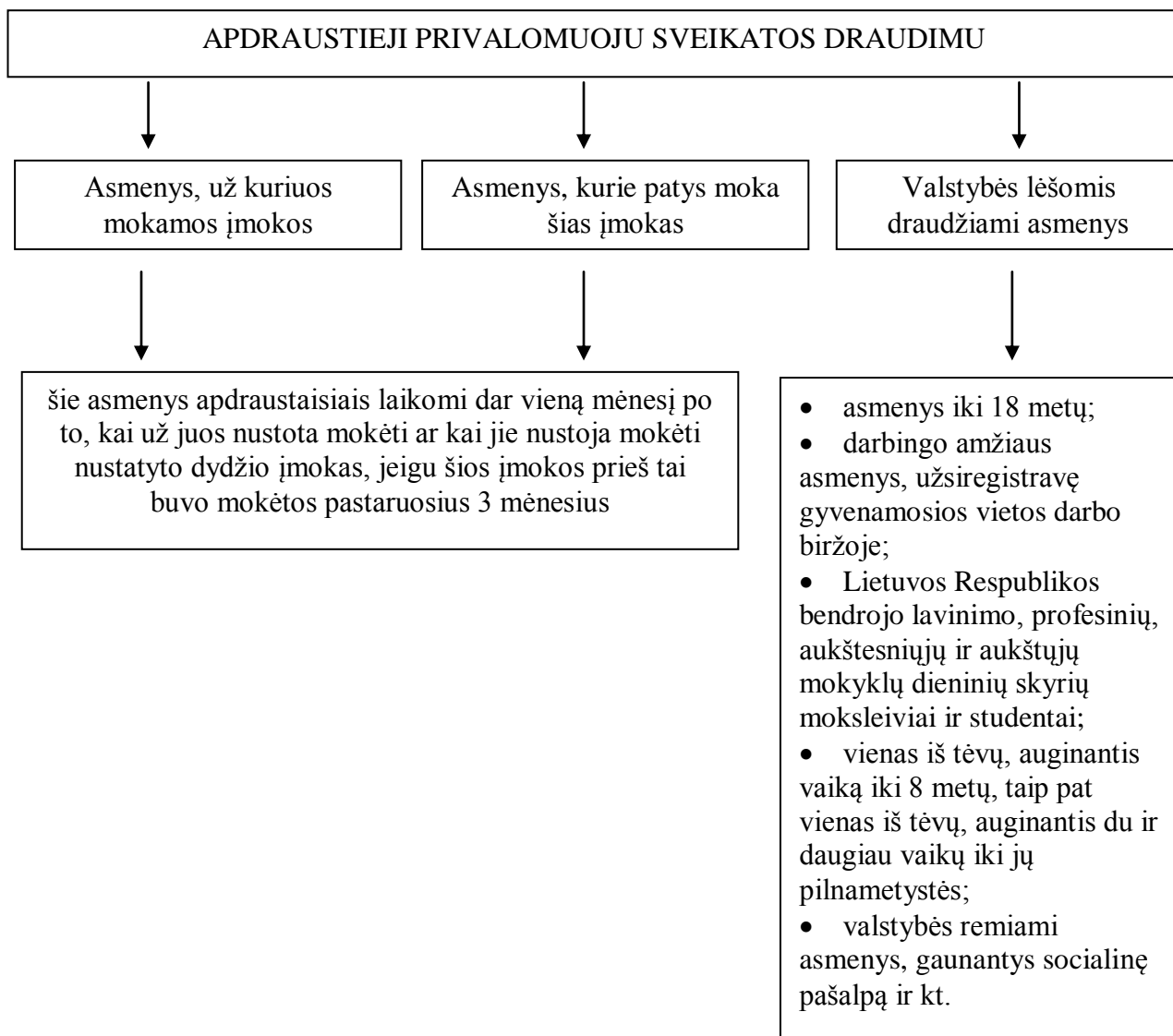
Juridiniams asmenims taikomi mokesčiai, tarifai ir jų mokėtojai

Mokestis	Mokesčio tarifas	Mokesčio mokėtojas
Atskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą	5 % atskaitymai iš pajamų už parduotą žaliavinę medieną ir nenukirštą mišką	Miškų urėdijos
Cukraus mokesčiai	Mokėtiną sumos dydį apskaičiuoja LR žemės ūkio ministerija	Baltojo cukraus ar pridėtinės izogliukozės gamintojai
Įmokos į Garantinį fondą	0,1 % nuo pajamų, nuo kurių mokamas valstybinis socialinis draudimas	Visi juridiniai asmenys, išskyrus valstybės biudžetines įstaigas, savivaldybių biudžetines įstaigas, politines partijas, profesines sąjungas ir religines bendruomenes bei bendrijas
Konsulinis mokestis	Imamas mokestis už LR nustatytų dokumentų išdavimą	Konsulinį mokestį moka fiziniai ir juridiniai asmenys, išskyrus Lietuvos banką
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	5 % mokesčio bazei, organizuojant loterijas. 15 % mokesčio bazei, organizuojant bingo, totalizatorių ir lažybas. Fiksuotas dydis už kiekvieną lošimo įrenginį, organizuojant lošimus automatais, stalo lošimus	Juridiniai asmenys, organizuojantys loterijas pagal Loterijų įstatymą ir organizuojantys azartinius lošimus pagal Azartinių lošimų įstatymą
Mokesčiai už pramoninės nuosavybės objektų registravimą	Tarifą nustato LR mokesčių už pramoninės nuosavybės objektų registravimą įstatymas	Fiziniai ir juridiniai asmenys, išskyrus Lietuvos banką, už pramoninės nuosavybės objektų registravimą ir su tuo susijusių dokumentų išdavimą, taip pat už išradimo patento, pramoninio dizaino, prekių ženklo galiojimo termino pratęsimą, patentinio patikėtinio registravimą Valstybiniame patentų biure
Mokestis už aplinkos teršimą	Mokesčio už aplinkos teršimą tarifai ir tarifų koeficientai nustatomi teršalams ir teršalų grupėms pagal jų kenksmingumą aplinkai	Moka fiziniai ir juridiniai asmenys, teršiantys aplinką iš stacionarių ir mobilių taršos šaltinių. Gaminių gamintojai ir importuotojai, teršiantys aplinką gaminių ir pakuotės atliekomis
Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise	Pagrindinis tarifas 0,5 %	Valstybinės įmonės
Muitai	Integruotas apmokestinimo tarifas	Juridiniai ir fiziniai asmenys, importuojantys, eksportuojantys ir tranzitu gabenantys prekes į ES teritoriją
Paveldimo turto mokestis	5 % - jeigu turto apmokestinama vertė iki 0,5 mln. Lt; 10 % - jeigu turto apmokestinamoji vertė viršija 0,5 mln. Lt.	Mokesčio mokėtojai yra nuolatiniai ir nenuolatiniai gyventojai
Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	Nustatyto dydžio mokesčiai, kurie priklauso nuo išgautų arba potencialiai galimų išgauti gamtos išteklių kiekio ir kokybės	Juridiniai ir fiziniai asmenys, išgaunantys Lietuvos Respublikos valstybinius gamtos išteklius, kuriems išgauti reikalingas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo, kitų teisės aktų nustatyta tvarka išduotas leidimas
Naftos ir dujų išteklių mokestis	Iki 2003-07-01, nustatomas 20 %	Lietuvos ir užsienio apmokestinamieji

	bazinis naftos ir dujų išteklių mokesčio tarifas. Po 2003-07-01 bazinis mokesčio tarifas nustatomas LR naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymu	vienetai bei fiziniai asmenys, nustatyta tvarka išgaunantys naftą ir dujas Lietuvos Respublikos teritorijoje ir jos ekonominėje zonoje Baltijos jūroje
Valstybės rinkliava	Valstybės rinkliava imama už valstybės dokumentų išdavimą (licencijos, užsieniečio įdarbinimo dokumentai, kt. institucijų teikiamas paslaugas)	Fiziniai ir juridiniai asmenys
Socialinio draudimo įmokos	30,98 %	Darbdaviai – valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėtojai (draudėjai)
Žemės mokestis	1,5 procento žemės kainos	Privačios žemės savininkai
Nekilnojamojo turto mokestis	nuo 0,3 proc. iki 1 proc. nekilnojamojo turto mokestinės vertės, konkretų tarifą nustato savivaldybės	Lietuvos Respublikos bei užsienio valstybių fiziniai ir juridiniai asmenys

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis VMI, „Juridinių asmenų mokami mokesčiai“, 2010.

Apdraustieji privalomuoju sveikatos draudimu

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Privalomojo sveikatos draudimo įstatymu, 2002.

Lietuvoje ir ES taikomi akcizų tarifai

Eil. Nr.	Prekės	Matavimo vnt.	ES nustatyti akcizų tarifų dydžiai* nuo 2010-01-01	Lietuvoje taikomi akcizų tarifai nuo 2010-01-01	Lietuvoje taikomų akcizų tarifų skirtumas, lyginant su ES proc.
1.	Etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai				
	Alus	Lt/hl už 1 proc. faktinės alkoholio koncentracijos	6.5	8.5	31
	Vynas iš šviežių vynuogių:				
	kurių faktinė alkoholio koncentracija yra ne didesnė kaip 8,5 proc. tūrio	Lt/hl	0	53	
	kiti	Lt/hl	0	198	
	Kiti fermentuoti gėrimai:				
	kurių faktinė alkoholio koncentracija yra ne didesnė kaip 8,5 proc. tūrio	Lt/hl	0	58	
	kiti fermentuoti gėrimai	Lt/hl	0	216	
	Tarpiniai produktai:				
	kurių faktinė tūrinė alkoholio koncentracija, išreikšta tūrio proc., yra ne didesnė kaip 15 proc. tūrio	Lt/hl	93	198	113
	kurių faktinė tūrio alkoholio koncentracija, išreikšta tūrio proc., yra didesnė kaip 15 proc. tūrio	Lt/hl	155	304	96
	etilo alkoholis	Lt/hl	1899	4416	133
2.	Apdorotas tabakas				
	Cigaretės	Akcizas, tenkantis 1000 vnt. populiariausių cigarečių, Lt	221	227	3
		Akcizo dalis populiariausių cigarečių mažmeninėje kainoje, proc.	57	59.7	4.8
	specifinis elementas ir	Lt/1000 vnt. cigarečių		132	
	vertybinis elementas	proc. nuo maksimalios mažmeninės kainos		25	
	Cigarai ir cigarelės	Lt/kg	38	38	0
	Rūkomasis tabakas	Lt/kg	69	111	61
3.	Energetiniai produktai				
	Variklių benzinas:				
	bešvinis	Lt/1000 l.	1240	1500	21
	turintis švino	Lt/1000 l.	1454	2000	38
	Žibalas	Lt/1000 l	1140	1140	0
	Gazoliai (dyzelininiai degalai)	Lt/1000 l	1140	947	-17
	Šildymui skirti gazoliai	Lt/1000 l	73	73	0
	Skystasis kuras (mazutas), orimulsija	Lt/t	52	52	0
	Naftos dujos ir dujiniai angliavandeniai	Lt/t	432	1050	143
	Gamtinės dujos, naudojamos kaip variklių degalai**	Lt/GJ***	8.98	23	152
	Akmens anglis	Lt/GJ***	1.04	1.04	0

	verslo reikmėms	Lt/GJ***	0.52	0.52	0
	Koksas ir lignitas	Lt/GJ***	1.04	1.06	2
	verslo reikmėms	Lt/GJ***	0.52	0.55	6
4.	Elektros energija	Lt/MWh	3.45	3.5	1
	verslo reikmėms	Lt/MWh	1.73	1.8	4

Šaltinis: Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės ataskaita, 2010 m.

*Neatsižvelgiant į ES teisės aktais suteiktus pereinamuosius laikotarpius.

**Gamtinėms dujoms, naudojamoms kaip variklių kuras, akcizo tarifas 758 Lt/1000 m³ (arba 23 Lt/GJ) taikomas nuo 2010-04-20. Iki šios datos gamtinėms dujoms buvo taikomas akcizų tarifas kaip atitinkamai ekvivalentiškam suskystintoms naftos dujoms produktui (perskaičiuavus suskystintoms naftos dujoms taikytą akcizų tarifą už produkto toną į akcizų tarifą už 1000 m³ – 758 Lt/1000 m³).

***ES šių produktų tarifai patvirtinti EUR/GJ, todėl atliekant palyginimą Lietuvos tarifai buvo perskaičiuojami, vadovaujantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2008-07-31 įsakymu Nr. DĮ-154 „Dėl Kuro ir energijos balanso sudarymo metodikos patvirtinimo pakeitimo“.

Sumokėtas 2008–2009 m. GPM į nacionalinį biudžetą nuo su darbo santykiais susijusių A klasės pajamų pagal EVRK 2.0

Ekonominė veikla	GPM pajamos nuo su darbo santykiais susijusių pajamų		Pokytis		GPM struktūra		
	2008 m.	2009 m.	+/-	%	2008 m. %	2009 m. %	Pokytis, proc. punkto
A. Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	83437	60667	-22770	-27.29	1.77	1.86	0.09
B. Kasyba ir karjerų eksploatavimas	10421	6002	-4419	-42.4	0.22	0.18	-0.04
C. Apdirbamoji gamyba	698998	478848	-220150	-31.5	14.85	14.69	-0.16
D. Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	94242	90316	-3926	-4.17	2.0	2.77	0.77
E. Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	42247	34513	-7734	-18.31	0.9	1.06	0.16
F. Statyba	466735	208374	-258361	-55.35	9.92	6.39	-3.53
G. Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių remontas, asmeninių, buitinių daiktų taisymas	698295	489413	-208882	-29.91	14.83	15.01	0.18
H. Transportas ir saugojimas	283423	216853	-66570	-23.49	6.02	6.65	0.63
I. Apgyvadinimo ir maitinimo paslaugų veikla	59861	35362	-24499	-40.93	1.27	1.08	-0.19
J. Informacija ir ryšiai	116666	107202	-9464	-8.11	2.48	3.29	0.81
K. Finansinė ir draudimo veikla	150161	124967	-25194	-16.78	3.19	3.83	0.64
L. Nekilnojamojo turto operacijos	44408	34293	-10115	-22.78	0.94	1.05	0.11
M. Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	249628	218690	-30938	-12.39	5.3	6.71	1.41
N. Administracinė ir aptarnavimo veikla	58655	86143	27488	46.86	1.25	2.64	1.39
O. Viešasis valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas	720034	274124	-445910	-61.93	15.3	8.41	-6.89
P. Švietimas	421097	421145	48	0.01	8.93	12.92	3.99
Q. Žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	315559	287860	-27699	-8.78	6.7	8.83	2.13
R. Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla	118945	50476	-68469	-57.56	2.53	1.55	-0.98
S. Kita aptarnavimo veikla	36712	30183	-6529	-17.78	0.78	0.93	0.15
Nenustatyta veikla	37767	4296	-33471	-88.62	0.8	0.15	-0.65
Iš viso	4707292	3259922	-1447370	-30.75	100	100	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis VMI duomenimis.

Sumokėtas 2009–2010 m. GPM į nacionalinį biudžetą nuo su darbo santykiais susijusių A klasės pajamų pagal EVRK 2.0

Ekonominė veikla	GPM pajamos nuo su darbo santykiais susijusių pajamų		Pokytis		GPM struktūra		
	2009 m.	2010 m.	+/-	%	2009 m. %	2010 m. %	Pokytis, proc. punkto
A. Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	60667	57074	-3593	-5.9	1.9	1.9	0
B. Kasyba ir karjerų eksploatavimas	6002	4912	-1090	-18.2	0.2	0.2	0
C. Apdirbamoji gamyba	478848	438191	-40657	-8.5	14.7	14.5	-0.2
D. Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	90316	83216	-7100	-7.9	2.8	2.8	0
E. Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	34513	32251	-2262	-6.6	1.1	1.1	0
F. Statyba	208374	156377	-51997	-25	6.4	5.2	-1.2
G. Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas	489413	420660	-68753	-14	15.0	14.0	-1
H. Transportas ir saugojimas	216853	197092	-19761	9.1	6.7	6.5	-0.2
I. Apgyvandinimo ir maitinimo paslaugų veikla	35362	27968	-7394	-20.9	1.1	0.9	-0.2
J. Informacija ir ryšiai	107202	102465	-4737	-4.4	3.3	3.4	0.1
K. Finansinė ir draudimo veikla	124967	108440	-16527	-13.2	3.8	3.6	-0.2
L. Nekilnojamojo turto operacijos	34293	29311	-4982	-14.5	1.1	1	-0.1
M. Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	218690	190425	-28265	-12.9	6.7	6.3	-0.4
N. Administracinė ir aptarnavimo veikla	86143	75393	-10750	-12.5	2.6	2.5	-0.1
O. Viešasis valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas	274124	359399	85082	31.0	8.4	11.9	3.5
P. Švietimas	421145	378742	-42403	-10.1	12.9	12.6	-0.3
Q. Žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	287860	269092	-18768	-6.5	8.8	8.9	0.1
R. Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla	50476	42778	-7698	-15.3	1.5	1.4	-0.1
S. Kita aptarnavimo veikla	30183	28034	-2149	-7.1	0.9	0.9	0
Nenustatyta veikla	4296	1158	7262	169	0.1	0.4	0.3
Iš viso	3259922	3013378	-246544	-7.6	100	100	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis VMI duomenimis.

**VMI administruojamos pajamos iš PVM pagal ekonominės veiklos rūšis pagal EVRK2.0,
struktūra, jų pokytis, tūkst. litų arba %**

Ekonominė veikla	PVM pajamos		Pokytis		Pajamų iš PVM struktūra		
	2008 m.	2009 m.	+/-	%	2008 m. %	2009 m. %	Pokytis, proc. punkto
A. Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	-37045	27082	64127	173.1	-0.5	0.48	-0.02
B. Kasyba ir karjerų eksploatavimas	19711	392	-19319	-98.01	0.27	0.01	-0.26
C. Apdirbamoji gamyba	468750	397518	-71232	-15.20	6.35	7.10	0.75
D. Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	512641	480821	-31820	-6.21	6.95	8.59	1.64
E. Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	39114	-32849	-71963	-183.98	0.53	-0.59	-0.06
F. Statyba	1110899	509220	-601679	-54.16	15.06	9.09	-5.97
G. Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių remontas, asmeninių, buitinių daiktų taisymas	4175799	3047248	-1128551	27.03	56.62	54.40	-2.22
H. Transportas ir saugojimas	-335425	-23641	311784	92.95	-4.55	-0.42	-4.97
I. Apygyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla	82090	93341	11251	13.71	1.11	1.67	0.56
J. Informacija ir ryšiai	431072	423044	-8028	1.86	5.84	7.55	1.71
K. Finansinė ir draudimo veikla	194231	-10664	-204894	-105.49	2.63	-0.19	-2.82
L. Nekilnojamojo turto operacijos	10946	126216	115270	1053.08	0.14	2.25	2.11
M. Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	393326	301758	-91568	-23.28	5.33	5.39	0.06
N. Administracinė ir aptarnavimo veikla	223214	191478	-31736	-14.22	3.03	3.42	0.39
O. Viešasis valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas	37078	45228	8150	21.98	0.50	0.81	0.31
P. Švietimas	15030	11615	-3414	-22.71	0.20	0.21	0.01
Q. Žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	2414	-1731	-4144	-171.67	0.03	-0.03	-0.06
R. Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla	12647	15369	2722	21.52	0.17	0.27	0.1
S. Kita aptarnavimo veikla	32158	36607	4449	13.83	0.44	0.65	0.21
U. Ekstrateritorinių organizacijų ir įstaigų veikla	-832	-825	7	0.84	-0.01	-0.01	0
Nenustatyta veikla	-11662	-35937	-24274	208.15	-0.14	-0.63	-0.49
Iš viso	7376155	5601292	-1774863	-24.06	100	100	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis VMI duomenimis.

* neįtrauktas importo PVM (importo PVM nepaskirstomas pagal EVRK2.0, nes yra apskaitomas pagal Kombinuotąją prekių nomenklatūrą)

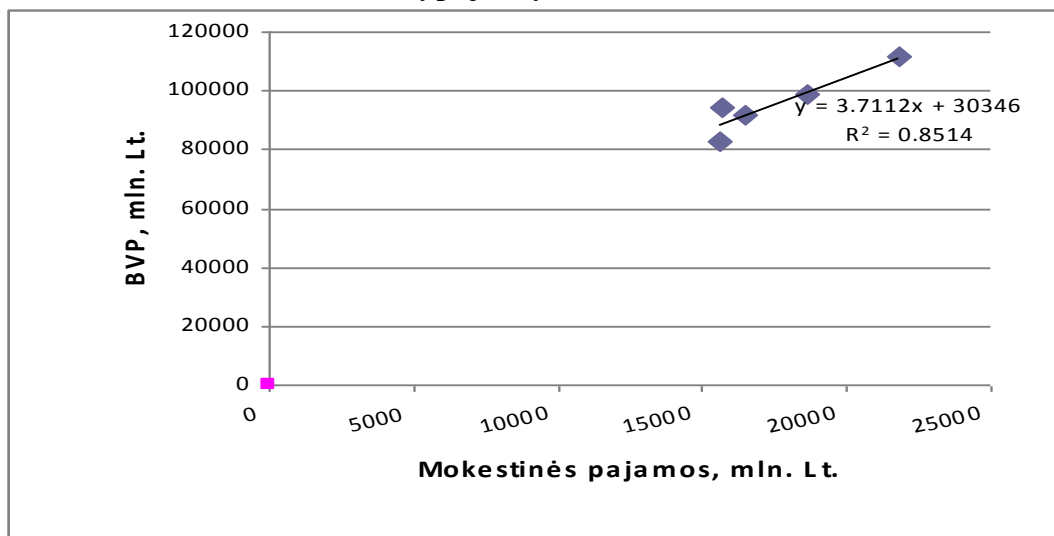
**VMI administruojamos pajamos iš PVM pagal ekonominės veiklos rūšis pagal EVRK2.0,
struktūra, jų pokytis, tūkst. litų arba %**

Ekonominė veikla	PVM pajamos		Pokytis		Pajamų iš PVM struktūra		
	2009 m.	2010 m.	+/-	%	2009 m. %	2010 m. %	Pokytis, proc. punkto
A. Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	27082	13754	-13328	-49.21	0.48	0.24	-0.24
B. Kasyba ir karjerų eksploatavimas	392	8877	8485	2164.54	0.01	0.16	0.15
C. Apdirbamoji gamyba	397518	153107	-244411	-61.48	7.10	2.67	-4.43
D. Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	480821	541110	60289	12.54	8.59	9.45	0.86
E. Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	-32849	-19639	13210	40.21	-0.59	-0.34	0.25
F. Statyba	509220	595227	86007	16.89	9.09	10.4	1.31
G. Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių remontas, asmeninių, buitinių daiktų taisymas	3047248	3132509	85261	2.80	54.40	54.73	0.33
H. Transportas ir saugojimas	-23641	-85355	-61714	-261.05	-0.42	-1.49	-1.07
I. Apgyvandinimo ir maitinimo paslaugų veikla	93341	99485	6144	6.58	1.67	1.74	0.07
J. Informacija ir ryšiai	423044	394579	-28465	-6.73	7.55	6.89	-0.66
K. Finansinė ir draudimo veikla	-10664	169889	180553	1693.11	-0.19	2.97	3.16
L. Nekilnojamojo turto operacijos	126216	185429	59213	46.91	2.25	3.24	0.99
M. Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	301758	301691	-67	-0.02	5.39	5.27	-0.12
N. Administracinė ir aptarnavimo veikla	191478	181090	-10388	-5.43	3.42	3.16	-0.26
O. Viešasis valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas	45228	6259	-38969	-86.16	0.81	0.11	-0.7
P. Švietimas	11615	13614	1999	17.21	0.21	0.24	0.03
Q. Žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	-1731	7783	9514	549.62	-0.03	0.14	0.17
R. Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla	15369	13575	-1794	-11.67	0.27	0.24	-0.03
S. Kita aptarnavimo veikla	36607	33034	-3573	-9.76	0.65	0.58	-0.07
T. Namų ūkių, samdančių darbininkus, veikla: namų ūkių veikla, susijusi su savoms reikmėms tenkinti skirtų nediferencijuojamų gaminių gamyba ir paslaugų teikimu	0	19	19	0		0	0
U. Ekstrateritorinių organizacijų ir įstaigų veikla	-825	-730	95	11.52	-0.01	-0.01	0
Nenustatyta veikla	-35937	-21679	14258	39.67	-0.63	-0.39	0.24
Iš viso	5601292	5723628	122336	2.18	100	100	

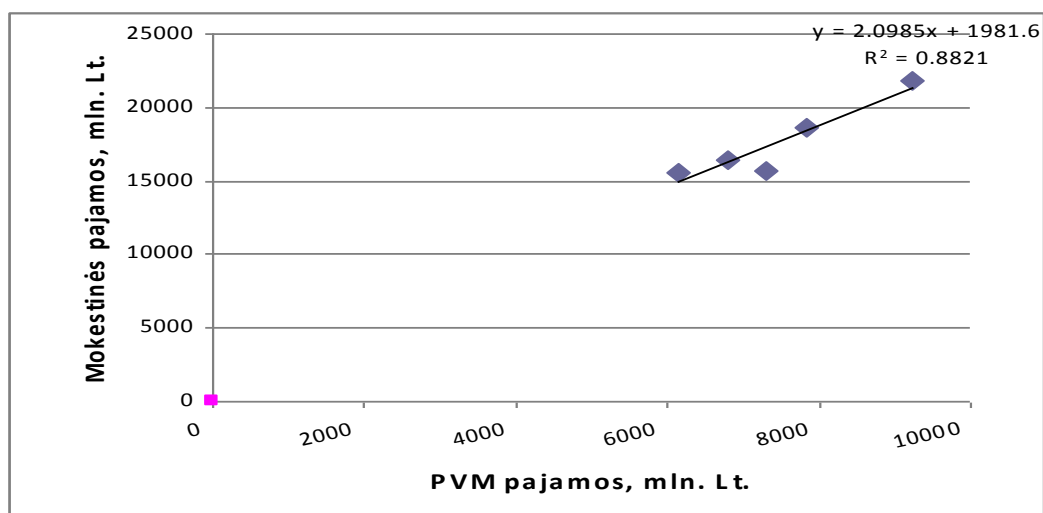
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis VMI duomenimis.

* neįtrauktas importo PVM (importo PVM nepaskirstomas pagal EVRK2.0, nes yra apskaitomas pagal Kombinuotąją prekių nomenklatūrą)

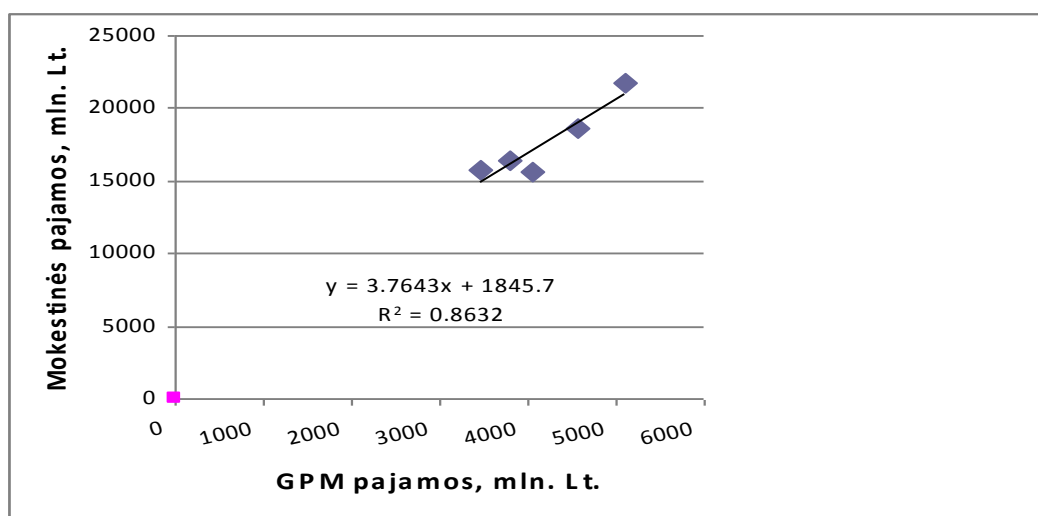
Mokestinių pajamų koreliacinė analizė

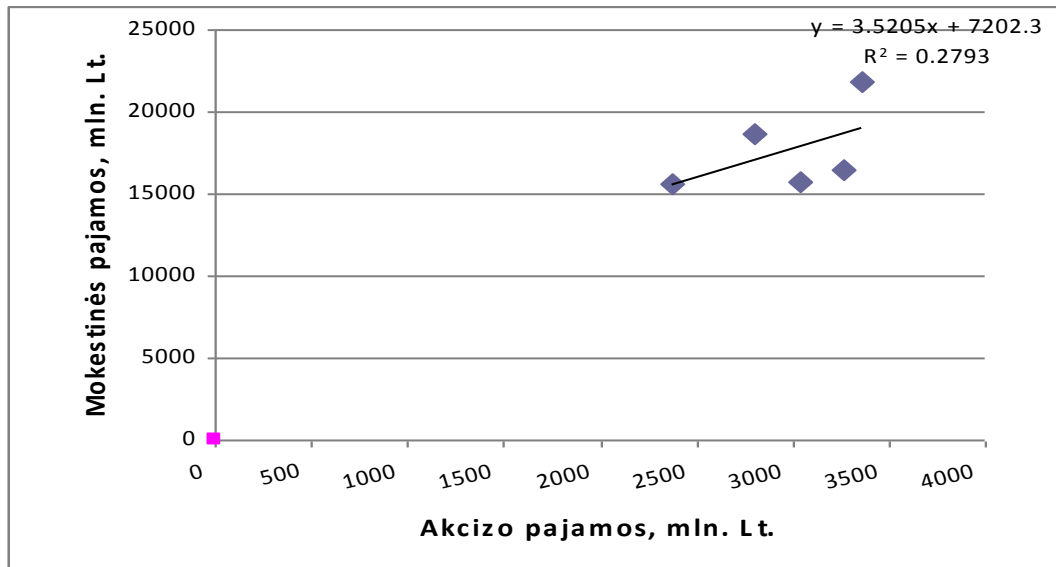
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos, Statistikos departamento duomenimis.
 $r_{xy}=0.923$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.
 $r_{xy}=0.939$

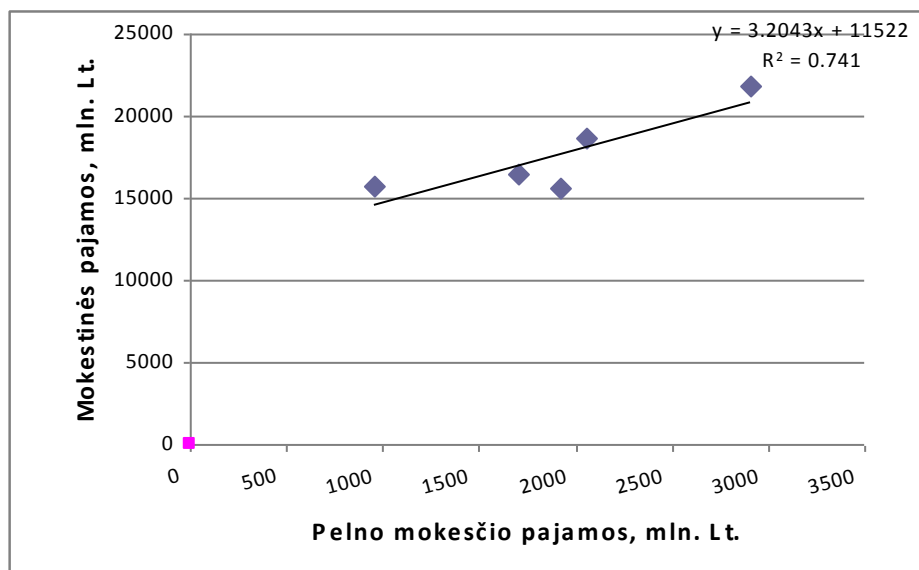

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.
 $r_{xy}=0.929$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

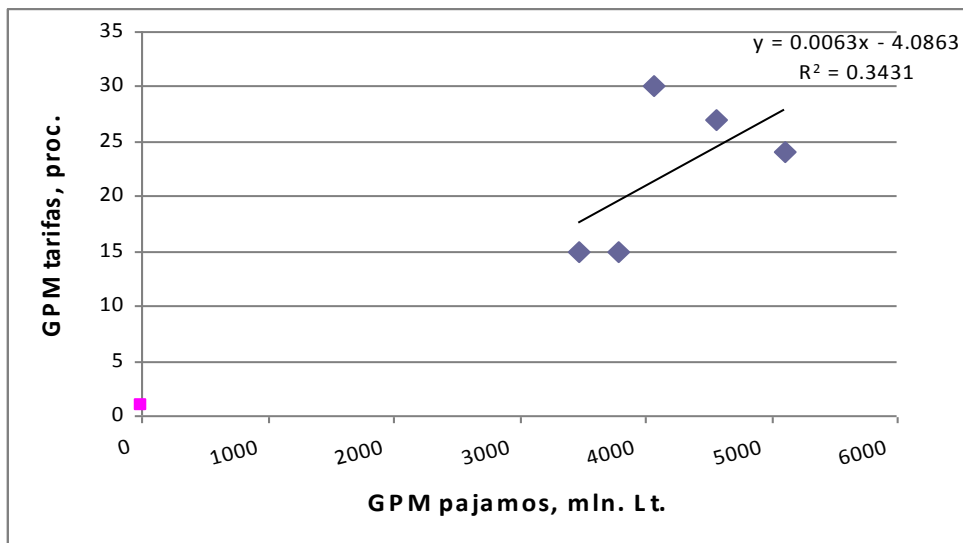
$r_{xy}=0.529$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

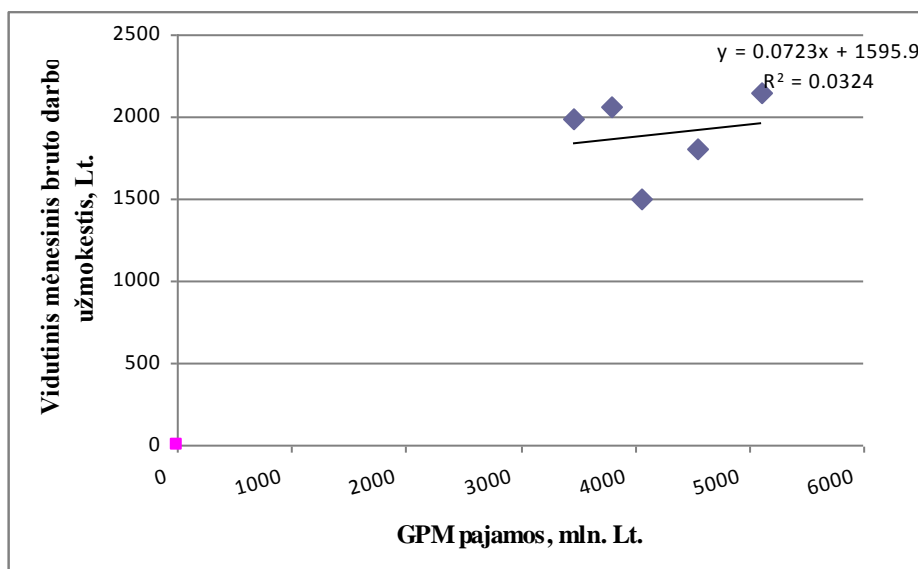
$r_{xy}=0.861$

GPM pajamų koreliacinė analizė

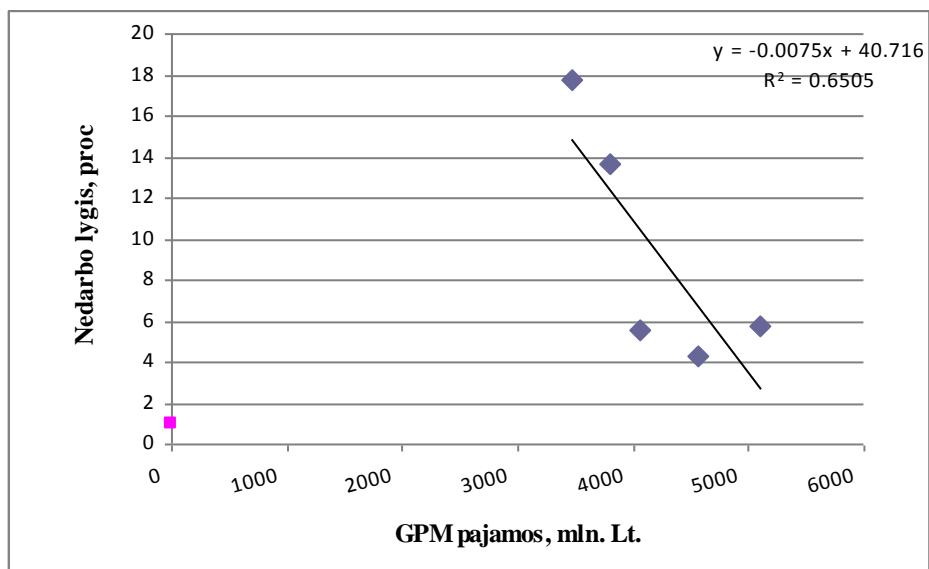
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

$$r_{xy} = -0.585731$$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

$$r_{xy} = 0.180029$$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

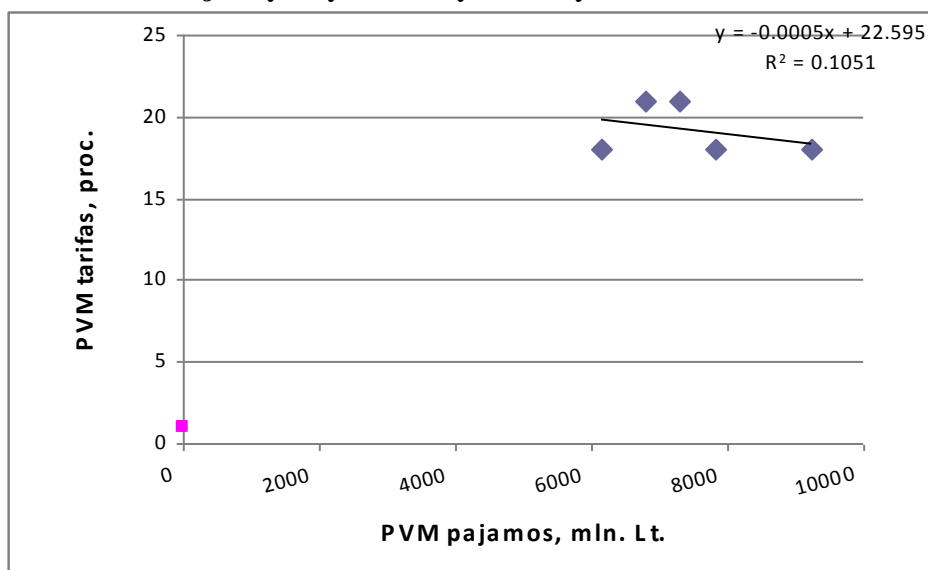
$$r_{xy} = -0.03702$$

GPM pajamų koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika

	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis		GPM tarifas		Minimali mėnesinė alga	
	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2
iki mokesčių sistemos reformos	0.999	0.999	- 0.999	0.99 9	0.99 9	0.999
po mokesčių sistemos reformos	0.180	0.032	0.586	0.34 31	- 0.037	0.001

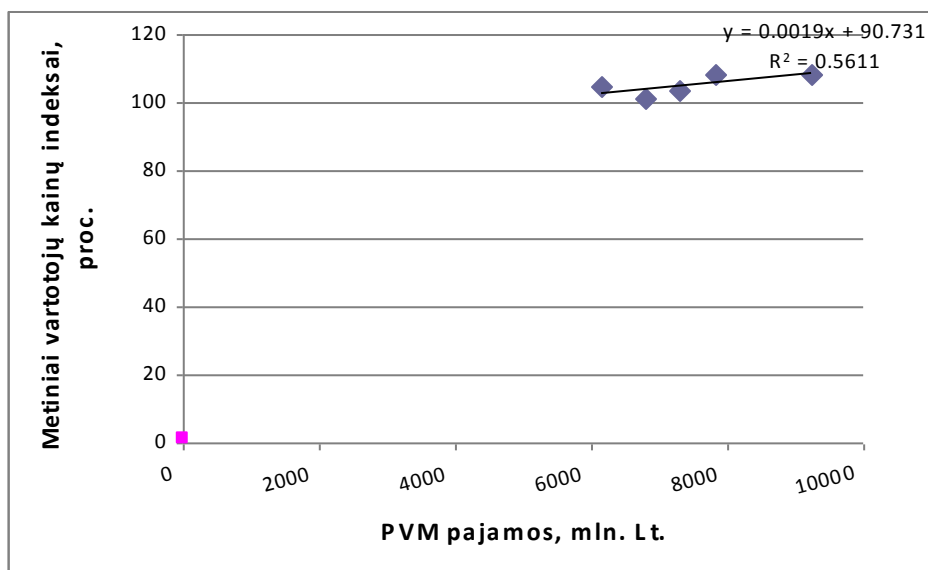
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

PVM ir jam įtaką darančių rodiklių koreliacinė analizė

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

$$r_{xy} = -0.32425$$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

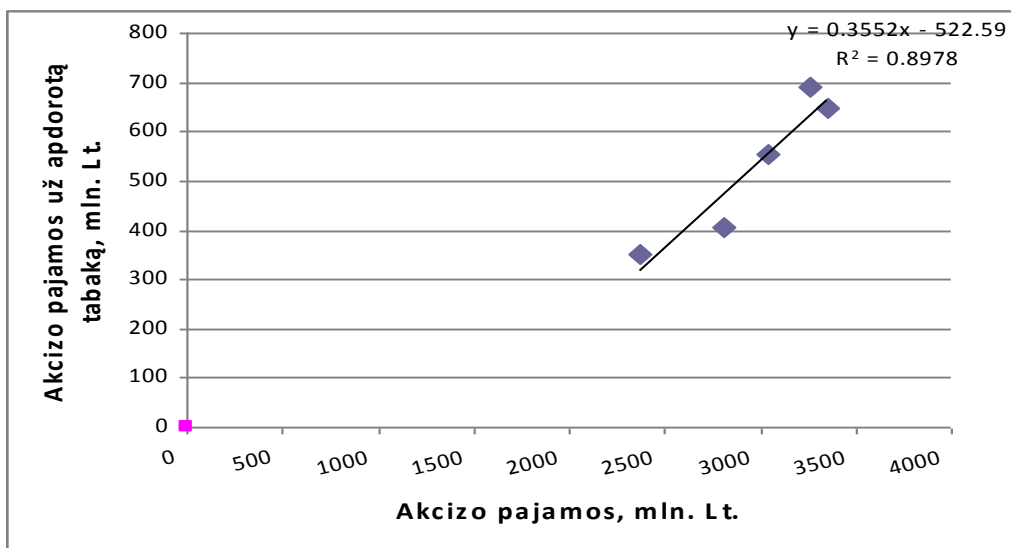
$$r_{xy} = 0.749085$$

PVM pajamų koreliacijos ir determinacijos koeficientų dinamika

	Metiniai vartotojų kainų indeksai		PVM tarifas	
	r_{xy}	R^2	r_{xy}	R^2
iki mokesčių sistemos reformos	0.927	0.859	0.998	0.996
po mokesčių sistemos reformos	0.749	0.561	-0.324	0.105

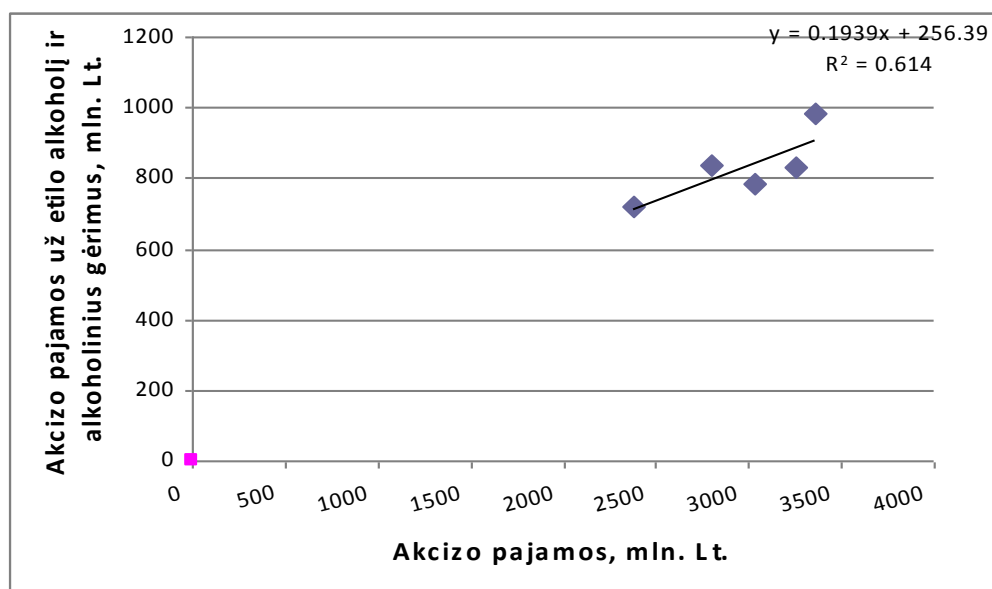
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

Akcizo pajamas lemiančių rodiklių koreliacinė analizė

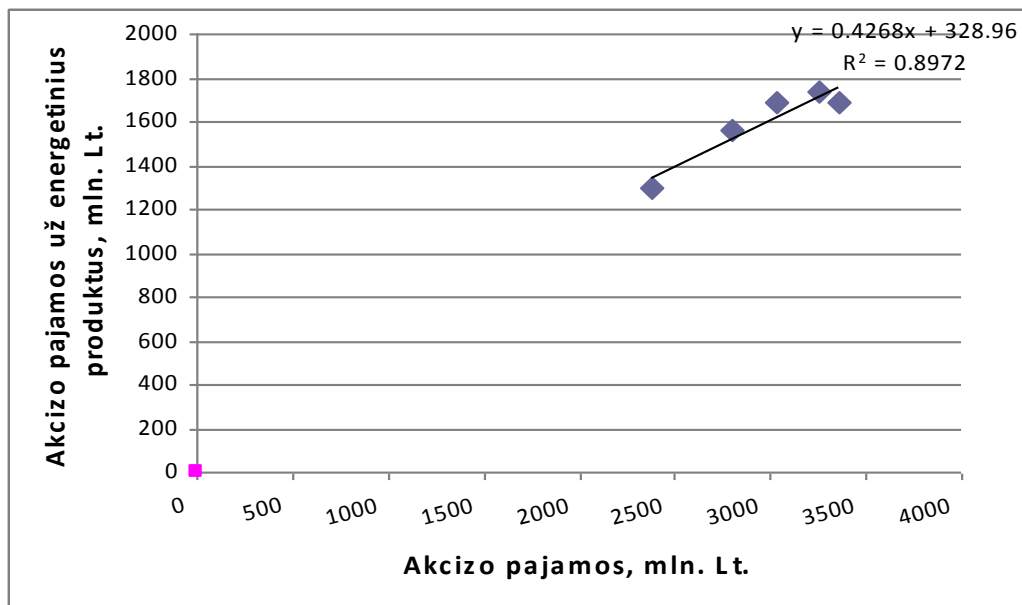
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

$$r_{xy}=0.9475$$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

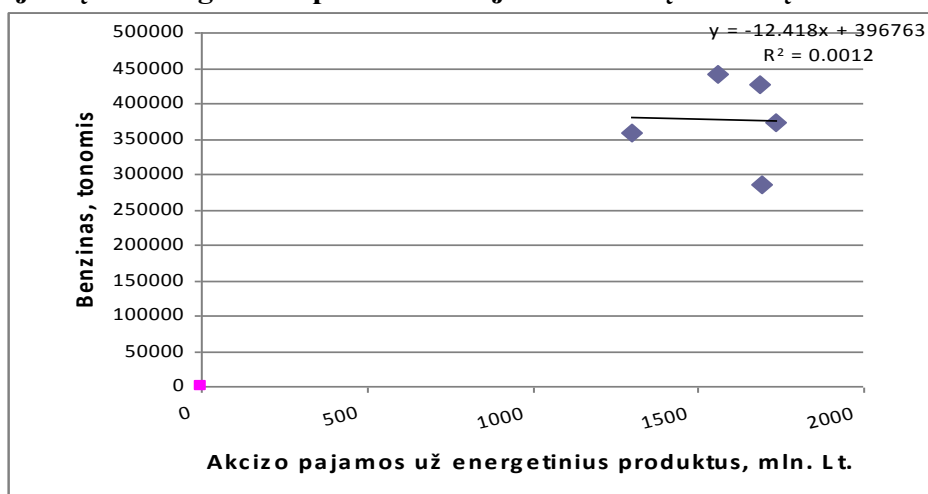
$$r_{xy}=0.783576$$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Finansų ministerijos duomenimis.

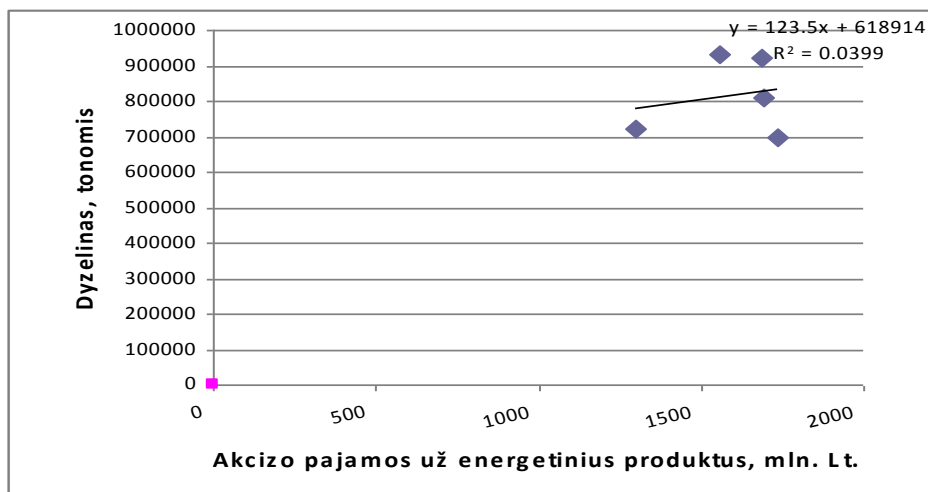
$r_{xy}=0.947196$

Akcizo pajamų už energetinius produktus ir jas lemiančių rodiklių koreliacinė analizė

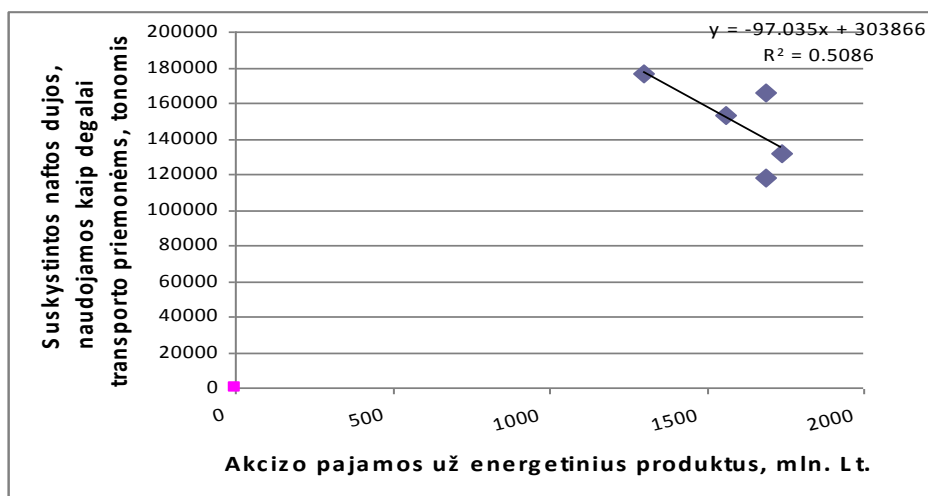
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

$$r_{xy} = -0.03531$$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

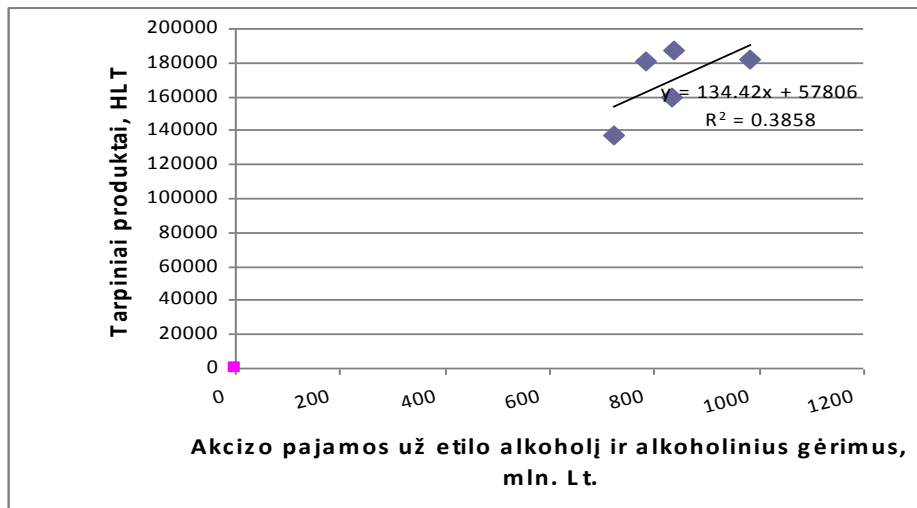
$$r_{xy} = 0.19983$$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

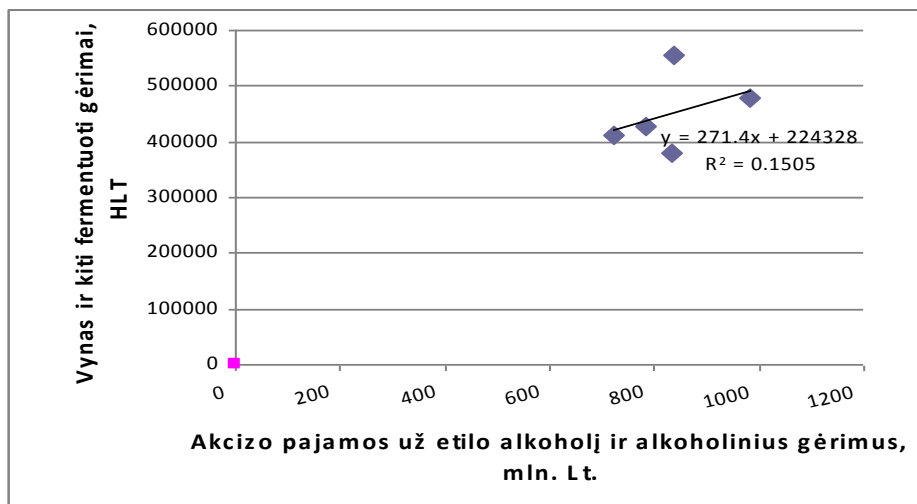
$$r_{xy} = -0.7132$$

Akcizo pajamų už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus koreliacinė analizė

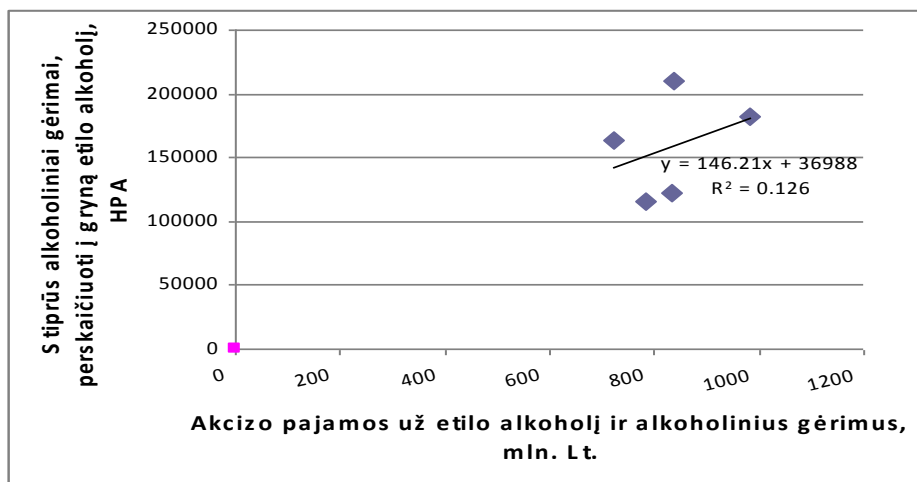
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

$$r_{xy} = 0.621134$$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

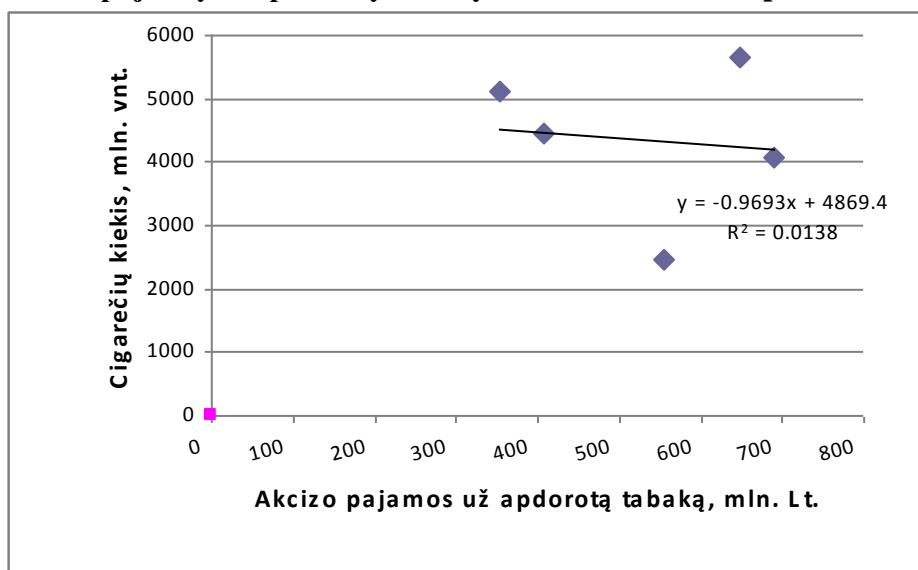
$$r_{xy} = 0.387983$$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

$$r_{xy} = 0.354949$$

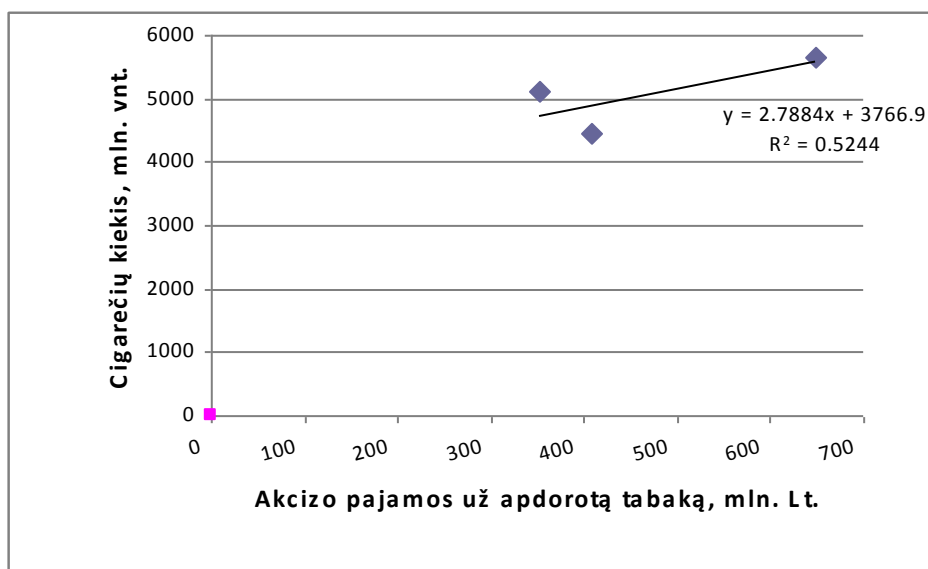
Akcizo pajamų už apdorotą tabaką koreliacinė analizė (po reformos)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

$$r_{xy} = -0.11748$$

Akcizo pajamų už apdorotą tabaką koreliacinė analizė (iki reformos)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis.

$$r_{xy} = 0.724139$$

ES šalyse taikomi GPM tarifai 2006–2010 m.

Šalys	GPM tarifai					Pokytis 2008–2010 m. +/-
	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	
Belgija	53.7	53.7	53.7	53.7	53.7	0
Bulgarija	24	24	10	10	10	0
Čekija	32	32	15	15	15	0
Danija	59	59	59	59	51.5	-7.5
Vokietija	44.3	47.5	47.5	47.5	47.5	0
Estija	23	22	21	21	21	0
Airija	42	41	41	41	41	0
Graikija	40	40	40	40	45	5
Ispanija	45	43	43	43	43	0
Prancūzija	45.8	45.8	45.8	45.8	45.8	0
Italija	44.1	44.9	44.9	45.2	45.2	0.3
Kipras	30	30	30	30	30	0
Latvija	25	25	25	23	26	1
Lietuva	27	27	24	15	15	-9
Liuksemburgas	39	39	39	39	39	0
Vengrija	36	40	40	40	40.6	0.6
Malta	35	35	35	35	35	0
Nyderlandai	52	52	52	52	52	0
Austrija	50	50	50	50	50	0
Lenkija	40	40	40	32	32	-8
Portugalija	42	42	42	42	42	0
Rumunija	16	16	16	16	16	0
Slovėnija	50	41	41	41	41	0
Slovakija	19	19	19	19	19	0
Suomija	50.9	50.5	50.1	49.1	48.6	-1.5
Švedija	56.6	56.6	56.4	56.4	56.4	0
Jungtinė Karalystė	40	40	40	40	50	10

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis.

ES šalyse taikomi PVM tarifai 2006–2010 m.

Šalys	Tarifas	GPM tarifai					Pokytis 2008–2010 m. +/-
		2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	
Belgija	standartinis	21	21	21	21	21	0
	lengvatinis	6/12	6/12	6/12	6/12	6/12	0
Bulgarija	standartinis	20	20	20	20	20	0
	lengvatinis		7	7	7	7	0
Čekija	standartinis	19	19	19	19	20	1
	lengvatinis	5	5	5	5	10	5
Danija	standartinis	25	25	25	25	25	0
	lengvatinis						
Vokietija	standartinis	16	19	19	19	19	0
	lengvatinis	7	7	7	7	7	0
Estija	standartinis	18	18	18	20	20	2
	lengvatinis	5	5	5	9	9	4
Airija	standartinis	21	21	21	21.5	21	0
	lengvatinis	13.5	13.5	13.5	13.5	13.5	0
Graikija	standartinis	19	19	19	19	23	4
	lengvatinis	9	9	9	9	11	2
Ispanija	standartinis	16	16	16	16	18	2
	lengvatinis	7	7	7	7	8	1
Prancūzija	standartinis	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	0
	lengvatinis	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	0
Italija	standartinis	20	20	20	20	20	0
	lengvatinis	10	10	10	10	10	0
Kipras	standartinis	15	15	15	15	15	0
	lengvatinis	5/18	5/18	5/18	5/18	5/18	0
Latvija	standartinis	18	18	18	21	21	3
	lengvatinis	5	5	5	10	10	5
Lietuva	standartinis	18	18	18	19	21	3
	lengvatinis	5/9	5/9	5/9	5/9	5/9	0
Liuksemburgas	standartinis	15	15	15	15	15	0
	lengvatinis	6/12	6/12	6/12	6/12	6/12	0
Vengrija	standartinis	20	20	20	25	25	5
	lengvatinis	5/15	5/15	5/15	5/18	5/15	0
Malta	standartinis	18	18	18	18	18	0
	lengvatinis	5	5	5	5	5	0
Nyderlandai	standartinis	19	19	19	19	19	0
	lengvatinis	6	6	6	6	6	0
Austrija	standartinis	20	20	20	20	20	0
	lengvatinis	10	10	10	10	10	0
Lenkija	standartinis	22	22	22	22	22	0
	lengvatinis	7	7	7	7	7	0
Portugalija	standartinis	21	21	20	20	20	0
	lengvatinis	5/12	5/12	5/12	5/12	5/12	0
Rumunija	standartinis	19	19	19	19	19	0
	lengvatinis	9	9	9	9	9	0
Slovėnija	standartinis	20	20	20	20	20	0
	lengvatinis	8.5	8.5	8.5	8.5	8.5	0
Slovakija	standartinis	19	19	19	19	19	0
	lengvatinis		10	10	10	6/10	6/0
Suomija	standartinis	22	22	22	22	23	1
	lengvatinis	8/17	8/17	8/17	8/17	9/13	1/-4
Švedija	standartinis	25	25	25	25	25	0
	lengvatinis	6/12	6/12	6/12	6/12	6/12	0
Jungtinė Karalystė	standartinis	17.5	17.5	17.5	15	17.5	0
	lengvatinis	5	5	5	5	5	0

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis.

ES šalyse taikomi pelno mokesčio tarifai 2006–2010 m.

Šalys	Pelno mokesčio tarifai					Pokytis 2008–2010 m. +/-
	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	
Belgija	34	34	34	34	34	0
Bulgarija	15	10	10	10	10	0
Čekija	24	24	21	20	19	-2
Danija	28	25	25	25	25	0
Vokietija	38.7	38.7	29.8	29.8	29.8	0
Estija	23	22	21	21	21	0
Airija	12.5	12.5	12.5	12.5	12.5	0
Graikija	29	25	25	25	24	-1
Ispanija	35	32.5	30	30	30	0
Prancūzija	34.4	34.4	34.4	34.4	34.4	0
Italija	37.3	37.3	31.4	31.4	31.4	0
Kipras	10	10	10	10	10	0
Latvija	15	15	15	15	15	0
Lietuva	19	18	15	20	15	0
Liuksemburgas	29.6	29.6	29.6	28.6	28.6	-1
Vengrija	17.5	21.3	21.3	21.3	20.6	-0.7
Malta	35	35	35	35	35	0
Nyderlandai	29.6	25.5	25.5	25.5	25.5	0
Austrija	25	25	25	25	25	0
Lenkija	19	19	19	19	19	0
Portugalija	27.5	26.5	26.5	26.5	26.5	0
Rumunija	16	16	16	16	16	0
Slovėnija	25	23	22	21	20	-2
Slovakija	19	19	19	19	19	0
Suomija	26	26	26	26	26	0
Švedija	28	28	28	26.3	26.3	-1.7
Jungtinė Karalystė	30	30	30	28	28	-2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis.

ES šalių mokesčių pajamų pokytis procentais 2006–2009 m.

Šalys	Visų mokesčių			Netiesioginiai mokesčiai			Tiesioginiai mokesčiai			Turto mokesčiai		
	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2006-2007	2007-2008	2008-2009
EU 27	6.49	-1.16	-9.74	5.52	-2.34	-6.94	7.44	-1.41	-11.97	7.89	76.68	-26.27
BE	3.12	3.22	-6.06	2.38	1.27	-1.47	3.68	4.59	-9.55	2.93	6.95	-5.86
BG	28.82	11.61	-14.14	12.57	20.26	-14.48	85.69	-7.53	-10.29	49.76	14.87	-47.38
CZ	12.39	-3.97	-2.68	11.9	2.86	1.96	13.12	-11.99	-9.09	-42.36	-44.83	2.73
DK	2.35	1.04	-4.44	3.12	-0.92	-6.19	1.83	2.04	-3.27	12.19	22.04	-22.36
DE	8.65	2.46	-4.35	8.92	1.61	-1.93	8.31	3.25	-7.04	11.7	13.57	-4.82
EE	22.14	-2.52	-3.62	19.81	-7.76	5.93	26.49	6.72	-18.18	-	-	-
IE	3.24	-12.72	-18.29	2.24	-11.57	-19.08	4.15	-13.94	-17.31	13.99	-12.28	-25.36
EL	8.52	2.66	-4.46	9.44	1.66	-9.3	7.15	2.86	3.3	7.42	76.88	-14.26
ES	9.76	-12.89	-14.63	1.71	-12.48	-15.3	18.26	-13.4	-14.06	10.06	-9.4	-12.74
FR	3.15	1.77	-7.92	3.6	1.12	-1.39	2.42	3.17	-16.44	6.76	-11.4	-5.26
IT	6.02	-0.94	-3.15	3.08	-4.89	-4.19	9.03	2.82	-7.13	33.78	62.13	2409.6
CY	28.23	2.47	-17.4	20.82	3.02	-19.34	40.26	1.79	-14.64	200	-66.67	100
LV	33.04	4.99	-29.61	26.29	-3.1	-20.11	42.99	15.77	-40.29	-	50	-33.33
LT	19.51	13.2	-24.44	23.79	12.14	-20.29	14.53	14.54	-31.39	50	0	0
LU	9.94	3.83	-1.6	9.28	-0.39	-3.9	10.71	7.77	0.44	0	12.77	-1.89
HU	13.41	6	-2.17	11.65	4.46	2.53	16.54	8.42	-9.04	-20.2	-3.28	-17.29
MT	11.49	2.92	2.14	5.67	3.49	-2.05	19.02	2.34	7	6.67	-6.25	-6.67
NL	6.58	1.74	-4.31	4.49	1.69	-6.33	8.94	1.97	-2.33	3.92	-4.57	1.17
AT	7.44	6.29	-4.98	5.07	4.58	1.26	10.0	8.14	-11.12	17.42	-7.74	-9.09
PL	15.84	8.76	-6.08	10.49	8.58	-4.38	25.89	9.08	-8.87	28.63	4.88	-9.01
PT	7.53	0.91	-10.76	2.61	-0.99	-12.05	16.11	3.82	-8.91	-56.52	-20	50
RO	22.13	19.72	-9.17	16.29	17.42	-10.89	34.57	23.98	-6.18	-	-	-
SI	9.69	4.44	-6.95	8.22	4.17	-4.4	12.06	4.8	-10.99	50	2.22	0
SK	11.74	6.76	-11.69	10.68	3.44	-7.48	13.71	12.69	-18.61	0	0	0
FI	6.75	2.59	-9.5	3.34	1.95	-2.91	9.73	2.5	-13.91	-9.11	41.83	-32.41
SE	3.62	2.48	-2.12	6.59	11.15	0.9	1.42	-4.28	-4.86	-80.83	-30.43	-87.5
UK	4.63	11.27	-11.53	5.21	-1.29	-5.72	4.15	3.8	-9.12	8.17	505.9 2	-79.39

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis.

Darbuotojų skaičius* šalies ūkio sektoriuose (be individualių įmonių) pagal bruto darbo užmokesčio dydį 2008–2010 m.

	Metai	Darbuotojų skaičius pagal bruto darbo užmokesčio dydžio litais grupes tūkst.								
		Gavusių MMA ir mažiau	801-1000	1001-1200	1201-1500	1501-2000	2001-2500	2501-3500	3501-5500	5501 ir daugiau
Šalies ūkis	2008	130.55	90.99	92.97	102.86	149.34	119.67	167.14	98.90	37.58
	proc.	13.2	9.2	9.4	10.4	15.1	12.1	16.9	10	3.8
	2009	170.60	96.62	85.30	94.88	128.82	98.36	114.9	58.32	21.76
	proc.	19.6	11.1	9.8	10.9	14.8	11.3	13.2	6.7	2.5
	2010	168.23	96.25	84.98	91.92	130.07	94.52	115.33	61.57	23.41
	proc.	19.4	11.1	9.8	10.6	15	10.9	13.3	7.1	2.7

*darbuotojai, dirbę pagrindinį visą ir ne visą darbo laiką

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Ne visą darbo laiką dirbusių darbuotojų skaičius* šalies ūkio sektoriuose pagal bruto darbo užmokesčio dydį 2008–2010 m.

	Bruto darbo užmokesčio dydis litais pagal grupes	2008 m.		2009 m.		2010 m.	
		skaičius	proc.	skaičius	proc.	skaičius	proc.
Šalies ūkis	minimali mėnesinė alga ir mažiau	65955	69.01	99309	76.32	100567	75.12
Valstybės sektorius		19963	61.34	23139	61.39	23405	60.24
Privatus sektorius		45992	72.97	76170	82.41	77162	81.2
Šalies ūkis	801-1000	9202	9.63	10471	8.05	10696	7.99
Valstybės sektorius		4158	12.78	4902	13.0	4875	12.55
Privatus sektorius		5044	8.0	5568	6.02	5821	6.13
Šalies ūkis	1001-1200	5549	5.81	5752	4.42	6567	4.91
Valstybės sektorius		2644	8.12	3056	8.11	3328	8.57
Privatus sektorius		2905	4.61	2696	2.92	3239	3.41
Šalies ūkis	1201-1500	5478	5.73	6008	4.62	6204	4.63
Valstybės sektorius		2522	7.75	2928	7.77	3187	8.2
Privatus sektorius		2956	4.69	3079	3.33	3017	3.17
Šalies ūkis	1501 ir daugiau	9385	9.82	8584	6.6	9840	7.35
Valstybės sektorius		3258	10.01	3668	9.73	4054	10.44
Privatus sektorius		6128	9.72	4916	5.32	5786	6.09
IŠ VISO ŠALIES ŪKIS:		95570	100	130124	100	133874	100
IŠ VISO VALSTYBĖS SEKTORIUS:		32545	34.05	37694	28.97	38850	29.02
IŠ VISO PRIVATUS SEKTORIUS:		63025	65.95	92430	71.03	95024	70.98

*darbuotojų skaičius be individualių įmonių

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Visą darbo laiką dirbusių darbuotojų skaičius* šalies ūkio sektoriuose pagal bruto darbo užmokesčio dydį 2008–2010 m.

	Bruto darbo užmokesčio dydis litais pagal grupes	2008 m.		2009 m.		2010 m.	
		skaičius	proc.	skaičius	proc.	skaičius	proc.
Šalies ūkis	minimali mėnesinė alga ir mažiau	64388	7.2	71509	9.7	67892	9.3
Valstybės sektorius		16326	4.9	18258	6.0	17107	5.7
Privatus sektorius		48062	8.6	53251	12.2	50784	11.7
Šalies ūkis	801-1000	81516	9.1	85878	11.6	85748	11.7
Valstybės sektorius		24769	7.5	24448	8.0	25567	8.6
Privatus sektorius		56747	10.1	61430	14.1	60180	13.8
Šalies ūkis	1001-1200	87673	9.8	79894	10.8	78391	10.7
Valstybės sektorius		24029	7.2	23241	7.6	21933	7.4
Privatus sektorius		63645	11.3	56653	13.1	56458	13.0
Šalies ūkis	1201-1500	97400	10.9	88744	12.0	85851	11.7
Valstybės sektorius		30751	9.3	32517	10.6	30161	1.1
Privatus sektorius		66649	11.9	56226	12.9	55690	12.8
Šalies ūkis	1501-2000	144615	16.2	124590	16.8	124877	17.0
Valstybės sektorius		51539	15.5	56300	18.4	54728	18.4
Privatus sektorius		93075	16.6	68290	15.7	70149	16.1
Šalies ūkis	2001-2500	117757	13.2	96829	13.1	92590	12.6
Valstybės sektorius		48079	14.5	53154	17.4	47976	16.1
Privatus sektorius		69679	12.4	43675	10.0	44615	10.2
Šalies ūkis	2501-3000	95277	10.7	68825	9.3	69375	9.5
Valstybės sektorius		44403	13.4	37883	12.4	38801	13.0
Privatus sektorius		50874	9.1	30943	7.1	30574	7.0
Šalies ūkis	3001-3500	69881	7.8	44491	6.0	44659	6.1
Valstybės sektorius		36275	10.9	25657	8.4	25595	8.6
Privatus sektorius		33606	6.0	18834	4.3	19064	4.4
Šalies ūkis	3501-4500	67992	7.6	40802	5.5	42684	5.8
Valstybės sektorius		31765	9.6	20563	6.7	21609	7.3
Privatus sektorius		36227	6.4	20238	4.7	21075	4.8
Šalies ūkis	4501-5500	30023	3.4	17333	2.3	18007	2.5
Valstybės sektorius		11680	3.5	7016	2.3	7446	2.5
Privatus sektorius		18343	3.3	10317	2.4	10560	2.4
Šalies ūkis	5501-7000	18670	2.1	11015	1.5	11487	1.6
Valstybės sektorius		6616	2.0	4097	1.3	4070	1.4
Privatus sektorius		12054	2.1	6917	1.6	7416	1.7
Šalies ūkis	7001-10 000	12184	1.4	6811	0.9	7737	1.1
Valstybės sektorius		4300	1.3	1990	0.7	2378	0.8
Privatus sektorius		7884	1.4	4821	1.1	5359	1.2
Šalies ūkis	10 001 ir daugiau	6062	0.7	3583	0.5	3975	0.5
Valstybės sektorius		1081	0.3	405	0.1	468	0.2
Privatus sektorius		4981	0.9	3178	0.7	3507	0.8
IŠ VISO ŠALIES ŪKIS:		893438	100	740304	100	733272	100
IŠ VISO VALSTYBĖS SEKTORIUS:		331613	37.12	305529	41.27	297839	40.62
IŠ VISO PRIVATUS SEKTORIUS:		561825	62.88	434774	58.73	435433	59.38

*darbuotojų skaičius be individualių įmonių

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Lietuvos pasienyje sulaikyta tabako kontrabanda (pakeliai)

Pasienis	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	Pokytis 2008–2009 m. proc.	2010 m.	Pokytis 2009–2010 m. proc.
Baltarusija	283214	250289	446288	264046	-40.84	375024	42.03
Lenkija	56433	398483	825682	99984	-87.89	214590	114.62
Rusija	2155062	1824962	672268	920140	36.87	637044	-30.77
Pajūris	261408	552940	90614	27680	-69.45	90359	226.44
Latvija	236825	139149	127980	55739	-56.45	156906	181.5
Kiti VSAT padaliniai		199500	169291	796316	370.38	596252	-25.12
Iš viso:	2992942	3365323	2332123	2163905	-7.21	2070175	-4.33

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis.

Lietuvos Respublikos 2011 metų valstybės biudžetas

tūkst. Lt

Pajamos	Iš viso
PAJAMOS	16 766 973
MOKESČIAI	14 908 877
Pajamų ir pelno mokesčiai	2 586 310
Gyventojų pajamų mokestis	1 407 671
Pelno mokestis	1 178 639
Prekių ir paslaugų mokesčiai	12 102 049
Pridėtinės vertės mokestis	8 259 201
Atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą	87 000
Akcizai	3 476 455
Cukraus sektoriaus mokesčiai	3 730
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	29 000
Transporto priemonių mokesčiai	120 000
Mokesčiai už aplinkos teršimą	23 500
Rinkliavos ir mokesčiai už pramoninės nuosavybės objektų registravimą	103 163
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	220 518
KITOS PAJAMOS	1 858 096
Turto pajamos	604 142
Palūkanos už paskolas	366 933
Palūkanos už depozitus ir vertybinius popierius	37 261
Lietuvos banko likutinis pelnas	98 000
Dividendai	42 788
Mokesčiai už valstybinius gamtos išteklius	18 462
Naftos ir dujų išteklių mokestis	16 634
Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise	24 064
Pajamos už prekes ir paslaugas	1 132 862
Pajamos už patalpų nuomą	18 963
Konsulinis mokestis	35 000
Pajamos už atsitiktines paslaugas	844 491
Įmokos už mokslą aukštosiose mokyklose	193 123
Žyminis mokestis	38 000
Kitos pajamos	3 285
Pajamos iš baudų ir konfiskacijos	50 070
Kitos neišvardytos pajamos	71 022

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Seimas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=388680

Darbo rinka, darbo užmokestis ir kainos

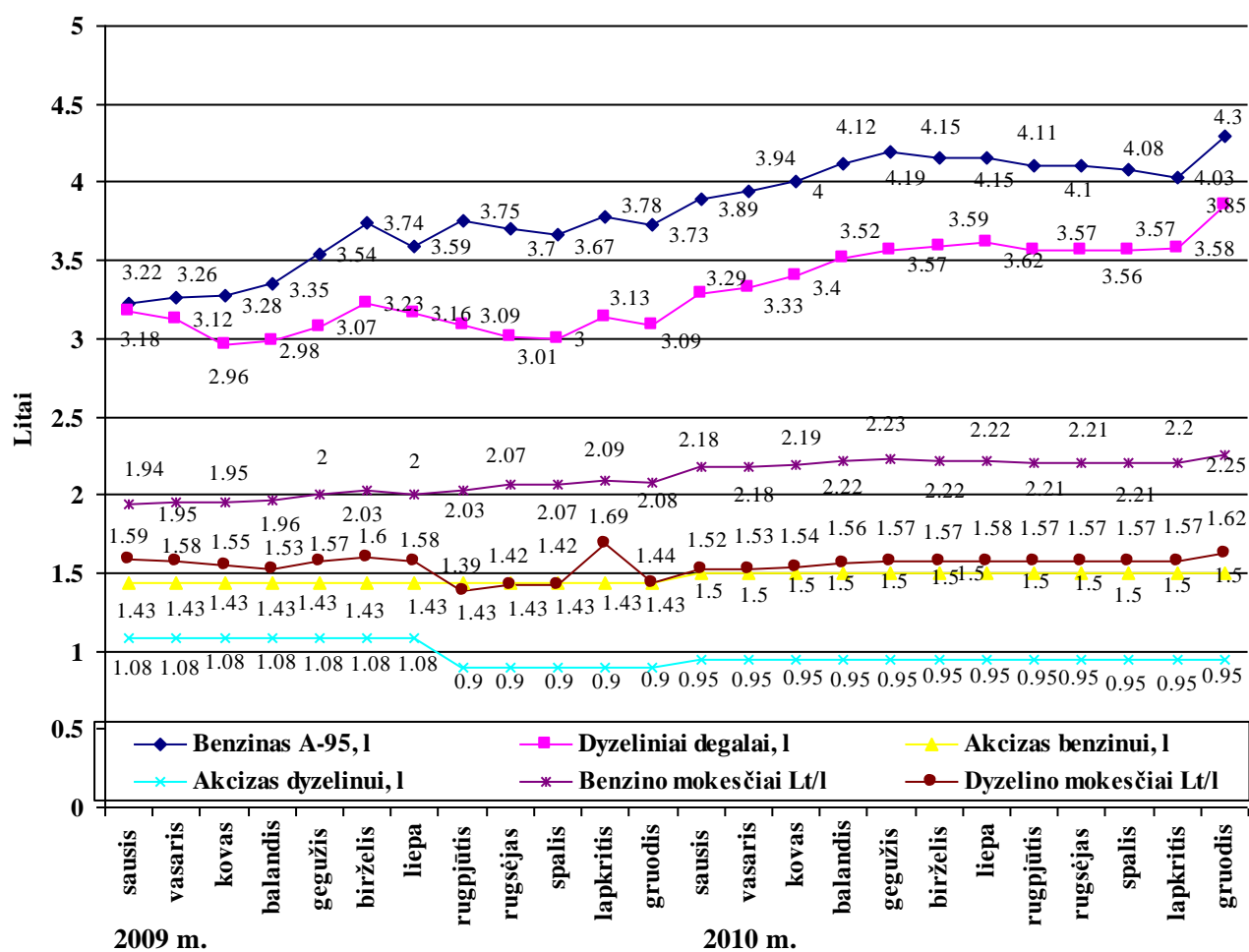
Rodikliai	Matavimo vienetas	2010	Projekcija 2011 m. kovas			
			2011	2012	2013	2014
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis	Lt	1990,0	2064,0	2207,4	2334,0	2515,3
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio indeksai, ankstesnis laikotarpis = 100		96,8	103,7	106,9	105,7	107,8
Metinis darbo užmokesčio fondas	mln.Lt	22559,4	24396,8	26764,6	28598,3	31402,6
Vidutinis metinis užimtųjų skaičius, darbo jėgos tyrimų duomenimis	tūkst.	1343,7	1389,3	1425,1	1438,2	1445,0
iš jų: vidutinis metinis sąlyginis darbuotojų skaičius ¹ , darbo jėgos tyrimų duomenimis	tūkst.	944,7	985,0	1010,4	1021,1	1040,4
Darbo jėga, darbo jėgos tyrimų duomenimis	tūkst.	1634,8	1633,1	1609,9	1586,0	1567,3
Vidutinis metinis bedarbių skaičius, darbo jėgos tyrimų duomenimis	tūkst.	291,1	243,8	184,8	147,9	122,3
Vidutinis metinis nedarbo lygis, darbo jėgos tyrimų duomenimis	proc.	17,8	14,9	11,5	9,3	7,8
Suderinto vartojimo prekių ir paslaugų kainų indekso pokytis:						
vidutinis metinis	proc.	1,2	3,3	3,3	3,0	3,3

¹ - samdomieji darbuotojai, perskaičiuoti į dirbančius visą darbo dieną.

Scenarijui sudaryti naudoti duomenys iki 2011-03-16

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Seimas
http://www.finmin.lt/web/finmin/aktualus_duomenys/makroekonomika

Mažmeninės degalų vidutinės mėnesinės kainos 2009–2010 m. (litais)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Minimali mėnesinė alga Europos Sąjungos šalyse 2006–2010 m.

Euris

Šalys	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	Pokytis +/-	2010 m.	Pokytis
Airija	1293	1403	1462	1462		1462	
Belgija	1234	1259	1310	1388	78	1388	
Bulgarija	82	92	112	123	11	123	
Čekija	261	291	300	298	-2	302	4
Estija	192	230	278	278		278	
Graikija	710	730	794	818	24	863	45
Ispanija	631	666	700	728	28	739	11
Jungtinė Karalystė	1213	1315	1242	995	-247	1076	81
Latvija	129	172	230	254	24	254	
Lenkija	233	244	313	307	-5	321	14
Lietuva	159	174	232	232		232	
Liuksemburgas	1503	1570	1570	1642	72	1683	41
Malta	580	584	612	635	23	655	20
Nyderlandai	1273	1301	1335	1381	46	1408	27
Portugalija	450	470	497	525	28	554	29
Prancūzija	1218	1254	1280	1321	41	1344	23
Rumunija	90	115	139	149	10	142	-7
Slovakija	182	221	241	296	55	308	12
Slovėnija	512	522	539	589	50	597	8
Vengrija	247	260	272	268	-4	272	4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenų baze.